

ORDU ÜNİVERSİTESİ

ISSN: 1309 - 9302
SOSYAL BİLİMLER
E N S T İ T Ü S Ü

ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
(ÖÜSBAD) KASIM 2014

ISSN: 1309 - 9302

SAHİBİ

**Ordu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına**

Doç. Dr. Serhat YENER
(SBE Müdürü)

EDİTÖR

Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Yrd. Doç. Dr. Filiz ZAYİMOĞLU ÖZTÜRK

YABANCI DİL DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt ÖZATA

E-DERGİ SİSTEM DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Talip ÖZTÜRK

KAPAK TASARIM

Yrd. Doç. Dr. Adem YÜCEL

DİZGİ / MİZANPAJ

Tamer GÖNÜL

İçindekiler

Ali İhsan ÇELEN	5 - 15	Toplam Kalite Yönetimi'nin Çekirdeği: Ahilik
Burcu BALCI	16 - 22	İtalyan SİNemasında Roma'nın Farklı Yüzleri
Gülay ÖZDEMİR YILMAZ Gülsüm DEMİR	23 - 32	Otel İşletmelerinin Kat Hizmetleri Biriminde Çalışanların Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Araştırma
Neslin İHTİYAROĞLU	33 - 39	Öğrenci Algılarına Göre Öğretmen, Öğrenci ve Öğretim Etkinliğinde Kalite Ölçütleri
Serdal BALCI	40 - 49	1923 Tarihli Türk-Rum Nüfus Mübadelesinin Amasya'nın Demografik Yapısına Etkisi
Yıldırım AKTAŞ	50 - 57	“Devlet Konservatuvarları Türk Müziği Bölümlerinde Verilen Üslup ve Repertuvar Dersinin Uygulanmasında Eser Kimliği Yönteminin Kullanımı ve Önemi”

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Belma GÜNERİ FIRLAR	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Canan ÇETİN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Enver Aydın KOLUKISA	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Gian Paolo LUPPI	İtalya Conservatorio Di Musica Giovan Battista Martini
Prof. Dr. Hasan ARAPGİRLİOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail BİRCAN	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KAYA	Maltepe Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet ATABEK	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan ÇELİK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Salih AKKAŞ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Şefik GÜNGÖR	Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Turan SAĞER	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Walter EPP	Kanada Lakehead University
Doç. Dr. Can KARAHAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi

10. Sayının Hakem Kurulu

Prof.Dr. A.Şefik GÜNGÖR	Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe DEMİRBOLAT	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Cevdet AVCIKURT	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Güven MURAT	Ordu Üniversitesi
Prof.Dr. Selami KILIÇ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Cengiz ŞENGÜL	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan ÇİFTÇİ	Erzincan Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih DEMİREL	Çoruh Üniversitesi
Doç.Dr. Halis BAŞEL	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. İsmet ERGİN	İzmir Maltepe Askeri Lisesi
Doç. Dr. Leyla BUDAK	Ege Üniversitesi
Doç.Dr. Mehmet KAŞLI	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ'NİN ÇEKİRDEĞİ: AHİLİK

Ali İhsan ÇELEN**

ÖZET

Kalite standartları, müşteri odaklılık, liderlik, tam katılım ve sürekli gelişim ilkeleriyle Toplam Kalite Yönetimi (TKY), rekabete dayalı günümüz iş dünyasında işletmelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Öte yandan TKY'ye özgü bahsedilen bu ilkeler sadece günümüzde değil yüzyıllar öncesinde Ahilik teşkilatı tarafından; kalite ve standartların yaygınlığı, müşterinin velinimet sayılması, yol gösterici liderlik, istişare sistemi ustalığa kadar devam eden dinamik eğitim süreci ilkeleriyle de başarıyla uygulanmıştır. TKY'nin temel ilkeleri ışığında Ahilik teşkilatı uygulamalarının incelendiği bu çalışmada, Ahilik teşkilatının TKY ile birçok noktada kesiştiği, TKY'nin ilk uygulamaları ve çekirdeği hükmünde olduğu durumları incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Toplam Kalite Yönetimi (TKY), Ahilik

TURKISH PUBLICATIONS INTO MEDIA LITERACY EDUCATION: AN ESSAY OF BIBLIOGRAPHY

ABSTRACT

Total Quality Management (TQM) provides important advantages to the firms with its quality standarts, focusing on customer, leadership, full participation and continuous improvement principles in today's competitive business world. On the other hand, the principles related to TQM have been succesfully applied by Akhism organization in respect of quality, standarts widespread, customer as known benefactor, leader as known pathfinder, consultation system and dynamic system doing from not only in today's life but also from centuries ago. In lighth of the principles of TQM, in this study in which the applications of akhism organization are discussed it is focused on intersection of Akhism organization and TQM in many issues and also TQM first practises and it is being basis of TQM.

Key Words: Total Quality Management (TQM), Akhism

GİRİŞ

Bilgi ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler; üretim, tüketim ve yönetim gibi birçok konuda değişimi gerekli kılmakta ve her geçen gün iş dünyasına daha karmaşık bir yapı kazandırmaktadır. Bu değişim sürecinde sürekli yeni sorunlarla karşılaşan üretim çevreleri, çözüm için yeni fikirlere ihtiyaç duymakta ve daha stratejik planlar yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu değişim sürecinde üretim ve tüketim dengesini korumaya çalışan işletmeler, yönetim sistemlerine odaklanmakta ve yaşanan gelişmelere ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Buna göre TKY, sahip olduğu ilkelerle günümüz üretici ve tüketici dengesini sağlayan başarılı bir yönetim tarzı olarak benimsenmektedir. Günümüz iş dünyasında TKY'yi başarılı kılan en önemli unsur, ilkelerinin başarıyla uygulanmasıdır. Ancak bu ilkelerin sadece günümüze özgü olmadığı, yüzyıllar öncesinde yine üretim, tüketim ve yönetim dengesini sağlayan bir rolde Ahilik teşkilatı tarafından başarıyla uygulandığı bilinmektedir. Özellikle kalite konusuna verilen önem, müşterinin velinimet olarak kabul edilmesi, liderlik anlayışı, meşveret ve istişare sistemi, yamaklıktan ustalığa kadar uzanan dinamik eğitim süreci bahsedilen sistemin bazı özellikleridir.

Buna göre çalışmada, TKY'nin temel ilkelerinin tarihte Ahilik teşkilatı tarafından daha geniş bir çerçevede başarıyla uygulandığı ve Ahilik teşkilatının, TKY'nin bir çekirdeği hükmünde olduğu konusu sorgulanacaktır. Çalışma, günümüz iş dünyasında karşılaşılan sorunların çözümünde ve yeni stratejilerin geliştirilmesi aşamasında tarihsel örneklerin ve uygulamaların, hatırlanması ve yeniden gözden geçirilmesi gereğini ortaya koyma açısından önem taşımaktadır. Çalışmada

öncelikle TKY'nin teorik çerçevesi ve temel ilkeleri ele alınacak, daha sonra da TKY'nin temel ilkeleri çerçevesinde Ahilik teşkilatı uygulamaları üzerinde durulacak, en son da benzer ve farklılıkları yorumlanacaktır.

1.TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ

1.1.Kavramsal ve Teorik Çerçeve

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle bilginin hızla işlenmesi; ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal yönlerini yeniden şekillendirmiştir. Bilginin işlenmesi ile teknolojik gelişmelerin yaygınlaşması, üretim sistemlerini etkilemiş ve bu gelişmelerin paralelinde çeşitli çevrelerce Amaçlara Göre Yönetim, Z Kuramı, Sistem Yaklaşımı ve Durumsallık Yaklaşımı gibi Modern Yönetim Sistemleri savunulmaya başlanmıştır. Bu yönetim sistemlerinden biri de TKY'dir. TKY'nin bu dönemde özellikle kalite hareketi ile 1950'li yıllardan sonra Japonya'da ortaya çıkması ve kısa zamanda önemli avantajlar kazandırması, Japonya'nın sonraki yıllarda diğer ülkelere örneklik etmesi açısından yeterli olmuştur. Çünkü 1970'li yıllara kadar hâkimiyetini sürdüren Fordist üretim sisteminin 1970'li yılların ortalarında görülen kriz süreci ile daha fazla sorgulanması, hem üretim hem de yönetim için yeni bir model ihtiyacını daha da arttırmıştır. Bu dönemde yaşanan krizler; üretim ve yönetim anlayışına yeni boyutlar kazandırmış, iş dünyasına o güne kadar görülmeyen sıkı bir rekabet ortamı sunmuştur.

1970'li yılların ortalarında görülmeye başlayan kriz süreci; rekabette başarılı olmayı, küçülen pazarlar karşısında potansiyeli arttırmayı, değişen talep koşullarına uyum sağlamayı ve ileri

*Çalışma; 24-25 Nisan 2012 tarihinde, I. Ulusal Ünye İİBF İşletmecilik Sempozyumu'nda bildirilen, Toplam Kalite Yönetiminde Ahilik Yansımaları adlı tebliğin revize halidir.

**Öğr. Gör., Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, alihsancelen@gmail.com

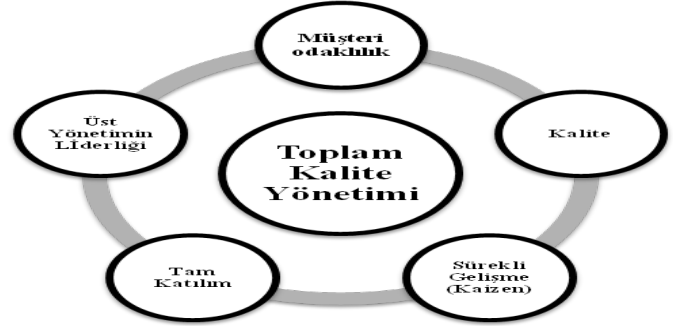
teknolojinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Artık kitle üretim anlayışı yerini sık model değiştirebilme ve yeni talepler oluşturabilme çabalarına bırakmıştır (Çetlik ve Akkaya, 1999:41). Özellikle bu aşamada yeni arayışlara giren üreticiler, çıkış noktasını TKY'nin geliştirilmesinde bulmuşlardır. Çünkü daha önceki üretim üstünlüğü ile rekabet avantajı sağlama anlayışı değişime cevap verememektedir (Şimşek, 2004:82-83). Her ne kadar kalite yönetimi ile ilgili ilk sistematik çalışmalar 1932 yılına kadar dayandırılrsa da 1980'lere kadar bu konu, tüm işletme faaliyetlerine yön verecek boyutlara ulaşamamıştır. 1950'li ve 60'lı yıllarda P. Crosby, E. Demig, A. Feigenbaum, J. Juran, K. Ishikawa başta olmak üzere çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar ve ileri sürülen fikirler, küreselleşme ile birlikte tüm işletmelerin faaliyetlerine yön veren birer temel haline gelmişlerdir (Koçel, 2011:373-374).

TKY önde gelen dört yazarının görüşlerini temel almıştır. Bunlar Deming (1982, 1986, 1990), Crosby (1980, 1985, 1992), Juran (1988, 1989) ve Feigenbaum (1983)'dur. Özellikle Deming ve Juran, kalite yönetimi konusunda asıl önemli adımları atmışlar ve kalitenin temel prensiplerini ortaya koymuşlardır (Reed vd., 2000:7-8, Koç ve Topaloğlu, 2010:132). E. Deming ise; 1950'li ve 80'li yıllar arasında Japon şirketlerine kalite anlayışını aşlamış (Parlak, 2013:133) maliyet, ürün kalitesi, verimlilik ve hız konularında yol gösterici rol oynamıştır. Ekonomik kalkınma açısından Japon mucizesi olarak adlandırılan bu dönemde Japon şirketler, TKY'nin de katkısıyla Batılı şirketlere göre önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Başka bir kaynağa göre; TKY ile ilgili ilk çalışmalar 1989'da Saraph J.V. Benson tarafından, toplam kalitenin temel unsurları üzerine yapılmış ve organizasyonel gelişimin devamı için harcanan tüm çabaları kapsayan bir yönetim felsefesi olarak tanımlanmıştır. Temel uygulama alanları olarak da; liderlik, çalışanlar arasındaki ilişkiler, tüketici/üretici ilişkileri, ürün/süreç yönetimi gösterilmiştir (Jung ve Wang, 2006:716-722). Buna göre toplam kalite, bir kavram olarak bir şirketin bütün bölümlerinin istenen kalite seviyesine erişirmek üzere düzenlenmesi olarak tanımlanmış ve bütün çalışanların aktif katılımıyla müşterilerin memnun edilmesi kararlılığına ulaşılması şeklinde önem kazanmıştır (Zaim, 1997:300-301). Dolayısıyla TKY; bir şirketin, istenen kalite seviyesine erişme açısından kalite ilkesini, müşterinin memnuniyeti açısından müşteri odaklılık ilkesini, bütün bölümlerin istenen kalite seviyesine erişirmek üzere düzenlenmesi üst yönetimin liderliği ilkesini, müşterilerin memnun edilme kararlılığı sürekli gelişme ilkesini ve bütün bölümleri kapsamı ve çalışanların aktif katılımı açısından tam katılım ilkesini ifade etmektedir.

Öte yandan TKY; sürekli gelişme, müşteri odaklı olma, önlemeye yönelik denetim, takım çalışması, sayısal hedefler ve değerlendirmeler yerine, kaliteye önem ve öncelik verme, eğitim ve geliştirme programlarını kurumsallaştırma işte iç huzuru

sağlamak ve korku ortamını ortadan kaldırmak için iletişimi teşvik etme, üst yönetimin katılımı ve önderliği gibi konular üzerinde yoğunlaşan bir organizasyon kültürü oluşturarak bunu bir hayat felsefesi ve bir yaşam biçimi olarak gören çağdaş bir yaklaşım olarak da tanımlanabilmektedir (Parlak, 2013:131). Bu prensiplerden iç huzuru sağlama, korku ortamını ortadan kaldırma ilkeleri daha çok çalışma hayatında hoşgörüyü yayma amacındadır. Aynı şekilde TKY'nin bir hayat felsefesi ve yaşam biçim olarak belirlenmesi ise sosyalleşmenin ve insan ilişkilerinin önemini ön plana çıkarmaktadır. Buna göre TKY'nin temel ilkeleri Şekil 1'deki gibi özetlenebilir.

Şekil 1: Toplam Kalite Yönetiminin Temel İlkeleri

1.2. Toplam Kalite Yönetiminin Temel İlkeleri

1.2.1. Kalite

Kalite kavramı, rekabetin yoğun olduğu modern iş dünyasında önemli bir yere sahiptir. İzafeyet teorisinde de olduğu gibi, kalite kavramı bazen bağlı bulunulan duruma göre, bazen de farklı bakış açılarına göre açıklanabilmektedir (Dahlgaard vd., 2007:11). Kalite kavramı her ne kadar çeşitli yönlerden ele alınarak tanımlansa da kısaca; müşterilerin beklentilerini ve isteklerini sürekli karşılayacak şekilde ürün veya hizmet üretmek olarak tanımlanabilmektedir (Şimşek, 2004:7). TKY'de kalite anlayışı ise; bir işletmede bir işin bir defada ve hatasız olarak (sıfır hata) yapılması ve müşterinin %100 tatmin edilmesi ilkesine dayanır. Ayrıca kalite ilkesi, işletmede çalışan herkesin sorunu olarak görülmektedir. (Zaim, 1997:300). TKY'de kalitenin sağlanabilmesi için; herkesin kendini ilk defada ve her zaman doğru yapmaya adanması, kalitenin üretim süreci içine yerleştirilmesi, fiyat temelli işlemlerden vazgeçilmesi, çalışanların olup bitenler ile duyarlı hale getirilmesi, , daha çok ürün yerine daha çok iyi ürün anlayışının benimsenmesi, üst yönetimin kendini kaliteye adanması, kalite politikalarının açık ve ayrıntılı bir şekilde belirlenmesi, süreçler için istatistiksel yöntemlerin kullanılması, kalitenin sona ermeyen bir süreç olarak benimsenmesi ve sürekli geliştirilmesi gibi başlıca koşullar öngörülmektedir (Parlak, 2013:135). Buna göre TKY felsefesinde kalite anlayışı sadece mal ve hizmetlerin üretim

²Bu süreçte fordist üretim sisteminden, post-fordist üretim sistemine geçiş süreci ifade edilmektedir. Fordist üretim sistemi; hareketli montaj hattı ve standartlaştırılmış üretim gibi özelliklerle öne çıkarken (Marshall, 2009:245) post-fordist üretim süreci işlevsel esnekliği ifade etmektedir. Öte yandan post-fordist üretim sistemi; bilgisayar bütünleşmeli makinelerle farklı tüketici tercihlerini ve beklentilerini dikkate alarak çok çeşitli ve çok daha kaliteli üretim yapılması sürecini ifade etmektedir (Seyyar ve Öz, 2007:318).

³Kalite; bir ürün ya da hizmetin değeri olarak, önceden belirlenmiş bulunan özelliklere uygunluk, ihtiyaçlara uygunluk, kullanıma uygunluk, eksiklerden kaçınma, müşteri beklentilerini karşılama ve onların ilerisine geçme şeklinde tanımlanabilmektedir. Aynı şekilde tasarımda kusursuzluk, kullanımda kusursuzluk, fiyatta kusursuzluk, teslim süresinde kusursuzluk, satış süresinde kusursuzluk şeklinde de ele alınabilmektedir (Şimşek, 2000 :41-44). Öte yandan bu süreçte kalitenin ölçümü ise ürünün tasarımdan müşterinin eline geçinceye kadar her safhadaki kontrol ve denetimi ile ilgilidir. Ölçüm sırasında dikkate alınan kalitenin dört ana kriter şunlardır: a. Kullanıma uygunluk. b. Performans (işlevini yerine getirme derecesi) yüksekliği. c. Güvenirliliği (yetmezlik, kusur ve özür olmamalı) olmalıdır. d. Güvenilebilirliği (emniyet, onarılabilirlik, kullanıma hazır)'dir. (<http://enm.blogcu.com/toplam-kalite-yonetimi-kavramlar-4/9300413>, 2012).

süreçlerini değil, tüketim süreçlerini de dikkate alan topyekûn bir hareket olarak görülmelidir. Özellikle son yıllarda hızla değişen tüketici tercihleri ve artan rekabet ortamı, kalite kavramına yüklenen anlamları her geçen gün çeşitlendirmekte ve daha da derinleştirmektedir.

1.2.2.Müşteri Odaklılık

Müşteri odaklılık kavramı “kaliteyi müşteri belirler” ifadesi ile özetlenebilir. Bu ilke; Toplam Kalite içerisinde uygulanması en zor ancak uzun dönemde işletmelere en çok faydayı sağlayacak olan ilke olarak bilinmektedir. Öte yandan TKY’de müşteri ihtiyaçlarının sürekli olarak izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu ihtiyaçlara cevap verebilecek ürünlerin sunulması şarttır (Koç ve Topaloğlu, 2010:133-134). TKY’de müşteri odaklılık ilkesi, kalite ilkesine yüklenen anlam ile şekillenmekte ve üretilen mal ve hizmetin tüketici kitlesine sunumu süreci ile de anlam kazanmaktadır.

Günümüzde müşteriye daha ucuz, daha kaliteli ve daha çabuk mal ve hizmet sunmak tüm işletmelerin temel hedefi olmuştur. Bunu gerçekleştirmek için işletmelerin kendi iç işleyişlerini yeniden düzenlemeleri, bazı faaliyetlerini outsourcing’e tabi tutmaları, şebeke organizasyonları geliştirmeleri, JIT (Just In Time) uygulamaları ve stratejik birliklilikler oluşturmaları gibi uygulamalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu uygulamalar ise daha çok TKY çatısı altında birleşmektedir (Koçel, 2013:376). Bunun yanında müşterilere önem vermek, müşterileri her zaman ön planda tutmak, müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını tam ve doğru anlamak ve beklentilerini karşılamak ve bu beklentileri aşmak için çalışmak, yapılan her işi kaliteli yapmak, mükemmelle ulaşmak ve mükemmeli daha iyi yapmak için çalışmak müşteri odaklılığın bir gereğidir (Barutçugil, 2004:214). Bu süreçte müşteri, sadece mal ve hizmet satın alma yönünden değil, onu üretme yönünden de değerlendirilmektedir. Buna göre; TKY’de dikkate alınan müşteri kavramı iç ve dış müşteri olarak iki yönlü açıklanmaktadır. İç müşteriler; kuruluş veya işletme içinde çalışan ve müşterilerin talep ettikleri mal ve hizmetlerin üretilmesinde doğrudan ve dolaylı biçimde katkısı olan tüm çalışanlar olarak tanımlanırken (Eren, 1999:177) dış müşteriler ise işletmenin mensubu olmayan ancak işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerden yararlanan ve bundan etkilenen kişi ya da gruplar olarak tanımlanmaktadır (Paksoy, 2002:12). Buna göre TKY’de iç ve dış müşteri kavramları birbirine bağlı iki değişken olarak görülmektedir. Dolayısıyla iç müşterinin kalite algısı, dış müşteriye yansiyacak ve hitap edilen tüketici kitlesini belirleyecektir. Diğer bir değişle dış müşterinin beklentilerini karşılayacak olan da iç müşteridir. Bahsedilen bu süreç her iki açıdan da TKY’nin insan boyutunu oluşturmaktadır.

İnsana saygı duyan bir organizasyon içte çalışanlarını memnun edecek, çalışanlar da müşterileri iyi ilişkilerle ve kusursuz işleriyle memnun edecek ve son halka olan müşteriler de hizmetten memnun devamlı bir müşteri olarak bu organizasyonu memnun edeceklerdir. Diğer bir değişle mutluluk üretmek mutlu olunmaktadır (Parlak, 2013:135-136). Bahsedilen bu döngü aslında yönetimde başlamaktadır. Öncelikle yönetim, çalışanlarını memnun edecek yöntemleri iyi bilmeli ve uygulamalıdır. İşyerinde; sağlıklı bir iletişim yapısının olması, başarıların teşvik edilmesi, ödüllendirilmelerin yapılması, cezalandırmaların bile hoşgörü esasına dayalı olması, sevinç ve hüznün paylaşılması gibi uygulamalar döngünün sağlıklı bir şekilde işleminde faydalı olacaktır. Ancak sürekli değişen

müşteri ihtiyaçları karşısında kalite olgusunu her seferinde yeniden tanımlamak zor olduğu gibi, iç ve dış müşterilerin memnuniyetini kapsayan geniş bir perspektifi de dikkate almak giderek zorlaşmaktadır.

1.2.3.Üst Yönetim Liderliği

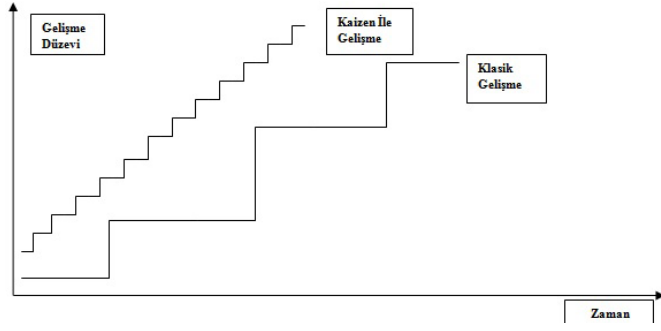
TKY’nin başarısı; üst kademe yöneticilerinin, yapılan çalışmalara seyirci kalmayıp bizzat katılıma teşvik etmelerine bağlıdır (Eren, 2009:118-119). Çünkü üst yönetim liderliği, iş görenlerin geliştirilmesi, organizasyonun geliştirilmesi, performansın artırılması ve stratejilerin belirlenmesi açısından TKY anlayışının önemli bir itici gücüdür (Koç ve Topaloğlu, 2010:134).

Öte yandan TKY’yi iyi bir şekilde uygulayıp rekabet gücünü arttırabilmek için kilit noktalardan birisi de uzun vadeli planlar yapmaktır. İşletmelerde uzun vadeli planlar yapmak üst yönetimin işidir. Dolayısıyla üst yönetimin rolü, stratejik açıdan büyük önem taşımaktadır. Buna bağlı olarak işletmelerde ilk olarak eğitilmesi ve TKY felsefesinin benimsenmesi faaliyetlerine üst yönetimden başlanmaktadır (Şimşek, 2004:135). Üst yönetimin, Deming Felsefesi ve TKY araçları ile takım stratejileri hakkında eğitilmesi de önemli bir noktadır. Yöneticiler astlarından yapmalarını istedikleri şeyi iyi anlamalılar, astlarından katılmalarını istedikleri bütün eğitim toplantılarına kendileri de katılmadırlar (Weaver, 1997:177). Buna göre TKY uygulamalarında üst kademe yöneticilerinin birer lider olabilmesi için öncelikle inanç aşılmalı eğitimlerden geçmeleri gerekmektedir. Bunun yanında, TKY’yi örgüt içi görev, yaşamlarının bir parçası saymaları ve buna ilişkin fonksiyonları yerine getirmeleri gerekmektedir (Eren, 2010:119-120). Diğer bir değişle TKY felsefesinin benimsenmesinde ve uygulanmasında üst yönetimin sadece çalışanları teşvik etmesi ya da memnuniyet döngüsünü işlerlik kazandırması yeterli olmamakta aynı zamanda bizzat süreç içinde bulunması gerekmektedir. Ayrıca üst yönetimin bir liderde bulunması gereken özellikleri taşıması da önemli rol oynamaktadır. Adil, güvenilir, yenilikçi, yol gösterici, demokratik, tecrübeli, yetenekli liderler TKY anlayışını daha kolay benimseyip uygulatacaklardır.

Öte yandan TKY’nin sürekliliği ve gelişim kapısının anahtarı, liderlerin elindedir. Eğer şirket bu anahtara sahip değilse kalite lideri olan şirketleri taklit etmek zorunda kalacaktır. Tutarlı ve etkili bir liderlik anlayışına sahip olmayan şirketler asla kalite lideri olamayacaklar ve rekabet sürecinde etkilerini zamanla kaybedeceklerdir (George ve Weimerskirch, 1998:12).

1.2.4.Sürekli Gelişme (Kaizen)

TKY’nin temeli (Kaizen) sürekli gelişmedir. Buna göre yönetimden işçiye herkesin yenileşmesi gerekir (Zaim, 1997:301). Öte yandan sürekli gelişme amacıyla olan organizasyonlar verimliliklerini ve yeterliliklerini sürekli olarak arttırmaya odaklanmışlardır. Böylece müşterilerin artan ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap vermek ve kalite yönetim sisteminin dinamik gelişimini garanti etmek, TKY’de temel ilke olarak benimsenmektedir (Koç ve Topaloğlu, 2010:134). Klasik Yönetim sürecindeki ve TKY sürecindeki gelişim anlayışı Şekil 2’de karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Şekil 2: Klasik Gelişme ve Kaizen Anlayışının Gelişimi
Kaynak: Şimşek, 2002:92-93

Şekil 2’de de görüldüğü üzere kaizen, adım adım ve sürekli bir gelişim sürecini göstermektedir (Sallis, 2005:26). Diğer bir ifade ile sürekli gelişme müşteri memnuniyetindeki kararlılığı da ifade etmektedir (Zaim, 1997:300-301). Bu durum sadece belli bir dönem için değil hızlı değişen ve gelişen şartlara cevap verebilme açısından dinamik bir süreci de ifade etmektedir. Klasik gelişme, daha çok fordist üretim sürecini ifade ettiğinden, değişime duyulan ihtiyaç daha azdır. Seri ve standart üretim özelliklerinin yanında rekabetin sınırlı olması bu tür değişimin temel sebebinin oluştururken, üretimin esnek ve rekabetin tüm dünyaya yayılmış olması sürekli gelişimin temel sebebinin oluşturmaktadır.

Aslında her iki değişim türünde de iyileştirme esas alınmaktadır. Ancak klasik yönetimde değişim ve iyileştirme devrim niteliği taşırken, TKY’de değişim evrim özelliği taşımaktadır. Devrimci iyileştirme; kısa dönemli etkilerin düşünüldüğü, büyük adımlarla, düzensiz, birdenbire, geçici, büyük yatırımlar gerektiren ve kar odaklı gerçekleşmektedir. Evrimci iyileştirme ise; uzun dönemli etkilerin düşünüldüğü, küçük adımlarla, düzenli, aşama aşama, kalıcı, büyük yatırımlar gerektirmeyen, müşteri odaklı, sürekli, herkesin değişime katıldığı, insan yoğunluklu, daha iyi sonuca odaklı gerçekleşmektedir (Parlak, 2013:141-142).

1.2.5.Tam Katılım

TKY felsefesinin temelinde, tam katılım yani kaliteden herkesin sorumlu olduğu düşüncesi yatmaktadır. Öte yandan tam katılım, bir işletmedeki tüm personelin işlerini daha iyi yapması ve müşterilerin istek ve beklentilerini karşılayabilmek için karar verme yetkisinin uygun ve etkin paylaşımı olarak da tanımlanabilmektedir (Koç ve Topaloğlu, 2010:135). Aynı şekilde tam katılım ilkesi, işletme çalışanlarının tamamının gelişme faaliyetlerine katılımını sağlayarak takım çalışması yapmak amacı da taşımaktadır (Şimşek, 2004:37). Bu doğrultuda J. Juran daha çok yazılı prosedür vs. yerine takım ilişkilerine ağırlık vermiş ve proje bazında kalite geliştirmeyi önermiştir (Koçel, 2011:375). Buna göre takım halinde yapılan çalışmaların yararı, sağladığı işbirliği sonunda elde edilecek yararın sinerjik olarak artırılması ve değerli kılınması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Eren, 2010:123).

Tam katılım ile sağlanan maksimum sinerji; ekip çalışmaları ile, ekip çalışmaları ise kalite çemberleri, gönüllü yönetim grupları

ve problem çözmek için çeşitli istatistiksel araçlar kullanan diğer küçük grup faaliyetleri ile gerçekleştirilmektedir (Bozkurt ve Eşit, 2005:13). K. Ishikawa’nın geliştirdiği kalite çemberleri, katılımı ve kalite kavramının tüm çalışanlara yayılmasını sağlamaktadır. Bunun yanında önerdiği pareto analizi ve ilkesi, dağılım diyagramları gibi teknikler kalite kavramının sistemli bir şekilde incelenmesine katkıda bulunmaktadır (Koçel, 2013:375). Görüleceği üzere TKY’de tam katılım sürecinin ilk aşaması alt kademe çalışanlarının örgütlenmesi ile başlamaktadır. Bu süreçte de kalite çemberleri, önemli bir uygulama alanı bulunmaktadır (Eren, 2010:123). Buna göre; klasik yönetim tarzlarında üst kademedeki başlayan değişim, TKY’de alt kademedeki başlamaktadır. Bu özelliği ile TKY; klasik yönetimin hiyerarşik, otokratik ve bürokratik özelliklerinden ayrılmaktadır.

Diğer bir ifadeyle TKY’de tam katılım ilkesi, en alt kademe çalışanından en üst kademe çalışanına kadar herkesin kalite prensibi çerçevesinde üretim ve yönetim sürecine katıldığı demokratik bir anlayışı ifade etmektedir. Buna bağlı olarak tam katılım ilkesi kalite kavramının; anlaşılması, benimsenmesi, uygulanması ve yansıtılması açısından TKY için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca tam katılım ilkesi; yeni fikirlerin ortaya çıkmasında, verimlilik ilkesinin uygulanmasında, herkesin üretim sürecine dâhil edilerek atıl kapasitelerin işlerlik kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır.

2.AHİLİK TEŞKİLATI

2.1.Kavramsal ve Teorik Çerçeve

Orta ve Doğu Anadolu’nun XII. ve XIII. yy’da geçirdiği siyasi ürpertiler ve çalkantılar ortasında bir nevi kaza ve kader ortaklığının sanat erbabını yarı hamasi (destansı), yarı dini bağlarla birbirine bağlayıp pekiştirdiği topluluklar, yerine göre fütüvvet veya ahilik teşkilatı olarak adlandırılmıştır.

Teşkilat (Osmanlı Devleti’nin); kuruluş devrinin bermutad (düzensiz), kararsız, çalkantılı hali aşıldıktan sonra siyasi faaliyetlerden çekilip fonksiyonlarını daha çok iktisadi maksatlar uğruna devam ettirmiştir (Ülgener, 2006:34). Diğer bir deyişle Ahilik teşkilatı önce Anadolu’da birlik ve beraberliğin sağlanması adına siyasi bir misyon üstlenmiş, daha sonraları ise ekonomik hayatta etkili olmuştur. Daha sonraki dönemlerde de esnaf teşkilatı olarak faaliyet göstermiştir.

Literatürde Ahilik kavramını inceleyen, teşkilatın farklı fonksiyonlarını ortaya koyan ve çoğunlukla İbn-battuta’nın seyahatnamelerini kaynak gösteren oldukça ciddi çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; İ. Tarus (1947), S. Güllülü (1977,1986), N. Çağatay (1996), Y. Bıyıklı (2000), M. Şeker (2001), A. Cohen (2001), H. Doğan (2006), F. Solak (2009), İ. Uçma (2011), A. Gölpınarlı (2011), S. Demir (2012) şeklinde özetlenebilir. Ancak TKY’nin Ahilik teşkilatı ile birlikte ele alındığı ve tarihsel yansımalar açısından değerlendirildiği çalışmalar ise oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmaların en önemlileri ise Muhittin Şimşek (2000, 2002, 2004) tarafından yapılmıştır.

⁴Kaizen; Japonca’da “kai” (değişim) ve “zen” (iyi) kelimelerinden meydana gelmektedir. Sürekli gelişme; “daha iyi” veya “iyileştirmek” için yapılan değişiklikler anlamına gelmektedir (Seyyar ve Öz, 2007:217).

⁵Ahiliğin tanınması konusunda İbn Battuta’nın önemli bir yeri vardır. İbn Battuta, seyahatnamesi ile Ahilerin ilişki ve etkilerinin geniş kitleler tarafından tanınması ve bilinmesi sağlamıştır. Onun bu konuda vermiş olduğu bilgiler hem güvenilir hem de doyurucu niteliktedir (Uçma, 2011:38-39). İbn Battuta’nın seyahatine rastlayan zaman dilimi XIV. yy’dır. 1350’li yıllarda hemen hemen bütün Anadoluyu gezmiş ve çoğunlukla Ahi zaviyelerinde misafir olduğu için onlar hakkında bize çok canlı tasvirler ve bilgiler bırakmıştır. Öte yandan İbn Battuta “İhtiyareddin” lakabıyla andığı Orhan Gazi ile de görüşmüştür (Ocak, 1999:125).

Bahsedilen bu çalışmalarda Ahilik kurumuna isim olan kelimenin kökeni hakkında belli başlı iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kökenin "kardeş" anlamındaki Arapça eh/ah kelimesinden geldiği görüşü, diğeri ise "cömert/eli açık" anlamına gelen Türkçe akı kelimesinden geldiği görüşüdür (Uçma, 2011:22). Birinci kavram İslami motiflerle şekillenirken, ikinci kavram daha çok Türkistan Türklerinin "akı" yani cömertlik felsefesinin İslami fütüvvet geleneğiyle kaynaşması ile ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Ancak her iki kavram dünya görüşü ve zihniyetine dayalı olarak Ahilik teşkilatını tanımlamaktadır (Solak, 2009:1).

Öte yandan Ahilik teşkilatı her kurum gibi, belli bir ihtiyacı karşılama amacı ile kurulmuşlardır. En geniş anlatımla Ahilik teşkilatının kuruluş amaçları; Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkmenler arasında yer alan çok sayıda sanatkârlara kolayca iş bulmak; bu kişilerin Anadolu'daki yerli Bizans sanatkârları ile rekabet edebilmesini sağlamak, piyasada tutunabilmek için yapılan malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, sanatkârlarda sanat ahlakını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik olarak bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardımcı olmak, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında ülkeyi savunmak ve yerleşim bölgelerinde Türk-İslam kültürünü yaymak şeklinde özetlenebilir (<http://www.tesob.org.tr/ahilik.php>, 2012). Kuruluş döneminde siyasi ve askeri fonksiyonları ile ön plana çıkan teşkilat, sonraki dönemlerde çoğunlukla esnaf örgütü olarak faaliyet göstermiş, esnaf ve tüccarlar arasında dayanışma, birlik ve beraberliği tesis etme amacıyla olmuştur.

Ahiliğin bir esnaf örgütü olarak ön plana çıktığı dönemlerde, şehirlerde muhtelif sanayi ve ticaret erbabının belirli yerlerde kapalı veya açık çarşıları olduğu bilinmektedir (Tabakoğlu, 2009:126-127). Bu dönemde teşkilat, mesleki ihtilafların doğmamasını veya asgari düzeyde kalmasını sağlayan bir mekanizma olmuştur. Ancak iktisadi hayatın gündelik faaliyetleri içinde doğması önlenemeyen ihtilaflar ortaya çıktığı, örgüt mensuplarından birinin kurallara aykırı bir davranışı olduğu zaman, esnafın yönetim kadrosunun nasihat, tavsiye ve telkinden öteye herhangi bir hukuki ve icrai yetkilerinin olmadığı bilinmektedir. Bu süreçte örgütün yöneticileri, ustalar hatta esnafın alt kademesinde bulunan mensuplarının da yüklenebilecekleri tek rol, şikayeti kadı huzuruna getirmekten ibaretti (Genç, 2013:294). Teşkilatta; çalışma ilişkilerinin düzenlenmesinde nasihat, tavsiye ve telkinler önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde örneklendirilebilir:

Harama bakma, nefesine hâkim ol, haram yeme, doğru, sabırlı, dayanıklı ol, yalan söyleme, büyüklerinden önce söze başlama, kimseyi kandırma, kanaatkâr ol, dünya malına tamah etme, yanlış ölçme, eksik tartma, kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil, kendin muhtaç iken bile başkasına verecek kadar cömert ol, din ve mezhep ayrılığı gözetmeden bütün insanlara karşı sevgi besle, toprağa

bağlan, suyu israf etme, ağaç dik, güçlü olmak için Kur'an-ı Kerim oku, bağı bahçeyi viran bırakma, hadis ezberle, bildiklerini öğret, faydalıyı faydasız ayırmasını bil (Tarus, 1947:34-40, http://www.bilecik.gov.tr/default_B0.aspx?content=1010, 2012, Kurtulmuş, 2011:43-45). Bir başka kaynağa göre ahilik nasihatlerinden bazıları şöyle ifade edilmiştir; harama bakma, haram yeme, haram içme, doğru, sabırlı, dayanıklı ol, yalan söyleme, büyüklerinden önce söze başlama, kimseyi kandırma, kanaatkâr ol, dünya malına tamah etme, yanlış ölçme, eksik tartma, kuvvetli ve üstün durumda iken affetmeyi, hiddetli iken yumuşak davranmayı bil, kendin muhtaç iken bile başkalarına verecek kadar cömert ol (<http://okulweb.meb.gov.tr/45/11/867080/ahilik%20teskilat%C4%B1.htm>, 2012). Buna göre nasihatler sadece ekonomik hayatın değil, sosyal hayatın da birer düzenleyicisi niteliğindedir. Öte yandan nasihatlerin birey odaklı diğer bir ifade ile insan odaklı olması, ekonomik ve sosyal hayatı kolaylaştırır niteliktedir. Aynı şekilde bahsedilen nasihateler TKY için belirtilen mutluluk üreterek mutlu olmak ilkesini ve diğer ilkeleri de kapsayan bir nitelik taşımaktadır.

Teşkilat; XVIII. yy'a kadar Gedik yani Lonca Teşkilatı olarak toplumun ekonomik ve ticari kesimindeki oluşumları düzenlemeye devam etmiştir (Şimsek, 2002:16-17). Bu noktada bir görüşe göre lonca teşkilatı, Ahilik teşkilatından farklıdır. Buna göre lonca kelimesi İtalyan ticaret merkezleriyle ilişkilerde bulunulması durumunda ortaya çıkmıştır. Ahilikteki tasavvufa dayalı fütüvvet anlayışı lonca teşkilatında yoktur. Ahilik teşkilatındaki; esnaf ve sanatkârlar arasında yardımlaşma ve dayanışma özelliği, lonca teşkilatında yerini karşılıklı menfaate bırakmıştır. Yine aynı şekilde lonca teşkilatındaki, kar ve kazanç amacı iş ahlakını da zedelemiştir (Şimşek, 2000:32-35). Ancak lonca ve ahilik teşkilatında güdülen gaye aynıdır. Kaba ve umumi çizgileriyle; sanat erbabını müşterek bir iş ahlakı ve disiplini altında topluca muhafaza etmek, göreneğe hakkını tanımak, zaruret olmadıkça iş güç ve sanat değiştirmemek, düşkünü gözetip kollamak ve savunmak amaçları açısından aynı özellikler taşımaktadırlar (Ülgener, 2006:35-36).

2.2.Toplam Kalite Yönetiminin Temel İlkeleri Açısından Ahilik

2.2.1.Ahilikte Kalite

Ahilikte kalite anlayışı çok hassas bir durum arz etmektedir. Çünkü Ahilikte kalite, emek ve şahsiyeti bir arada barındırmaktadır. Emek şahsiyeti, şahsiyet de emeği yansıtmakta, her ikisi üretilen mal veya hizmet üzerinde sonuçlanmakta ve şekil bulmaktadır (Doğan, 2006:68). Aynı şekilde mal cinslerinin, standartlarının ve fiyatlarının tespiti de (Tabakoğlu, 2009:126-127) kalite kadar önemlidir.

Buna göre her Ahi, belirli kalite ve miktarda mal kullanır, belirli üretim tekniklerine bağlı kalarak mal üretir ve imal ettiği eşyayı belirli fiyata satardı. Bu konuda değişik usullere başvurular

⁶Gençlik, yiğitlik ve cömertlik manalarını ifade eden «fütüvvet» kelimesi, adamlık ve erlik manasına gelen «mürüvvet» kelimesiyle birlikte esas itibarıyla tasavvufa dayanan, fakat aynı zamanda iktisadi teşekkülleri de kavraması ve sanat erbabını teşkilatlandırması bakımından ekonomik bir hüviyet taşıyan bir terimdir (Gölpınarlı, 2011:17). Öte yandan fütüvvet; kardeşlik örgütü olarak da tanımlanmakta ve Arapça "sertlik" anlamına da geldiği ileri sürülmektedir. Diğer yandan fütüvvet Melamilik inancının (hayrı ve iyiliği saklamak, şerri ve kötülüğü saklamaktır. Amaç bu yolla nefsin isteklerine karşı koymak, riyaya yol açabilecek bütün yolları kapamak, dava ve iddiayı terk ederek gerçek ihlâs aramaktır) benimsenmesidir (Kara; 1986:187-195). Bir esnaf örgütlenmesi olarak fütüvvet örgütleri, toplumcu yapıda bir çeşit esnaf loncalarıdır. Bu örgütler Anadolu Türkleri'nde "Ahilik" adı altında yayılmıştır. Bu teşkilatlanmada Ahiler ortak sofralarda yemek yiyip birbirlerine kardeş derler, kazançlarını birleştirip ortak bir keseden para harcarlar, şalvar giyip bellerinde her zaman bir bıçak taşırlardı (bu bıçak kardeşlerini savunmak için olup, bir ahinin saldırıya uğraması bütün örgütü ayağa kaldırmak için yeterdi) (Hançerlioğlu, 1997:123, Akkuş, 2005:87-88).

derhal cezalandırılırdı (Şimşek, 2000:133). Örneğin; kalitesiz mal üretme, üretim standartlarına uymama, kalfaların ücretlerini ödememe gibi durumlarda işyeri kapatma cezası uygulanırdı. Türkçemizde yer edinen pabucunu dama atmak deyimi, Ahilikteki kalite kontrol sisteminin bir sonucu olarak bugüne kadar gelmiştir (Doğan, 2006:69). Öte yandan nitelik ve nicelik olarak kaliteli mal üretmeyen Ahilerin kurumları ile ilişkileri hemen kesilmekteydi. Ahilik ahlakının bir gereği olarak ortaya konulan ürün, sanatkar için ekonomik değerinin ötesinde bir anlam taşımaktaydı (Uçma, 2011:172-173).

Ancak cezalandırma sürecinde; ikaz etmek, bir daha yapmamasını tavsiye etmek, kamu otoritelerinin en çok başvurduğu yol olarak bilinmektedir. Narh'tan sapma, yüksek oranlara vardığı ve tekrür ettiği takdirde, suçlu Müslümana hapse atılmakta, gayrimüslim ise küreğe konulmaktaydı. Ancak cezalandırmaların fazla sürmediği, genellikle birkaç hafta ile birkaç ay arasında bir cezanın verildiği bilinmektedir. Cezalandırma sürecinde önemli olan tekrür olup uyarılmadan ceza verilmemekteydi. Bu sürecin temelini insanın her zaman hata yapabileceği anlayışı oluşturmaktaydı. Adalet, sürat ve sadelik yanında hoşgörüsü esasına uygun olarak gerçekleştirilmekteydi (Genç, 2013:295).

Öte yandan Ahilere verilen kalite kavramı eğitiminde, yöneticilerin ve çalışanların kalite kavramını tam olarak anlamaları ve benimsemeleri amaçlanmakta, verilen eğitim düzeyi ise yöneticilere ve çalışanlara hitap edecek şekilde uyarlanmaktaydı (Şimşek, 2000:159). Yine bu kalite eğitim sürecinde her peygamber, uğraştıkları sanatlarla ve iş şubelerine göre birer ilk usta daha doğrusu sanat piri sayılırdı. Bunlardan bazıları şu şekilde belirtilmektedir; Hz. Adem: Rençber, Hz. Şit: Gazzaz ve Hallaç, Hz. İdris:

Terzi ve Yazıcı, Hz. Nuh: Tacir, Hz. Hud: Tacir, Hz. Salih: Deveci, Hz. İbrahim: Sütçü ve Neccar, Hz. İsmail: Avcı, Hz. İshak: Çoban, Hz. Yusuf: Saatçi (?), Hz. Musa: Çoban, Hz. Zülkifl: Furuncu, Hz. Lut: Müverrih, Hz. Üzeyr: Bağcı, Hz. İlyas: Dokumacı, Hz. Davud: Zırhçı, Hz. Lokman: Hekim, Hz. Yunus: Balıkçı, Hz. İsa: Seyyah, Hz. Mehmet (Muhammed): Tacir ve Bahçıvan (Tarus, 1947:27). Buna göre; Ahilikte tüm sanatların bir piri vardı ve Ahilerden, kendi sanat pirlerinden ustasına varıncaya kadar olan büyüklerine içten bağlanmaları istenirdi. Yine bu anlayışa göre pir ve ustaya bağlanmadan sanatta olgunluğa erişmek imkânsızdı ve bunun için her meslek sahibinin pirine hürmetle bağlanmak ve derin saygı duymak esas alınırdı (Şimşek, 2002:165-166). Diğer bir deyişle kalitesiz mal ve hizmet sunmak, sanat pirine hürmetsizlik olarak görülmekteydi.

Ahilik Teşkilatı'nda kalite kavramı; kişinin, hem kendisini hem yaptığı işi hem ustasını hem de çalışma çevresini ve hizmet sunduğu kişileri kapsayan derin bir anlam içermektedir. Kalite bilincinin herkesi kapsayacak şekilde benimsenmesi, kalite algısının hassas bir nitelik taşıdığını ve TKY'deki kalite anlayışı

ile örtüştüğünü göstermektedir. Buna göre bütün bu uygulamalar özellikle modern iş dünyasında sık sık dile getirilen ve tartışılan koçluk ve mentorluk uygulamaları çerçevesinde dikkate değer bir nitelik taşımaktadır.

2.2.2.Ahilikte Müşteri

Ahiliğin temel felsefesini, üretilen mal ve hizmetle müşteri odaklı bir düşüncüyü ifade eden, müşteri velinimettir anlayışı oluşturmaktadır. Ahilik teşkilatında kalite anlayışı, müşteri odaklı üretim ve her kademe de yürütülecek eğitim anlayışından geçmektedir. Mal ve hizmet üreten Ahiler her şeyden önce müşterileri isteklerini göz önüne almak zorundaydılar. Kaliteli mal ve hizmet üretimi, iyi eğitilmiş çırak, kalfa ve ustalardan oluşan personel kadrosuyla sağlanırdı (Bıyıklı, 2000:25-26). Buna göre kişinin işi, fikri ya da eseri onun şahsiyetine delil kabul edilmekteydi. Eğri elden doğru işi çıkmayacağı felsefesinden hareketle Ahilikte öncelikle bireylerin bilgili, doğru, dürüst ve şahsiyetli olmalarına önem ve öncelik verilmekteydi. Başka bir deyişle kalite, kaliteli şahsiyetlerin varlığıyla teminat altına alınmıyordu (Doğan, 2006:68-69). Böylece kaliteli mal ve hizmet üretilerek; tüketicilerin çıkarları gözetiliyor, insan hayatını güvenlik ve sağlığını korumaya yönelik önlemler alınıyor, üretimden tüketiciye kadar ilgili tarafların tümünün karşılıklı bilgi alış veriş ve anlaşmaları olabildiğince kolaylaştırılıyor (Uçma, 2011:173-174) ve sonuç olarak müşteri memnuniyeti sağlanmaya çalışılıyordu.

Bu süreçte dayanıklı tüketim malları cinsindeki çeşitli demir, bakır gibi madenlerden imal edilen eşyalar üzerine, üreticinin bir işareti konulmaktaydı ve bu işaret imal edenin patentli-amblemi niteliğideydi. Öte yandan amblem; o ürünün adeta kalite belgesi, aynı zamanda onu yapan ustanın, çalışanların ve işyerinin övünç kaynağı ve şerefi niteliğindedi. Böylece her tüketici, esnafın kusuru veya kastından doğan zararı tazmin edebileceği bir teşkilatın, şikayette bulunabileceği bir birliğin olduğunu bilmekteydi. Buna göre müşterinin zararı tazmin edilir ve buna sebep olan esnaf sorgulanırdı (<http://istesob.org/ahilik/tuketici.html>, 2014).

Müşterinin velinimet kabul edilmesi; TKY'deki dış müşteri kavramı ile örtüşmekte, kaliteli üretim için kaliteli şahsiyetlerin yetiştirilmesi anlayışı ise iç müşteri kavramı ile örtüşmektedir. Kalite hedefi daha başlangıçta onu ortaya koyacak olan kişilerin kalitesi ile garanti edilmesi düsturu, müşteri memnuniyetine olan hassasiyeti göstermektedir.

2.2.3.Ahilikte Tam Katılım

Ahilikte tam katılım ilkesi; meşveret, istişare sistemi ile hassas bir uygulama alanı bulmuştur (Şimşek, 2000:26). Katılım ve paylaşımın esas alındığı bu sistemde herkesin fikrine saygılı toplantılar düzenlenmekteydi. Esnaf aleyhine alınan kararlar büyük bir mecliste görüşülür, Ahi baba lüzum görürse olağanüstü

⁷Ahi olmak için kişinin başka bir Ahi tarafından önerilmesi zorunludur. Üye olmak isteyenlerden yedi fena hareketi bağlaması ve yedi güzel hareketi açması beklenmektedir:

1. Cimrilik kapısını bağlamak, lütuf kapısını açmak
2. Kahır ve zulüm kapısını bağlamak, hilim ve mülâyemet kapısını açmak
3. Hırs kapısını bağlamak, kanaat ve rıza kapısını açmak
4. Tokluk ve lezzet kapısını bağlamak, riyazet kapısını açmak
5. Halktan yana kapısını bağlamak, Hak'tan yana kapısını açmak
6. Herze ve hezeyan kapısını bağlamak, Marifet Kapısını açmak
7. Yalan kapısını bağlamak, doğruluk kapısını açmak (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik> , 2012)

toplantı yapıldı (Bıyıklı, 2000:26). Ahi babalık-yiğit başlılık-ustalık-kalfalık-çıraklığa kadar birlik içinde beliren bu durum, statü farklılaşmasından ziyade bir hiyerarşiyi göstermekteydi. Bu hiyerarşik yapı geniş katılımı farklı yaş gruplarının bir araya gelmesini temin ederek, meslek mensupları arasındaki bilgi, tecrübe ve inancın nesilden nesile aktarılmasını öngörmekteydi (Erken, 2006:109).

Buna göre ahi, bulunduğu teşkilat ve yaşadığı yer içinde demokratik bir sisteme göre yaşamaktaydı. Orada bir veya birkaç kişinin keyfi saltanatı değil, nitelik ve nicelik bakımından layık olan kişilerden oluşan bir heyet bulunmaktaydı (Tarus, 1947:45). Buna göre teşkilatın reisi olan Ahi baba seçimle iş başına gelmekte, emir ve yasakları tüm belde halkı tarafından uyulmaktaydı (Şeker, 2001:88).

Öte yandan bu süreçte dini farklılıkların zannedileceği gibi ayrı bir etki yapmaması önemli bir yer tutmaktadır. Çeşitli din, mezhep ve milliyetleri ahenkleştirmede devletin gösterdiği başarıyı, sistemin bir parçası olan esnaf örgütleri de kendi zümre ölçülerinde gerçekleştirilmekteydiler. Aynı şekilde Müslümanlarla, Rum, Ermeni, Bulgar, Yahudi vs.'lerin değişik oranlarda aynı esnaf örgütü içinde yaşadıkları ve örgüt içi ilişkileri, dayanışmayı, bütünleşmeyi zedeledikleri bilinmektedir. Çoğunluğun rey ile seçilen yöneticiler, esnaf içinde din çoğunluğunun hangi grupta bulunduğunu gösteren başlıca göstergedir (Genç, 2000:295-296). Aynı şekilde bu uygulamadan; din, ırk, mezhep vs. ayrımı olmaksızın herkesin sürece dâhil edildiği ve kaliteden sorumlu olduğu da anlaşılmaktadır. Diğer bir değişle en alt tabakadan en üst tabakaya kadar geniş bir katılımın olması, farklı din ve yaş gruplarının bir araya gelmesi; bilgi, beceri ve tecrübelerin aktarıldığı süreç olma açısından, demokratik ilkelerin uygulanması açısından ve kalite ilkesinin benimsenmesi açısından TKY ilkeleri ile paralellik göstermektedir.

2.2.4.Ahilikte Üst Yönetim

Ahiler sınıflar halinde idi, bunlar; Yiğitler (en alt sınıf), Ahiler (6 bölük olup ilk 3 bölük "Ashab-ı Tariyk" yani yola girmiş kişiler, 4. 5. ve 6. bölüklerde "Nakipler" denirdi), Halifeler (Bağımsız işe girişmezlerdi), Şeyhler (bunlar kendinden önceki yedi bölüğün başkanı idiler), Şeyh ül-Meşayihler (şeyhlerin de başıdır. Bu Ahi Baba'dır). Ahi baba, yetki bakımından kendi teşkilatı da dâhil olmak üzere bütün teşkilatın reislerine göre daha üstün bir konumdaydı ve bu üstünlük özellikle yetki çatışmasının ortaya çıktığı dönemlerde kendini fazlaca göstermekteydi (Cohen, 2001:80). Öte yandan birliğin en üst makamı, yöneticisi, lideri konumunda olan Ahi Baba, devlet idarecileri tarafından tasdik edildikten sonra bu göreve tayin edilirdi. Bu da devlet yöneticilerinin; sağlıklı işleyen bir adalete, hoşgörüyeye, saygıya, ilme dayalı bir sisteme dayandıklarını göstermektedir (Köksal, 2001:71).

Ahinin sanatında belirli otoritelere bağlanması ve onları örnek alması Ahilikte liderlik ilkesini göstermektedir. Bu da Ahilik ahlakını diğer meslek ahlaklarından ayırmaktadır. Üretim tekniklerinin sır olarak kabul edilmesi ve sanatın hik-

met sayılması meslek ahlakının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle sanat bir üstadın (bugünkü anlamda bilgi ve ahlakla donatılmış bir liderin) önünde hizmet kemeri kuşanmak ve yıllarca o üstadın hizmetinde çalışmakla mümkün olabilmektedir. Bu durum Ahiler arasında çok okumakla yazmakla olmaz, ta üstaddan görmeyince şeklinde dile getirilmektedir (Güllülü, 1986:85). Buraya kadar yapılan açıklamalar, Tablo 1'de olduğu gibi günümüzdeki yansımaları ile birlikte açıklanabilir.

Tablo 1: Ahi Birliklerinde Yönetim, Organizasyon ve Görev Dağılımı

Ahi Baba (Kethüda)-(Ombudsman)	
(Günümüzde: Yönetim Kurulu Başkanı)	
Görev tanımı: birlik üyelerinin ürettikleri mamullerin müşterek olarak belirlenen fiyatlarının hükümete bildirilmesi, birliğin orta sandığına ait gelirleri, vergi ve aidatlarının hesaplanması, denetlemek, şed kuşatma törenini düzenlemek ve devlet ile birlik üyeleri arasında arabuluculuk görevi yapmak...	
Yiğitbaşı	
(Günümüzde: Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı)	
Görev tanımı: terfi etmesi veya dükkân açması teklif edilen birinin denetimini sağlamak, onayını vermek ve Ahi Baba'ya yardımcı olmak...	
Ustabaşı ve İşçibaşı	Hakem Heyeti (Ehl-i Sinaî veya Ehl-i Hibre)
(Günümüzde: Kalite Güvence ve Üretim Sorumlusu)	(Günümüzde: Tüketici Hakları Koruma; Müşteri Şikayet Masası ve Ahi Birliklerinin Yönetim Kurulu Üyeleri)
Görev tanımı: birlik üyesi işyerlerinde üretilen mamullerin sağlamlığını, zarafetini, fiyatını denetlerdi. standart dışı üretilen bozuk ve niteliksiz malların imhası ve zarara uğrayan tüketicinin zararının karşılanması...	Görev tanımı: birlik üyeleri arasında doğabilecek geçimsizlikleri tatlıya bağlar, tüketici ile üretici arasında çıkan anlaşmazlıklarda, hakem heyeti görevini yapardı. Esnafın bariz bir hatası olursa yiğitbaşına havale ederlerdi...
Yolatası: Ustalık yolunda yetişen kalfaların iş dışı eğitiminden sorumlu kıdemli ustalardı.	
Usta: Ustalık mertebesine ulaşan kişi 740 usul ve kaideyi ka deme kademe öğrenirdi. usta olabilmek için belli bir olgunlukta olunması gerekiyordu. Ustalık için çoğu zaman 40 lı yaşlar bekleniyordu	
Kalfa: Yamaklık ve çıraklık süresince 124 usul ve erkân öğrenen ve yaklaşık 1001 gün işbaşı eğitimi alan öğrenci kalfa olabiliyordu	
Çırak: Yamaklık ve çıraklık süresince 124 usul ve erkân öğrenen öğrenci kalfa olabiliyordu.	
Yamak: Çırak öğreneceği sanat kohuna adım atmadan kabiliyeti doğrultusunda mesleğe yönlendirilmekteydi ve öğrencilikteki ilk adım <i>yamaklıktı</i> .	

Kaynak: Demir, 2012

⁸Ahi baba denildiğinde Ahiliğin kurucusu Ahi Evran'nın önemli bir yeri vardır. Çünkü Ahi Evran; diğer tüm vasıf, hizmet ya da faaliyetleri bir kenara koyulsa bile, sadece kurmuş olduğu Ahilik teşkilatı onun ne kadar geniş bir vizyona sahip olduğunu göstermektedir (Doğan, 2006:72-73). Tarihi bir hüviyete sahip bulunmasına rağmen Ahi Evran'nın gerçek kişiliği menkubeler içinde kaybolmuştur. Gök, kâinat ve yılan, ejderha anlamlarına gelen "evran" ismi, efsanevi kişiliğinin bir işareti olarak da görülebilmektedir (Hızlı, 2011:21).

Buna göre Ahilikte; en alt tabakadan başlamak üzere her aşamada liderliğin önemli bir yer tuttuğu ve en üst tabakada da Ahi Baba gibi geniş bir vizyona sahip, etki alanı derin, her konuda yol gösterici, bilgi ve ahlakla vücut bulmuş bir liderin olduğu görülmektedir. Bütün bu özellikler, günümüz işletmelerinin vazgeçilmez unsurlarından biri olan üst yönetim liderliği anlayışının, asırlar önce başarılı bir şekilde uygulandığını göstermektedir.

2.2.5. Ahilikte sürekli gelişim

Ahilikte eğitim, gençlikten başlamak üzere tüm yaşamı kapsayan sürekli bir gelişim sistemini ifade etmektedir. Bu süreç, bir yerde başlayıp bir yerde duran biten tükenen bir süreç değildir. Hayatın tüm kesitleri eğitim açısından önemli bir yere sahiptir (Şimşek, 2002:162). Eğitim süreci; mesleki dereceler paralelinde devam etmektedir. Yamak-çırak-kalfa-usta olmak üzere dört kademe mesleki dereceden bahsedilmektedir. Yamaklık derecesi genelde 10 yaşından küçük yani kişinin çocukluk döneminde başlamakta (Şimşek, 2000:27) ve kişinin gençlik, yetişkinlik dönemlerine paralel olarak çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi mesleki derecelerde devam etmektedir (Tablo: 1).

Öte yandan Ahilikte usta-çırak arasındaki ilişki adeta bir baba-oğul ilişkisi gibi sevgi ve saygı esasına dayalı bir özellik göstermekteydi. Bu eğitim, doğal olarak sosyal ilişkilere yansımaktaydı. Üstelik eğitim, usta-çırak ilişkisinde esnaf ve sanatkârlar tam anlamıyla çekirdekten yetişmekte, mesleğin bütün inceliklerini usta ellerin gözetiminde uygulamalı bir şekilde öğrenmekteydi (Uçma, 2011:175). Bu uygulama iş başında eğitim sürecini göstermekte olup bunun yanında bireysel gelişime odaklı iş dışında eğitim de verilmekteydi (Bıyıklı, 2000:60). Uzun süreli ve çok aşamalı liyakate dayalı terfi sistemi, hayat boyu süren dinamik bir süreci ifade ederken, sürekli gelişim ilkesinin başarılı bir uygulamasını göstermektedir.

Bu sürekli gelişim sürecinde Ahi, yükünü başkasına yüklemeyiz, tembel ve işsiz olmazdı. Ahi, hem kalfa ve usta olurken hem de teşkilat içinde belirli dereceleri aşarken namuslu ve doğru kalmasını bilir, eğri yola sapmazdı. Bunu sağlamak için de gerekli olan vasıfların, tetkiklerin, imtihanların, kayıt ve şartların yani bütün prensiplerin belirli bir hedefe basamak olduğu bilinmekteydi (Tarus, 1947:46-47). Buna göre gelişim her aşamada kontrol edilerek ve desteklenerek dinamik bir işlerlik kazandırılmıştır. Nitekim bu süreç; Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir, Akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir anlayışı ile de özetlemektedir (http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=89&Itemid=71, 2012). Ahilikteki bu eğitim, gelişim ve sorumluluk sistemi; TKY'yi başarıyla uygulayan Japon tipi organizasyonların ömür boyu istihdam, yavaş değerlendirme ve terfi, uzmanlaşmış mesleki gelişim, hayat boyu eğitim, müşterek sorumluluk ve birlikte karar verme (Parlak, 2013:110) gibi birçok özelliği ile de örtüşmektedir.

2.3. Benzerlikler ve Farklılıklar

Buraya kadar yapılan açıklamalara göre TKY ve Ahilik teşkilatı; kendine has uygulamalarıyla, dönemlerinin üretim ilişkilerini düzenleyen iki farklı sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak her iki sistem her ne kadar farklı yüzyıllarda kendine has özelliklere sahip olsalar da, birçok noktada benzerlik göstermektedirler. Özellikle Ahilik teşkilatının, bugünkü TKY'nin ilkelerinden izler taşıması bu durumu açıkça göstermektedir. Buna göre TKY'nin temel ilkeleri ve Ahilik teşkilatındaki başarılı örnekleri

Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2: TKY'nin Temel İlkeleri ve Ahilik Teşkilatındaki Başarılı Örnekleri

TKY	Ahilik
Kalite	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kalitenin korunması amaçlı radikal uygulamalar ➤ Emek + Şahsiyet=Kalite prensibi ➤ Tüketiciyi koruma fonksiyonu
Müşteri odaklılık	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Müşteri velinimetir anlayışı ➤ Kalitenin kaliteli şahsiyetlerle sağlanması ve ortaya çıkması (iç müşteri/dış müşteri anlayışı) ➤ Patent enstitüsü fonksiyonu
Üst yönetim liderliği	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Her aşamada belirli liderlerin varlığı ➤ En üstte Ahi Baba ➤ Ombudsmanlık ve yönetim kurulu başkanı fonksiyonu
Sürekli gelişim (kaizen)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Yamak-çırak-kalfa-usta aşamaları ➤ Hayat boyu öğrenme
Tam katılım	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Meşveret ve istişare sistemi ➤ Din, mezhep ve milliyetleri ahenkleştirme fonksiyonu ➤ Dayanışma fonksiyonu ➤ Demokratik yönetim fonksiyonu

Ahilik teşkilatındaki; kalitenin korunması amaçlı radikal uygulamalar, kalitenin emek ve şahsiyetle birleştirilmesi ve tüketiciyi koruma fonksiyonları, TKY'nin kalite ilkesini yansıtmaktadır. Aynı şekilde; Müşterinin velinimet sayılması, kalitenin kaliteli şahsiyetlerle sağlanması ve patent enstitüsü fonksiyonu, TKY'nin müşteri odaklı yaklaşımı ile örtüşmektedir. Her aşamada belirli liderlerin olması, en üstte Ahi Baba makamı, ombudsmanlık fonksiyonları, TKY'nin üst yönetimin liderliğine verdiği önem ile benzerlik göstermektedir. Yamak-çırak-kalfa-usta aşamaları ve hayat boyu öğrenme kaizen ilkesi ile, meşveret, istişare, ahenkleştirme, dayanışma ve demokratik yönetim fonksiyonları ise TKY'nin tam katılım ilkeleriyle benzerlik göstermektedir. Öte yandan her iki sistemin farklı çevreleri ve farklı misyonları da bulunmaktadır. Her iki sistemin faaliyet gösterdiği farklı çevreler ve üstlendikleri fonksiyonlar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3: TKY ve Ahilik Teşkilatının Farklı Çevreleri ve Fonksiyonları

	TKY	Ahilik
Üretim çevresi	Küresel, fabrikasyon, sanayi mallarının yanında hizmet üretimi ağırlıklı, daha çok tüketici tercihlerine ve beklentilerine göre değişen küresel rekabet tabanlı üretim	Yerel, çoğu zaman bölgesel, atölye tipi üretim, el sanatları ağırlıklı, yerel veya bölgesel daha dar rekabet tabanlı üretim
Tüketim çevresi	Çok farklı özellikler taşıyan tüketim çevreleri, çoğu zaman üretim sürecini yönlendiren tüketici tipi, hızlı değişen tercihler ve beklentiler	Genellikle tek tip tüketim çevreleri, üretim sürecini etkilemeyen tüketici tipi, yavaş değişen tercihler ve beklentiler.
Yönetim çevresi	Modern yönetim prensipleri	Usta-çırak ilişkisi
Sosyal düzenleme fonksiyonu	Yok (kentsel yaşam ağırlıklı, heterojen özellikler fazla, cemiyet tipi toplum)	Var Sınıflar arası ahengi sağlama, toplumsal açıdan, birlik, beraberlik ve dayanışmayı sağlama şeklinde (homojen özellikler fazla, cemaat tipi toplum)
Siyasal düzenleme fonksiyonu	Yok (demokratik ve parlamenter rejimler yaygın)	Var Dini motifler taşıyan bir örgütlenme, yerel yönetimi kolaylaştıran bir yapısı var, siyasi birtelliğin sağlanmasında büyük bir role sahip
Ekonomik düzenleme fonksiyonu	Yok (bilgi ve teknoloji tabanlı küresel çapta, neo-liberal işleyiş)	Var Daha çok yerel ve bölgesel ekonomik ilişkiler, toprağa bağlı ekonomi ve zanaat ürünleri

Tablo 3'te de görüldüğü üzere TKY ve Ahilik teşkilatının üretim, tüketim ve yönetim çevreleri oldukça farklıdır. Ancak bu durum Ahilik teşkilatının, TKY'nin tarihteki başarılı bir örneği veya bir çekirdeği olması açısından değerlendirilmelidir. Aynı şekilde Ahilik teşkilatının; sosyal, siyasal ve ekonomik fonksiyonlarının olması, TKY ilkelerinin daha geniş bir perspektifte uygulandığını göstermektedir. Öte yandan bu durum TKY ilkelerinin gerek sosyal, gerek siyasal ve ekonomik her alanda uygulanabileceğini de göstermektedir. Ahilik bu anlamda sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların çözümünde ve yeni stratejilerin geliştirilmesinde önemli bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Kalite standartları, müşteri odaklılık, liderlik, tam katılım ve sürekli gelişim ilkeleriyle TKY, rekabete dayalı günümüz iş dünyasında işletmelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Ulusal, bölgesel ve uluslararası kalite standartlarının uygulanmasında, üretim sürecine katılan kişilerin eğitilmesinde, üretilen mal ve hizmetlerin müşterilere sunulmasında, çalışanların yönlendirilmesinde, herkesin hem karar hem de kalite sürecine dâhil edilmesinde ve bu uygulamaların dış dünyadaki değişikliklere göre ayarlanmasında TKY'nin önemli bir yeri vardır. Böylece TKY, sadece büyük ölçekli işletmeler tarafından değil küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından da benimsenmekte dolayısıyla uygulama alanı gün geçtikçe genişlemektedir. TKY'ye özgü belirtilen bu ilkeler; Anadolu'da XIII. yy. ve XVIII. yy.'lar arası etkisini gösteren, dönemin esnaf ve küçük işletmelerinin üretim ve yönetim sistemlerini başarıyla düzenleyen Ahilik teşkilatı tarafından başarıyla uygulanmış bir bakıma TKY'nin ilk uygulamaları hükmünü almıştır.

Öte yandan kalitenin korunması yönündeki radikal uygulamalar kalite ilkesinin, müşteri velinimetir anlayışı, müşteri odaklı yaklaşım ilkesinin, yamak-çırak-kalfa-usta sürecinde şekillenen eğitim ve öğrenim süreci sürekli gelişme ilkesinin, yine bu süreçte belli liderlerin olması ve en üstte Ahi Baba'nın bulunması üst yönetimin liderliği ilkesinin, meşveret ve istişare sisteminin başarıyla uygulanması tam katılım ilkesinin birer çekirdekleri ve ilk örnekleri olarak görülebilir. Aynı şekilde teşkilatta önemli bir yer tutan nasihatlerin sadece iş dünyasını değil sosyal ve siyasal hayatı düzenler nitelikte olması, TKY'nin sosyal ve insan odaklı yaklaşımlarıyla örtüşmektedir. Buna göre, günümüz iş dünyasında karşılaşılan sorunların çözümü sürecinde ve yeni stratejilerin geliştirilmesi aşamasında tarihsel örneklerin ve uygulamaların hatırlanması ve yeniden gözden geçirilmesi önemli bir yer tutmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akkuş, M. (2005). Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde Ahi Tipinin Özellikleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 87-96.
URL: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/view-File/218/213>
Barutçugil, İ. (2000). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Yönetim Dizisi 15. İstanbul: Kariyer.
Bıyıklı, Y. (2000). Ahilik, Trabzon Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayın No:5. Trabzon: Eser.
Bozkurt, R. ve Eşit, C. (2005). Kalite Çemberleri, Üçüncü Basım, Milli Produktivite Merkezi Yayınları No: 662. Ankara: MPM.
Cohen, A. (2001). Osman'lı Kudüs'ünde Loncalar. N. Elhüsey-

ni, Z. Kurşun (Çev.), Tarih Vakfı Yayınları: 132. İstanbul: Tarih Vakfı.
Çağatay, N. (1996). Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir? 2. Baskı, TESK Yayın No: 40. Ankara: TESK.
Çetik M. ve Akkaya Y. (1999). Türkiye'de Endüstri İlişkileri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. İstanbul: Numune.
Dahlgaard, J. J., Kristensen K. ve Kanji G. K. (2007). Fundamentals of Total Quality Management. London: Taylor & Francis.
Demir, S. (2012). Ahi Birliklerinde Yönetim, Organizasyon ve Görev Dağılımı, URL: http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=89&Itemid=71
Doğan, H. (2006). Ahilik ve Örtülü Bilgi Günümüz İşletmecilerine Dersler. Ankara: Ekin.
Eren, E. (2009). Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar), 9. Baskı. İstanbul: Beta.
Erken, E. (2006). İktisat, Tarih ve Zihniyet Dünyamız, MÜSİAD Ekonomi Kitaplığı:2, İstanbul: Bilge.
Genç, M. (2013). Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, 9. Baskı. İstanbul: Ötügen.
George, S. ve Weimerskirch A. (1998). Total Quality Management, Strategies And Techniques Proven At Today's Most Successful Companies, Second Edition. Canada: John&Wiley.
Gölpınarlı, A. (2011). İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İTO Yayın No: 2011-23. İstanbul: İTO.
Güllülü, S. (1977). Ahi Birlikleri. İstanbul: Ötügen.
Güllülü, S. (1986). Fütüvvet ve Ahi Ahlakı Konusunda Bazı Düşünceler, Türk Kültürü ve Ahilik XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri. İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı.
Hançerlioğlu, O. (1997). Ekonomi Sözlüğü, 7. Basım. İstanbul: Remzi.
Hızlı, M. (2011). Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci. B. Çakır ve İ. Gümüş (Ed.). Ahilik. İçinde (ss. 17-41). Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları.
Jung J. Y. ve Yong J. W. (2006). Relationship Between Total Quality Management (TQM) And Continuous Improvement of International Project Management (CIIPM), Technovation, 26 (5-6), 716-722.
Kara M. (1986). Fütüvvet-Melâmet Münasebeti, Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı.
Koç H. ve Topaloğlu M. (2010). Yönetim Bilimi, 1. Baskı. Ankara: Seçkin.
Koçel, T. (2011). İşletme Yöneticiliği, 13. Baskı. İstanbul: Beta.
Köksal, M. (2001). Ahilik Kültürünün Dünü Bugünü, TSE-975-96646-1-5.
Kurtulmuş, Z. (2011). Ahilik ve Günümüze Yansımaları. B. Çakır ve İ. Gümüş (Ed.). Ahilik. İçinde (ss. 41-55). Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları.
Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü. O. Akınhay, D. Kömürçü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
Ocak, A. Y. (1999). Din ve Düşünce, E. İhsanoğlu (Ed.). Osmanlı Medeniyeti Tarihi 1. Cilt. İçinde (ss. 107-154). İstanbul: IRCICA Araştırma Merkezi.
Paksoy, M. (2002). Çalışma Ortamında İnsan ve Toplam Kalite Yönetimi, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4356. İstanbul: Çantay.
Parlak, B. (2013). Yönetim Bilimi ve Çağdaş Yönetim Teknikleri, 2. Baskı. İstanbul: Beta.
Reed, R., Lemak D. J. ve Mero N. P. (2000). Total Quality Management And Sustainable Competitive Advantage, Journal Of Quality Management 5 (2000), 5-26.

Sallis, E. (2005). Total Quality Management in Education, Third Edition, London: Taylor&Francis.

Seyyar, A. ve Öz C. S. (2007). İnsan Kaynakları Terimleri Ansiklopedik Sözlük. İstanbul: Değişim.

Solak, F. (2009). Ahilik (Kuruluş İlkeleri ve Fonksiyonları), 2. Baskı, İTO Yayın No: 2009-56. İstanbul: İTO.

Şeker, M. (2001). İbn Battuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayatı İle Ahilik. 2. Baskı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Şimşek, M. (2000). Toplam Kalite Yönetimi ve Ahilik. İstanbul: Çetin.

Şimşek, M. (2002). Toplam Kalite Yönetimi ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik. İstanbul: Hayat.

Şimşek, M. (2004). Toplam Kalite Yönetimi. 4. Baskı. İstanbul: Alfa.

Tabakoğlu, A. (2009). Türkiye İktisat Tarihi. 9. Baskı. İstanbul: Dergâh..

Tarus, İ. (1947). Ahiler.T.C. Çalışma Bakanlığı Yayınları: 7. Ankara: Ulus.

Uçma, İ. (2011). Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik. 1. Baskı. İstanbul :İşaret.

Ülgener, S. F. (2006). İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, İstanbul: Derin.

Weaver, C. N. (1997). Toplam Kalite Yönetimin Dört Aşaması. Birkan T. ve Akınbey O. (Çev.). İstanbul: Sistem.

Zaim, S. (1997). Çalışma Ekonomisi, Genişletilmiş 10. Baskı. İstanbul.

URL: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik>

URL: <http://www.tesob.org.tr/ahilik.php>

URL: <http://enm.blogcu.com/toplam-kalite-yonetimi-kavramlar-4/9300413>

URL: <http://okulweb.meb.gov.tr/45/11/867080/ahilik%20teskilat%C4%B1.htm>

URL: http://www.bilecik.gov.tr/default_B0.aspx?content=1010

URL: <http://okulweb.meb.gov.tr/45/11/867080/ahilik%20teskilat%C4%B1.htm>

URL: http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=89&Itemid=71

URL: <http://istesob.org/ahilik/tuketici.html>

İTALYAN SİNEMASINDA ROMA'NIN FARKLI YÜZLERİ

Burcu BALCI¹

ÖZET

Geçmişten günümüze İtalyan sinemasında en çok konu alınan kent Roma'dır. Roma, tarih, kültür ve sanat alanlarında görkemli bir atmosfere ve zenginliğe sahip önemli filmsel kentlerden biridir.

Bu çalışmada Paolo Sorrentino'nun yönettiği La Grande Bellezza (Muhteşem Güzellik, 2013) filminin analizi yapılmaktadır. Roma'nın mekân olarak, İtalyan sinemasında ne ifade ettiği araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, İtalyan sinemasında II. Dünya Savaşından sonra Roma, gerçekliğin hümanist bir tavırla ortaya konduğu, yoksulluğun belgelendiği, savaşın ve faşizmin sonuçlarının eleştirildiği natüralist bir dekordur. Öte yandan Roma 1950'li yıllarda ise, tüketim toplumuyla birlikte coşkulu ve esrik "dolce vita" mitosuyla romantize ve idealize edilen nostaljik bir sine-masal şehri olarak betimlenmektedir. Analiz edilen filmde ise Roma, İtalyan sinemasındaki arketiplerini saygı duruşlarıyla onore eden ve "muhteşem güzelliği" temsil eden şiirsel ve görsel bir senfoni olarak yeniden sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Roma, İtalyan Sineması, La Grande Bellezza, Muhteşem Güzellik, Sinema.

THE DIFFERENT FACES OF ROME IN ITALIAN CINEMA

ABSTRACT

To our day the city that has most frequently been the subject in Italian cinema is Rome. Bearing a magnificent atmosphere and richness in the areas of history, culture and the arts, Rome is among the most important filmicities.

This work analyses the film La Grande Bellezza (The Great Beauty, 2013) directed by Paolo Sorrentino. The subject of the research is Rome's representation in Italian cinema as a location.

The result of the research maintains that after World War II Rome in Italian cinema is a naturalist décor where reality is put forth in a humanistic manner; poverty is documented, and the consequences of war and fascism are criticized. But then, 1950s Rome is portrayed as a nostalgic cine-fairytale city that is romanticized and idealized with the exalted and ecstatic "dolce vita" mythos together with the consumer society. In the film subject to the analysis Rome is resubmitted as a visual and poetic symphony representing "the great beauty" and honoring its archetypes in the Italian cinema with a moment of silence.

Keywords: Rome, Italian Cinema, La Grande Bellezza, The Great Beauty, Cinema.

GİRİŞ

"Yolculuk etmek çok işe yarar, düş gücünü çalıştırır. Gerisi yalnızca düş kırıklığı ve yorgunluktan ibarettir. Bizim yolculuğumuz ise tümüyle düşseldir. Gücünü buradan alır. Yaşamdan ölüme doğru gider. İnsanlar, hayvanlar, kentler, nesnelere, her şey düşlenmiştir. Bu bir romandır, yalnızca düşsel bir öyküdür. Böyle buyurmuştur Littre, ki o asla yanılmaz. Kaldı ki herkes aynı şeyi yapabilir. Gözünü yummak yeterlidir. Yaşamın öbür tarafındadır bu". Louis-Ferdinand Celine (Gecenin Sonuna Yolculuk)

Paolo Sorrentino'nun yönettiği La Grande Bellezza (Muhteşem Güzellik, 2013) filminde, açılış sekansından önce Louis-Ferdinand Celine'in "Gecenin Sonuna Yolculuk" eserinden yapılan söz konusu alıntıda, La Grande Bellezza filmi, yaşamdan ölüme doğru giden düşsel bir yolculuk, öykü veya roman olarak betimlenmektedir. Ardından filmin genelinden kopuk izlenimi yaratan açılış sekansında, Roma şehrinin "muhteşem güzelliği" şiirsel bir dille anlatılmaktadır. Yönetmenin stilize görseiliği, Roma şehri eşliğinde yaşamı, ölümü, öte dünyayı çağrıştıran varoluşçu bir anlatıma sahiptir. Söz konusu ölümsüz bir "muhteşem güzellik" karşısında duyduğu hayranlıkla dayanamayıp ölen Japon turist, "ansızın" geliveren ölüm ile filmin konusunun ölüme doğru yapılan yolculuk olduğunu ve bu yolculukta yaşamda birer turist olduğunu izleyicilere anımsatmaktadır. Söz konusu yolculuğun mekânı, muhteşem güzelliği ve ölümsüzlüğü temsil eden Roma'dır.

Önemli bir mekân olarak filmsel kent, kentin içinde yaşayanların duygularının ve düşüncelerinin yansıdığı düşsel bir mizansendir. Roma, filmsel kentlerin arasında tarih, kültür ve sanat alanlarında en görkemli atmosfere ve zenginliğe sahip şehirlerden biri olarak, binlerce hikâyeyi içinde barındırmaktadır. Kimi yönetmenler Roma'yı realist, neo-realist bir mekân olarak belgeci bir tarzda betimlerken, kimileri Roma'yı romantize eden düşsel bir mekân olarak idealize etmiş, kimileri de yarı realist yarı düşsel bir sentezle yorumlamıştır. Yönetmenin yaratıcılığına ve bakış açısına göre, Roma şehri, düşsel bir alan olarak kolektif hafızada sürekli yeniden üretilmektedir.

İtalyan sinemasında en çok konu alınan kent Roma'dır. Roma "rüyaların, kilisenin, hükümetin ve sinemanın kenti" olarak tanımlanmaktadır. İtalyan yönetmenler arasında kamerasını Roma'ya çevirmemiş birisine rastlamak oldukça zordur. İtalyan sineması "Ölümsüz Kent" Roma'nın özellikle kubbelerini kentsel manzaranın motifleri olarak sık sık kullanmaktadır. Vatikan'ın kubbeleri, Roberto Rossellini'nin "Roma Açık Şehir" filminde hem başlangıç hem bitiş jeneriğinde kentin çatıları üzerinde yükselmektedir. Vittorio De Sica ise Bisiklet Hırsızları ve Umberto D filmlerini Roma'da çekmeyi tercih etmektedir (Gendrault, 2008: 264, 265).

Bu çalışmada, İtalyan sinemasında Roma şehrinin farklı yüzleri, öncelikle güncel ve dikkat çekici olması nedeniyle 2013 yılı yapımı Paolo Sorrentino'nun yönettiği La Grande Bellezza (Muhteşem Güzellik) filminin analizi üzerinden yapılacaktır.

¹Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü

Ayrıca filmin, İtalyan sinemasında Roma şehrinin yer aldığı önemli arketipleri saygı duruşlarıyla onore ettiği de görülmektedir. La Grande Bellezza örneği üzerinden geriye dönük olarak, Roma'nın farklı çehreleri ve İtalyan sinemasında ne ifade ettiği araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.İtalyan Sinemasında Roma'nın Farklı Yüzleri

İtalyan Sinemasında Roma'nın farklı yüzlerini anlatan birçok önemli film bulunmaktadır. Filmlerde mekân olarak Roma'nın sunumu, Roma'nın kentsel koşullarına ve dönemlerine göre değişim göstermekte, her filmde Roma, yönetmen tarafından özgün bir biçimde yeniden üretilmektedir. Kimi zaman hayranlık yaratan şiirsel bir atmosfer eşliğinde görülen Roma, kimi zaman da eleştirel tutumlarla acımasız bir yaşam alanı olarak ele alınmaktadır. Bu filmlerin arasından, Roma'nın sunumunda birbirleri ile biçimsel olarak ve içerik açısından benzerliklerin saptandığı iki önemli film bulunmaktadır: La Grande Bellezza ve İtalyan Sinemasının en önemli klasiklerinden La Dolce Vita (Federico Fellini, 1960). Söz konusu filmlerde, "Dolce Vita (Tatlı Hayat)" şehri olarak sunulan Roma'nın, filmlerdeki karakterlerin hayatlarını nasıl şekillendirdiği ve etkilediği çarpıcı bir şekilde ele alınmaktadır.

1.1.“Dolce Vita” Şehri Olarak Roma

La Grande Bellezza filminde, Roma'nın "muhteşem güzelliğinin" spiritüel bir yorumla anlatıldığı açılış sekansından sonra, söz konusu sekansa tezat oluşturacak şekilde bir kadının nevroitik ama hayat ve eğlence dolu çığılığı ile, filmdeki durağanlığın, sessizliğin ve sakinliğin sert bir şekilde kırıldığı görülmektedir. Böylelikle Roma'nın karnavalları andıran, dünyevilik ve dünyevi hazların ön plana çıkarıldığı çılgın partilerine hızlı bir giriş yapılmaktadır. Sıra dışı Roma partileri alkol, uyuşturucu, dans, striptiz, çeşitli cinsel deneyimler, mutluluk, haz ve eğlenceyi barındırmaktadır. Partilerin müdavimleri arasında sosyo-ekonomik ve kültürel olarak elit bir kitle bulunmaktadır: sanatçılar, entelektüeller, burjuva sınıfı, aristokratlar v.d. La Grande Bellezza filminin ana karakteri Jep Gambardella, gençliğinde yazdığı ilk ve son romanı "İnsan Denen Aparat" başarı kazandıktan sonra, Roma şehrinde yaşamaya başlar ve bir daha hiç roman yazamaz. İlerlemiş yaşına karşın hala yakışıklı ve popüler olan Jep, seçkin sanat zevkine sahip bir yazar ve Kolezyuma bakan teraslı eviyle zengin ve ayrıcalıklı bir adam olarak karakteri inşa edilmiştir. 65. yaş gününün kutlandığı çılgın, hızlı ve hareketli dolce vita partisinde, kalabalıklar içinde Jep çok mutlu izlenimi vermekte ancak yönetmen Jep'in iç dünyasını, onu herkesten soyutlayarak ve iç sesini ön plana çıkararak vermektedir. Jep herkesin hayatındaki en sevdiğiniz şey nedir sorusuna yanıt olarak "vajina" dediklerini ancak kendisinin cevabının "yaşlı insanların evinin kokusu" olduğunu söylemektedir. Böylelikle Jep'in toplum içinde yalnızlaşmış, kendisine ve çevresine yabancılaşmış, tipik olarak dolce vita sendromu yaşayan, hayatı boyunca aradığı "muhteşem güzelliği" bulamayan, mutlu gözükken ancak aslında mutsuz ve tatminsiz bir karakter olduğu anlaşılmaktadır. Sadece açılıştaki parti sekansında değil, filmdeki diğer parti sekanslarında da Jep'in aynı sorgulamayı tekrarladığı görülmektedir.

Dolce vita partilerinde Jep, uyuşturucu ve alkol kullanır, sıra dışı cinsel deneyimler yaşar, kendisinin deyimiyle "hiçbir yere varamayan" ve herkesin çok sevdiği "meşhur tren dansları" ile kendisinden geçer ve yozlaşmış marjinal bir atmosferde kend-

ini kaybolmuş hisseder. Sıradan insanların samimi ve sıradan hayatlarına özlem duyar ve sürekli "Ben kimim?" sorgulamasını ve eleştirisini tekrarlar. Bu partilerden birinde bir daha roman yazamamasını, Fellinivari bir deyimle "üretmemem" ve "yarata-mama" sancılarının nedenini şöyle açıklar: "Yıllardır bana niye yeni bir roman yazmadığımı soruyorlar. Şu insanlara baksana, şu çevreye". Fellini'nin "8½" (Sekiz Buçuk, 1963) filminin başkarakteri Guido ile aynı sorunsala sahiptir.

Tırpan (2014: 75) Jep ve arkadaşlarının yaşamlarının tüm gösterişine karşın sefil bir hayat yaşadıklarını belirtmektedir. Hatta içlerinden Stefania isimli karakterin diğerlerinin aksine önemli ve yararlı bir hayat sürdürdüğünü iddia etmesine karşın, Jep'in Stefania'ya sert ama yapıcı cevapları dikkat çekicidir. Jep, ona sevdiği erkeğin bir başka kadınla olduğunu, yazmış olmaksızın övündüğü kitapların parti sekreterinin metresi olması sayesinde yayımlayabildiğini söylemektedir. Diğer arkadaşları da bu sohbet sırasında susmaktadırlar. Çünkü onlar da Jep gibi kendilerinin işe yaramaz olduğunu, yazdıklarının işlevsiz olduğunu ama birbirlerini böyle kabul ederek bağrılarına bastıklarını belirtir.

Bu bağlamda Jep, eleştiriyi ve özeleştireliyi bir arada yapmaktadır. Kendisinin ve arkadaşlarının çaresiz olduklarını, tek yaptıklarının beraber vakit geçirip, arada sırada birlikte gülmek olduğunu ve kimsenin birbirine üstünlük taslayıp küçümsememesi gerektiğini söyleyerek, hepsinin benzer kaybolmuşluk içinde yalnız ve yabancılaşmış bireyler olduğunu belirtmektedir. Roma ve dolce vita mitosunun, kuşkusuz ki en güçlü çağrışımları İtalyan sinemasının en önemli klasiklerinden biri olan 1960 yapımı Federico Fellini'nin yönettiği La Dolce Vita filminde yer almaktadır. Filmde Marcello Mastroianni'nin canlandırdığı genç gazeteci Marcello Rubini karakterinin, Roma'da geçirdiği yedi günü ve gecesi anlatılmaktadır. Fellini, La Dolce Vita filmi ile ulusal ve uluslararası alanda başarı kazanmış ve film, Fellini'nin hayatının dönüm noktasını olmuştur. Fellini, La Dolce Vita filminde dolce vita, paparazzi gibi günümüzde hala kullanılan terimleri ilk defa kullanarak İtalyanca diline girmesine aracılık etmiştir. Bondanella (2002: 8) dolce vita teriminin yüksek sosyetenin tadı hem acı hem de tatlı olan yaşamını anlattığını, Papparazzo sözcüğünün de ilkesiz gazeteci anlamına gelen İngilizce Papparazzi sözcüğünün ortaya çıkmasını sağladığını ifade etmektedir.

Film Roma'da o dönemlerde moda olan parti gençliğinin yaşamını, Katolikliğin geleneklerine aykırı ve uzak, haz ve carpe diem (anı yakala) odaklı çılgın bir yaşam portresi olarak göstermektedir. Söz konusu partilerde her türlü içki, uyuşturucu kullanılmasına ve çeşitli cinsel oyunlar oynanmasına rağmen, dolce vita içinde yaşadığını düşünen Roma yüksek sosyetesini ve entelektüeller, partilerde sıkılmakta ve yeni arayışlara girmektedirler. Dolayısıyla yüksek sosyete ve entelektüellerin, din baskısından ve normlarından uzakta, bağımsız ve kaygısız yaşamaları, yaşadıklarını sıradanlaştırması, anlamsızlaştırması, yozlaştırması Fellini'nin eleştirdiği noktalar. Boş, anlamsız, doyumsuz ve mutsuz olan dolce vita hayatının içine sıkışmış olan insanlar, La Grande Bellezza filmindeki Jep ve arkadaşlarını çağrıştırmaktadır.

Dorsay (1997: 358) Fellini'nin filmde Cinecitta'yı Hollywood'a, ülkesini tüm dünyaya açmış "turizm cenneti" İtalya'nın başkenti Roma'nın hızlı döneminin bir görünümünü sunduğunu belirtmektedir: partilerde oluk gibi şampanya akması, sosyetenin iç

sıkıntılarını anlamsız erotik oyunların içinde kaybolması, kuzeyden gelen Sfenks, Anita Ekberg'in "aşk çeşme"sinin sularına kendini bırakıvermesi...v.d.

Öztürk (2002: 243, 244) ise, filmde Roma'nın bir sefahat alanı olarak sunulduğunu ancak buna rağmen karakterlerin zevk ve umutsuzluk içinde ruhsal çöküntü yaşadıklarını ve Roma'nın mutsuz soyluların dekoru haline dönüştüğünü belirtmektedir. Fellini'ye göre, film bir Roma masalıdır. Sivas (2010: 104) filmi, Fellini'nin 60'lı yıllarda değişen toplumsal yapıyla birlikte Roma'nın seçkinler sınıfına bir bakışı olduğunu belirtmektedir. La Grande Bellezza'da cevabı aranan sorunun, Fellini'nin La Dolce Vita'sında sorduğu soruya çok yakın olduğu görülür: "Nihilizmi varoluşsal bir salgın olmaktan çıkarıp makul bir yaşam biçimine çevirebilir miyiz?" (MarcoGrosoli, "The Great Beauty", Film Comment Vol.49 No: 6 (2013): 69'dan aktaran YÜCEL, 2014: 28).

La Dolce Vita filminde partinin sonunda Roma sabahında, Marcello ve partidekiler, sahile gitmeye karar verirler ve sahilde denizden yeni çıkarılan ve bir canavarı andıran görüntüsüyle can çekişen vatoz balığını görürler. Marcello ve arkadaşları balığa korkarak ve tiksiniyerek bakarlara. Aslında can çekişen vatoz balığı, Fellini'nin eleştirel baktığı yozlaşmış, dejenere olmuş Roma yüksek sosyetesinin bir metaforudur. Fellini'ye göre, dolce vita olgusu kaybolmuş ve yitirilmiş olan masumiyetin filme yansımalarıdır. Grazzini (2006: 105), zaten Fellini'yi en çok heyecanlandıran şeyin "masumiyet" olduğunu belirtmektedir. Newman (2005: 378), da Fellini'nin bu destansı filminin, bayağılığı anlattığını ifade etmektedir.

Ayrıca filmde umudu temsil eden "masum" yüzlü genç garson kız, filmin final sahnesinde sabaha kadar devam eden dolce vita partisinden sonra vatoz balığını gördükleri deniz kıyısında, Marcello ile iletişim kurmaya çalışır, onu yanına çağırır, ona yaşadığı yozlaşmış hayattan bir kurtulma şansı verir ancak sesini aralarındaki gürültü (denizin dalga sesleri, rüzgar sesi, insanların sesleri) yüzünden duyuramaz ve Marcello kendisine sunulan çözüme kayıtsız kalarak partideki arkadaşlarının yanına dönmeyi tercih eder. Böylelikle filmin finali, Marcello'nun ulaşamayacağı ve ulaşmak için çaba göstermediği "masumiyet" görüntüsüyle biter ki masumiyet, Fellini filmografisinde önemli bir yer tutar. Dorsay (1997: 358) Fellini'nin bu sahneyle, gencecik bir kız yüzünün saflığında "günahkâr Roma"nın öbür yüzünü keşfetmeye çalıştığını belirtmektedir.

Sinema tarihinin ve İtalyan sinemasının en önemli filmlerinden olan La Dolce Vita ve bu filme yaptığı saygı duruşuyla dikkat çeken La Grande Bellezza filmlerinde işlenen dolce vita olgusu benzerdir. Ölümsüzlüğün mekânı Roma, filmsel kent olarak ölümden korkan, yaşamın anlamını sorgulayan ölümlülerin dolce vita şehri olarak sunulmaktadır. La Dolce Vita filminde Marcello kaybolan masumiyeti ararken, La Grande Bellezza filminde ise Jep kaybolan muhteşem güzelliği aramaktadır. Her iki filmde de karakterlerin "kaybolmuşluğu"nu, dolce vita partileri ile kapatmaya çalıştıkları ama başaramadıkları, yalnızlaştıkları ve yabancılaştıkları görülmektedir. La Dolce Vita ve La Grande Bellezza filmlerinde Roma, esrik ve romantik bir sine-masal şehridir.

İtalyan sineması tarihi içinde Roma, filmlerde sadece bir dolce vita şehri olarak değil, anti-dolce vita olarak yorumlanabilecek tarzlarda da sunulmuştur. Bu bağlamda Öztürk (2002:

241, 242), Visconti, Scola, Rossellini, Antonioni, Fellini, De Sica gibi sinemaya yeni görme biçimleri kazandıran yönetmenlerin doğuşunun, II. Dünya Savaşının bitimiyle yeniden doğan Roma'yla eşzamanlı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Roma fonunda geçen filmlerin gerçekçi ve düşsel boyutları olduğunu ve bunun sinematografik bir zenginlik olduğunu vurgulamaktadır.

1.2. "Anti-Dolce Vita" Şehri Olarak Yoksulluğun ve İşsizliğin Roma'sı

"Anti-dolce vita" şehri olarak yoksulluğun ve işsizliğin Roma'sının anlatıldığı filmlerin birçoğu, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan İtalyan Yeni Gerçekçiliği Akımına ait filmlerdir. Bu noktada, öncelikle akımdan bahsetmek ve sonrasında söz konusu akımın önemli filmlerinden örnekler vermek faydalı olacaktır. Onaran (2012: 146), söz konusu filmlerde İkinci Dünya Savaşının yıkılmış ülkeleri olan İtalya ve Almanya'nın dramı ve savaş sonrası sorunlarının (işsizlik, evsizlik, karaborsa, açlık, fuhuş, kimsesiz çocuklar) gösterildiğini belirtmektedir.

Yılmaz (2009: 90, 91), İtalyan Yeni Gerçekçi Akımına mensup yönetmenlerin yaptıkları filmlerle, o güne kadar olan sinemasal gelenekleri alt üst ettiklerini, sinemayı sokağa taşıdıklarını, sıradan insanı filmin çekiliş sürecinde özne konumuna getirmeyi amaçladıklarını ifade etmektedir. Bu akımın önemli özellikleri arasında yalın ve öznlü bir anlatım yolunu seçmeleri, kurgu ve görüntü düzenlemesinin çarpıcılığından kaçınmaları, star (yıldız) sistemini ortadan kaldırarak olabildiğince az profesyonel oyuncu kullanmaları ve sokaktaki insanları oyuncu olarak tercih etmeleri, basit temalardan yola çıkarak sosyal içerikli filmler yapmaları, stüdyolar yerine doğal mekanlarda, sokaklarda çekim yapmaları verilmektedir. Bağdatlı (2000: 3) İtalyan Yeni Gerçekçilik akımında estetik kaygılardan çok, toplumsal kaygıların ön planda tutulduğunu vurgulamaktadır.

Sivas (2010: 44) bu filmlerde senaryoların günlük gerçeğe paralel olarak geliştiğini, bu hikâyelerin henüz günlük gerçek olarak varlığını koruduğu bir dönemde yazıldıklarını belirtmektedir. Faşizme ve savaşa karşı bir meydan okuma olarak yorumlanabilecek Yeni Gerçekçi filmlerin bir diğer önemli özelliğini Armes (2011: 74), filmlerin kapalı sona sahip olmamaları olarak ifade etmektedir. Bunun da yaşamın devam ettiği, karakterlerin kendilerini içinde buldukları durumların yineleneyeceği, eğer bizler bir şeyler yapmazsak hep aynı çaresiz noktaya geri döneleceği olarak vurgulamaktadır.

Bu bağlamda verilebilecek örnekler arasında Vittorio De Sica'nın yönettiği Ladri Di Biciclette (Bisiklet Hırsızları, 1948) bulunmaktadır. İş sahibi olabilmesi için hayati öneme sahip olan bisikletini çaldıran ve tüm film boyunca Roma sokaklarında oğluyla birlikte bisikletini arayan karakter, bisikletini bulamaz ve filmin sonunda, filmin başındaki işsiz, umutsuz haline, başladığı noktaya geri döner ve oğluyla birlikte Roma'daki sokaklarda kalabalık arasına karışır gider.

Karakterin kalabalık içinde yok olması, onun hayatına devam ettiği, şu anda bir yerlerde yaşam mücadelesini sürdürdüğü, yaşadığı sorunların çözülmediği hissini doğurmakta ve izleyicide "tamamlanmamışlık" duygusunu uyandırmaktadır. Bu durumda Roma, işsizliğin, yoksulluğun, umutsuzluğun olduğu dramatik bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. dramatik bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer örnek ise Roberto Rossellini'nin yönettiği Roma Città Aperta (Roma Açık Şehir, 1945) filmidir. Nazilerin işgali altında yaşayan Roma halkının direniş hareketini anlatan filmin sonunda, önemli direnişçilerin Naziler ve Nazilerle işbirliği yapan İtalyan faşistleri tarafından öldürüldüğü görülür. Çok sevdikleri kişileri yitiren ve çoğunluğu yetim kalan çocuklar, uzakta gözüken yıkık Roma'ya doğru umutsuzca yürürler.

Monaco (2001: 296, 287) 1950'lerin sonunda Roma'da bulunan elit tabaka hayatının geniş bir panoramasını sunan La Dolce Vita filminin, ironik olarak Yeni Gerçekçilik Akımının başlangıç filmi sayılan Rossellini'nin yönettiği Roma Açık Şehir ile karşıtlık oluşturduğunu vurgulamaktadır. Sinema tarihinin köşe taşlarından biri olan film, Gestapo tarafından tutuklanan ve öldürülen direniş lideri ile direniş destek veren bir rahibin öyküsünü anlatmaktadır. Filmin çekildiği koşulların, filmin gerçekliğine çok şey kattığını, özellikle de çekildiği yer ve zamana doğrudan bağlı olan çabuk davranma ve yoğunluğun filme yansısını belirtmektedir.

Roma Açık Şehir filminde toplumsal eşitsizlikler, en ufak bir konfor ve imkândan mahrum yaşayan insanlar, etik değerlerini yitirerek yaşamı sürdürmek uğruna düşmanla işbirliği yapanlar, işsizlik, yoksulluk, umutsuzluk, geleceğe dair belirsizlik, karamsar bir Roma şehri yaratmaktadır. Filmin stüdyolar yerine gerçek mekânlarda çekilmesi de, filmin gerçekliğini güçlendirmektedir. Clarke (2012: 49, 51), Roma'nın bombalanmış sokaklarının, yıkılmış binalarının filmin dramatik gerçekliğini arttırdığını, filmin otantikliğini ve yarattığı güçlü matem duygusunun kaynaklarını oluşturduğunu belirtmektedir. Filmin 1945 yılının başında savaşın bitmesinin hemen ardından çekildiğini, hatta filmin gösterime girdiği zamanlarda hala Alman askerlerinin Kuzey İtalya'daki işgalinin devam ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca filmin senaryosunun yaşanmış gerçek olaylar model alınarak yazıldığını, örneğin iki rahibin Roma'da bir Nazi baskını sırasında tutuklanıp öldürülmesinin yaşanmış gerçek bir olay olduğunu ifade etmektedir.

Rossellini'nin 1946 yılında çektiği Paisa (Hemşehri), Roma Açık Şehir ve Almanya Sıfır Yılı ile beraber Anti-faşist savaş üçlemesi olarak adlandırılmaktadır. Paisa, altı ayrı bölümden oluşmakta ve savaş sırasında İtalya'nın farklı mekânlarında (Floransa, Sicilya, Roma v.d.) yaşanan hikâyeleri belgesel ve kurmacanın iç içe geçtiği bir tarzda anlatmaktadır. Filmde savaş nedeniyle yan yana gelen farklı geçmişlere sahip Amerikalıların ve İtalyanların zıtlığı üzerine hikâyeler anlatılmaktadır. Roma'da geçen bölümde şehre müttefiklerin, Amerikalıların girişi ve İtalyanların onları büyük bir mutlulukla karşılaması vardır. Roma'nın Kolezyum, Senato, Trevi Çeşmesi gibi ünlü tarihsel mekânları film boyunca fon olarak kullanılmakta, kimi sahnelerde tanklar gibi çeşitli askeri araçların buralarda ve savaşta yıkılmış binaların arasında dolaşması etkileyici bir görüntü oluşturmaktadır. Amerikalı bir asker ile İtalyan bir genç kız arasındaki aşkın hayal kırıklığı ile biten sonuna, umut ve umutsuzluğu barındıran fon olarak Roma seçilmiştir.

Sivas (2010: 49, 50) Vittorio De Sica'nın yeni gerçekçilik akımına üç önemli film kazandırdığını belirtir: Sciucia (Kaldırım Çocukları, 1946), Ladri Di Biciclette (Bisiklet Hırsızları, 1948) ve Umberto D (1952). Söz konusu filmlerin tamamen hümanist ve reformist eserler olarak, İtalya'daki olağan hayatın masum bir portresinin sunulduğunu vurgulamaktadır.

Üçü de Roma'da geçen söz konusu filmler, dolce vita mitosunun karşıt örneklerini oluşturmaktadır. Sivas (2010: 49) Kaldırım Çocukları filminin, savaş sonrası İtalya'nın Roma şehrinde ayakkabı boyacılığı yaparak yaşamayan çalışan iki çocuğun suç işlemesini, hapishaneye düşmelerini, ayrı kalmalarını ve yaşadıkları acı gerçeklerle yüzleşmelerini anlattığını belirtmektedir. Savaş sonrası yoksulluk, açlık, karaborsa ve hırsızlık temaları çocukların yaşamları aracılığı ile verilmektedir. Bağdatlı (2000: 40) filmi, savaş nedeniyle başıboş ve kimsesiz kalan çocukların dramı olarak yorumlamaktadır. Filmde toplumun tüm kurumlarıyla çöküntüye uğradığını ve çocukların ana babasız ve desteksiz kaldığını belirtmektedir. Biryıldız (2009: 85) ise, kötü koşulların, açlığın, karaborsanın, sahtekarlığın kol gezdiği o dönem İtalya'sında ve Roma şehrinde masumiyetin, temizliğin ve saflığın simgesi olan bu iki çocuğun, istemedi ve fark etmeden masumiyetlerini nasıl yitirdiklerini ve yabancılaştıklarını vurgulamaktadır.

Sivas (2010: 49) Bisiklet Hırsızları filminde savaş sonrası İtalya'da çok sık yaşanan hırsızlık olayının işlendiğini belirtmektedir. Roma'da bisikleti çalınan ve zorluklarla bulduğu işini kaybetmemek için Roma sokaklarında oğluluyla bisikletini arayan işçinin, yaşanan yoksulluğun ve çaresizliğin sonucu olarak bisiklet çalmak zorunda kalmasını ve oğlunun önünde bir hırsızın düzeyine düşerek utanca boğulmasını anlatmaktadır. Coşkun (2009: 185, 187, 189), filmin Yeni Gerçekçiliğin amaçlarını ve estetiğini tanımlayan en iyi film olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Filmin, yoksulların hayatta kalabilmek için birbirlerinden bir şeyler çalmak zorunda olduğuna dair mesajını vurgulamaktadır. De Sica'nın kameraları sokağa çıkararak, savaş sonrası İtalya'sının yoksul ve acılı yüzünü filmlerinde çirilçiplak ortaya koyduğunu vurgulamaktadır.

Sinemasal mekân, yalnızca bir fon değildir. Aynı zamanda toplumsal ve ekonomik göstergeleri aracılığı ile, filmde yer alan karakterlerin kimliklerini, sosyo-ekonomik sınıflarını belirlemektedir. Bisiklet Hırsızları filminde, Roma'nın sosyo-ekonomik kentsel koşullarının ve II. Dünya Savaşından sonraki dönemsel betimlemenin eleştirel olduğu görülmektedir. Mekân olarak Roma, modern, zengin, yoğun bir kent yaşamının olduğu merkez ve merkezden uzakta bulunan, ulaşımın uzun, zahmetli ve zor olduğu, fakir, alt yapısı ve ulaşımı yetersiz periferisi ile, toplumsal sınıflar arasındaki ayrımların kentsel mekânlara yansımını göstermektedir.

Öztürk (2002: 242, 243), bu filmle birlikte, De Sica'nın Roma'daki hayatın bir kabaşa dönüşebileceğini gösterdiğini belirtmektedir. Filmde zorluklar içinde yaşayan kentsel insanın kutsandığı, dramaturjinin kent içinde yaşayan bireyin durumunu belgesel ve kurmaca bir tarzda işleyerek ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Bisikleti çalınan ve yeniden iş bulabilmesi için bisikletini arayan, bulamayınca da bisiklet çalmaya yönelen yoksul bir baba ile oğlunun realitesinin sosyal bir yapı üzerinde şekillendirildiği, sosyal gerçekliğin sefilliğinin paradigmasının anlatıldığı görülmektedir.

Yoksulların yaşayabilmek için birbirlerinden bir şeyler çalmak zorunda olduğu realitesi, dolce vita mitosunun tam karşıtı bir hikâyeyi içinde barındırmaktadır. Bisiklet Hırsızları, Roma'nın yoksulluğu ve mutsuzluğunu belgeleyen filmlerden yalnızca bir tanesidir. Umberto D filminde ise, Roma'da yaşayan ve yetersiz emekli maaşıyla geçinmeye çalışan yaşlı bir adamın hikayesi anlatılmaktadır. Coşkun (2009: 189) Umberto D'nin orta sınıf

üyesi olmasına karşın, filmde gizemli bir sefaletin varlığının dikkati çektiğini belirtmektedir. Yapayalnız kalan ve fakir düşen Umberto D, kaldığı evden atılınca intihar etmeyi düşünür ancak en sadık dostu olan köpeği tarafından kurtarılır.

Rossellini'nin yönettiği ve İtalyan komedyen Toto'nun oynadığı *Dov'è la libertà...?* (Özgürlük Nerede?, 1954) filminde, tutku cinayeti nedeniyle 22 yıl hapiste yattıktan sonra Roma'ya geri dönen bir berberin başından geçenler anlatılmaktadır. Roma'da yaşayan insanların değişimini, karşılaştığı insanların çoğunun çıkarıcı, yalancı, kalpazan ve düzenbaz hale geldiğini gören ve geçinmek için iş bulamayan, parası kalmayan berberin, dürüst bir şekilde hayatını kazanamayacağını anlaması ve hapisaneyeye isteyerek geri dönmeye çalışması teması mizahi bir dille işlenmektedir. Ona göre dışarıda daha çok kötülük vardır ve hapisanedeki tutuklular bile daha iyidir. Roma 22 sene sonra çok değişmiş, sokakları tanınmaz hale gelmiş, insanları ise yalnızca kendi çıkarlarını düşünür hale gelmiştir.

Luchino Visconti'nin yönettiği *Bellissima* (1952) Roma'da yaşayan fakir insanların sosyal gerçekçi hikayelerinden biridir. Filmde iğne yaparak geçimini sağlamaya çalışan alt sosyo-ekonomik sınıftan bir annenin, kızının potansiyel bir sinema yıldızı olabileceğine inanması, Cinecitta'da aranan kız çocuk oyuncu seçimleri için tüm parasını harcaması, bu yolda hem kendini hem kızını yıpratması anlatılmaktadır. Yoksul Romalılar için, Cinecitta zenginliğe ve konforlu bir yaşama doğru giden bir umut kapısıdır.

Pier Paolo Pasolini'nin yönetmenliğini yaptığı *Mamma Roma* (1962) filmi de Romalı orta yaşlı bir fahişenin hayatını anlatmaktadır. Yıllarca Roma'nın sokaklarında çalıştıktan sonra mesleğinden emekli olur, 16 yaşındaki oğlunu yanına alır ve birlikte yaşamayı planlar. Yönetmenin filmografisinde ikinci filmi olan *Mamma Roma*, Yeni Gerçekçi akımın etkisini taşımaktadır. Öztürk (2002: 247, 248) Yeni Gerçekçilik akımında yer alan Bisiklet Hırsızları başta olmak üzere, *Kaldırım Çocukları*, Rossellini'nin *Paisa* (Hemşehri, 1946) ve *Germany Year Zero* (Almanya Sıfır Yılı, 1948), *Roma Açık Şehir* gibi filmlerin, yoğun dramatik ve hümanist özleriyle birlikte Roma'nın yoksul ve mutsuz günlerini belgelediğini belirtmektedir. Sinemanın tarihin bir tanığı olduğunu ve bu filmlerin gerçeği taklit etmediğini ancak sanatsal bir üslupla gerçeği anlamlandırdığını ifade etmektedir.

1.3. “Katolik”liğin Merkezi Olarak Roma

Vatikan'ın, Hıristiyanlık dininin Katolik mezhebinin merkezi ve Papa'nın, hem Vatikan'ın devlet başkanı, hem de Katolik mezhebinin ruhani lideri olması nedeniyle, Roma kutsal şehir olarak ilan edilmiştir. Dolayısıyla filmlerde Roma'nın söz konusu dini özellikleri ile sıkça ele alındığı görülmektedir.

La Grande Bellezza filminde dini temsil eden iki figür bulunmaktadır: 104 yaşındaki Rahibe Maria ve Papa olmaya aday bir kardinal. Eskiden şeytan çıkarma işinde başarılı olduğu söylenen ancak şimdi yapabildiği tek şeyin sürekli çevresindeki kadınlara yemek tarifi vermek olduğu düşünülen Kardinal, güven verici bir izlenim vermezken; her gün 40 gr. bitki köküllü beslenen ve köklerin (geçmişin) önemli olduğuna inanan Rahibe Maria gösterişten çok uzak ve natürel haliyle ön plana çıkmaktadır. Rahibe kendisiyle röportaj yapılma talebine şu cevabı vermektedir: “Ben hayatımı yoksulluğa adadım. Yoksulluk anlatılmaz, yaşanır”.

Tırpan (2014: 76) dinin filmde kefaret kurumu olarak işlevselleştirildiğini, Jep'e yaşlı azizenin “köklere dönmeyi” önermesinin aslında söz konusu gösterişli hayattan uzaklaşıp, sembolik düzenin ilişkilerinden kopup özüne dönmesi olarak yorumlanabileceğini belirtmektedir. Filmin sonunda Jep, bu noktada aradığı muhteşem güzelliği asla bulamayacağını anlamakta ve tekrar sanata dönmeyi, roman yazmanın çözüm olduğunu düşünmekte ve eksikle yaşamayı öğrenmeyi başarmaktadır.

Fellini filmlerinde Roma'nın Katolikliğin merkezi olması temasını çok işlemiştir. Fellini hem *La Dolce Vita* hem de *Roma* (1972) filmlerinde, dini kurumları ve temsilcilerini yozlaşmış ve dini, sömürü malzemesi olarak kullanan kurumlar şeklinde betimleyerek eleştirmektedir. Örneğin; *La Dolce Vita* filminde, Öztürk (2002: 245), Fellini'nin Katolik dünyanın merkezi ve “Aziz Kent”i olan Roma'yı, ters yüz edip “Arzu Kent”i olarak anlamlandırdığını belirtmektedir.

Dorsay (1997: 358) Fellini'nin *La Dolce Vita* filminde “dindar İtalya”yı da kullandığını belirtmektedir. Bir sekansta mucize söylentileri ortalığı panayıp yerine çevirirken, filmin açılış sekansında yer alan ve helikopterle nakledilen devasa büyüklükteki İsa heykeli çıplak yıldız adaylarının güneşlendiği Roma teraslarının üzerinden geçmektedir.

Bu teraslarda dolce vita hayatı süren genç, yarı çıplak ve güzel kadınlar, helikopterde yer alan kişilere, “onu nereye götürüyorsunuz?” diye seslenmektedirler ki burada İsa sanki arkadaşlarıymış gibi davranmaktadırlar.

Fellini'nin bu konudaki görüşlerini, Grazzini (2006: 64) Fellini'nin kendi sözleri ile aktarır: “Katolikliğin koreografisini, değişmez ve büyüleyici temsillerini, değerli mizansenlerini, iç karartıcı şarkılarını, din derslerini, yeni papanın seçilişini, ölünün şatafatlı gömülüşünü seviyorum. Muazzam bir didaktik malzeme oluşturan bütün bu tabulara, çarpıklıklara ve karanlıklara karşı şükran duygusu duyuyorum, aynı zamanda güçlü bir başkaldırı isteği de...”

Dorsay (1999a: 225), Fellini'nin dine değil, ama Katolik kilisesine ve onun yapaylığına karşı olan tavrını ilk kez bu filmde açık bir şekilde ortaya koyduğunu ve hatta filmdeki kilise ile ilgili söz konusu sahneler yüzünden büyük tepki aldığını aktarmaktadır. Dorsay, Fellini'nin filmine gösterilen tepkiler yüzünden şaşkınlığını, kendi sözleri ile aktarmaktadır: “Bir kilisenin kapısında, üzerinde adımın yazılı olduğu siyah çerçeveli bir afiş gördüm. Etkilendim: Ben yoksa ölmüştüm de farkında mı değildim? Üzerinde şunlar yazılıydı: “Aleni günahkâr Fellini'nin ruhunun kurtulması için dua edin”. Bu bir şoktu, tüylerim diken diken olmuştu”.

Özellikle *La Dolce Vita* eleştirel içeriği ile, büyük skandal ve polemiklere yol açarken, Vatikan filmi yasaklatma çabalarında bulunmuş ama gerçekleştirilememiştir. Fellini'nin *Roma* filmi de bu bağlamda önem taşımaktadır. Fellini, üniversite yıllarında geldiği ve bir daha vazgeçemediği şehir Roma'yı her yönüyle anlatmaktadır. Filmde yer alan bir bölüm, üst düzey din adamları için düzenlenen seçkin bir defileyi göstermektedir. Gerçek ile gerçek dışının sınırlarının belirsizleştiği bu sahnede defilede, papa, kardinal, rahip ve rahibe kostümleri sergilenmekte ve buradaki kara mizah çok dikkat çekmektedir. Din adamlarının şehirdeki sefaletten, yoksulluktan kendilerini izole ettikleri, gösterişli ve ayrıcalıklı yüksek sosyo-ekonomik dünyalarında

yaşadıkları görülmektedir.

La Grande Bellezza filminde Fellini'nin gerçek ve düşleri karıştırdığı mucize sahnelerine yakın bir sahne bulunmaktadır: Kolezyuma bakan terasa gelen flamingoların görsel estetiği, filmin en çarpıcı sahnelerini oluşturmaktadır. Flamingolar adeta Rahibe Maria'ya gelmiş gibidirler. Rahibe Maria, Jep'e filmin en önemli sorusunu sorar: "Neden başka bir kitap yazmadınız?" Jep'in yanıtı filmin özünü yansıtır: "O muhteşem güzelliği arıyordum... Bulamadım" Rahibe Maria "Neden sadece bitki kökü yiyordum biliyor musunuz? Çünkü kökler önemlidir" diyerek, Jep'e ruhani rehberlik yapmaktadır.

1.4. "Sanatın, Kültürün ve Tarihin" Şehri Olarak Roma

Sinema-kent ilişkisinde kent iki biçimde betimlenmektedir: Fon-kent (filmdeki manzara görüntüsü) ve Kişi-kent (kent eylemin merkezinde filmin ana kahramanıdır) (Dagrada'dan aktaran: Oktuğ, 2008: 125). Bu durumda kişi-kente en iyi örnek Fellini'nin Roma filmidir. Fellini, filminde ana karakter Roma'dır. Filmin afişinde Roma şehrini kurduklarına inanılan, bir dişi kurt tarafından emzirilerek büyüyen ikiz kardeşler Romus ve Romulus'un efsanesini anlatan, insan bebeklerini emziren dişi kurt heykeli yer almaktadır.

Fellini Roma'yı romantize ve idealize edilmiş düşsel bir şehir olarak tanımlamamaktadır, değişik perspektiflerden nesnel bir biçimde Roma'nın heterojen yapısını filmde aktarmaya çalışmaktadır. Roma'yı anlatan bir dış ses ile başlayan filmde karakterler ya da öykü yoktur. Fellini, tek başlarına birer kısa film olabilecek epizodlardan oluşan bir film yapmıştır. Roma'yı filme çekenler aracılığı ile Roma sokaklarının heterojenliği, kaotik yapısı ve karmaşası izlenmektedir: Roma'da kalabalık ailelerin rutin ev yaşantısı, sokaklarda kurulan masalarda yenen samimi ve kalabalık akşam yemekleri, alt ve üst sosyo-ekonomik sınıfların yaşantılarından manzaralar, duman altı mekânlardaki alt sosyo-ekonomik sınıfa ait eğlence ve gösteri yerleri, savaşta bombalanma sırasında sığınaklardaki gergin bekleyişler, otoyollarda Fellini ve ekibinin film çekme süreci ve arabalarla birlikte yol alan atlı arabalar ve trafik karmaşası, din adamlarının ayrıcalıklı sınıf olarak halktan izole olmuş görkemli yaşamları, zengin ve fakir semtlerin genelevlerinde yaşanan cinselliğin bayağılığı, yıkık dökük Roma sokakları, binlerce yıllık Roma tarihinin simgeleri olan ünlü tarihsel mekânlarını gezen motosikletli grup...v.d.

Dorsay (1999b: 298, 299), Roma filmi görkemli bir Fellini mizansenini, parlak ve eşsiz bir Fellini gösterisi olarak tanımlamaktadır. Bir kente adanmış en güzel filmlerden biri olduğunu vurgulamaktadır. Fellini'nin çok sevdiği Roma kentine adadığı film için şunları söylediğini aktarmaktadır: "*Bir kent bir insana benzer ve onu sınırsız tanımlama biçimleri olabilir. Roma kusursuz bir kadındır, birçok kadındır. Onda bir anne, bir de sevgili yanı vardır. İdeal bir annedir, ama ilgisizdir. Çünkü çok çocuğu vardır ve hiçbiri ile meşgul olamaz. Seni karşılar, kucaklar, ama gitmek istediğinde de özgür bırakır. O, sonsuza dek işletebileceğin bitmez-tükenmez bir maden gibidir*".

Bir başka epizodda, Roma metrosu inşaatı kazısında bulunan eski bir Roma evinde ortaya çıkan, ancak hava ile temas ettiklerinde birden solmaya ve yok olmaya başlayan freskler geçmişin değerlerinin yok olması açısından dikkat çekicidir. Dorsay'a(1999b: 299) göre, söz konusu sahne, geçmişin güzelliklerinin modernleşmeyle, makineleşmeyle, çağdaşlaşmayla

birlikte yok olmasıdır. Geçmişle günümüzün, sanatla endüstrinin, korumacılıkla modernleşmenin arasında var olan çelişkiyi sinemada en iyi görselleştiren sahne olduğunu belirtmektedir. Fellini filmde içinden doğduğu Yeni Gerçekçilik akımına nostaljik bir saygı duruşu da yapmaktadır. Yeni Gerçekçilik akımının başlangıç ve en önemli filmlerinden biri olan Roma Açık Şehir filminin başrol oyuncusu Anna Magnani'yi, Roma sokaklarında gece yarısı evine önerirken yakalayarak, belgesel tarzda minimal bir röportaj yapmaktadır. Magnani'nin bu kısa görüntüsü, onun aynı zamanda perdedeki son görüntüsü olacaktır. Dolayısıyla film hem gerçekçi, hem Yeni Gerçekçi hem de belgeci bir tarza sahiptir.

Fellini'nin filmlerinde kentsel yaşam, sinemasal bir gösteri gibidir. Fellini, Roma filminde, Roma'yı işleyiş tarzını, sokakları, caddeleri, otoyolları aracılığı ile betimlemektedir. Bu yolla Roma'nın tarihsel, kültürel, sanatsal, sosyal, toplumsal ve ekonomik portresini çizmektedir. Böylelikle kentin genel yaşam çerçevesini, sinema aracılığı ile yeniden üretmektedir. Buradaki dikkat çekici nokta, Fellini'nin Roma'yı anlatırken, her yönü ile anlatması, ünlü mekânları ile beraber hiç bilinmeyen sokaklarını da aktarmasıdır. Roma, Fellini'nin Roma'sı ve Roma'yı sevmeye ve tanıtmaya biçimidir. Roma Fellini'nin gözünden aktarılmaktadır. Birçok motorcunun birlikte Roma'yı gezdiği sahnede, gezdikleri yerler Fellini'nin seçtiği sokaklar, manzaralar, tarihi mekânlar, caddelerdir. Bu Fellini'nin Roma'ya yönelik arzusunun sinematografik bir biçimde izleyiciye yansımalarıdır.

La Grande Bellezza filminde ise çeşitli sanat gösterileri bulunmaktadır. Çıplak bedeni ile tarihi duvarlara kafa atarak "aydınlanma"yı anlatmaya çalışan bir performans sanatçısının kendisini sanatsal anlamda ifade edememesi ironiktir. Oyun çağında bir çocuk olmasına karşın, bir kız çocuğunun Avrupa'nın en büyük sanat galerilerinin sahiplerinin karşısında para kazanmak için yapmak zorunda olduğu devasa resim de eleştirel bir tavırla ele alınmıştır. Jep'i duygulandıran ve absürd olmayan tek sanat gösterisi, doğduğu günden itibaren her gün bir fotoğrafı çekilen bir adamın fotoğraf sergisidir.

1.5. "Aşk ve Romantizmin" Şehri Olarak Roma

Roma mekân olarak pek çok filmde aşkın ve romantizmin idealize edilmiş sine-masal kenti olarak kullanılmaktadır. La Grande Bellezza filminde Jep, aşkı, gençliğinde keşfettiği ama sonra yitirdiği muhteşem bir güzellik olarak görmektedir. Jep'in masumiyeti simgeleyen ve neden kaybettiğini hiç bilmediği ve öğrenemeyeceği kayıp gençlik aşkı ve imkansız arzu nesnesi Elisa De Santis adındaki genç kızdır. Elisa'nın eşi, Elisa öldükten sonra Jep'i bulur ve ona Elisa'nın ölüm haberini verir. Jep filmde ölüm haberini aldığı anda, aradığı muhteşem güzelliği sonsuza kadar yitirdiğini ve bir daha hiç bulamayacağını düşünür ve umutsuzluğa kapılır. Film boyunca bu "kaybolmuşluk" hissi, kızını kaybeden ve onu arayan anne metaforu gibi sürekli olarak çeşitli örneklerle sunulmaktadır.

Elisa'nın eşi, 35 yıl evli kaldıklarını ancak öldükten sonra bulunduğu Elisa'nın günlüğünde kendisinden sadece iki kez "arkadaş" olarak söz ettiğini ve günlükte hep Jep'i anlattığını söyler. Jep kendi hayatı ile yüzleşmek ve sorgulamak için Elisa'nın günlüğünü okumak ister. Ancak eşi günlüğü çöpe attığı için okuyamaz. Böylece Elisa'yı kaybetme nedenini sonsuza kadar öğrenemeyecektir. Jep, Roma'daki gösterişli yaşamına karşın, gerçekte Elisa'nın kendisinden sonra kurduğu sıradan ama mutlu bir hayata dair özlem duyar. . Jep'in Elisa dışında

masumiyeti ve samimiyeti simgeleyen arkadaşlığı kurduğu tek kadın, 42 yaşında seçkin bir striptizci olmak arzusuyla bu işi yapan, kendisini evlendirmek isteyen babasına karşı çıkan Ramona adında kadın karakterlerdir. Jep ve Ramona fiziksel olarak birlikte olmazlar ama birlikte uyurlar. Sevişmemenin ve sadece dokunmanın güzelliğinden bahsederler. Birbirlerine ilk aşklarını ve ilk cinsel deneyimlerini anlatacak kadar yakındırlar. Birlikte uyudukları Jep'in yatak odasındaki hayali denizi görebilen tek kişi Ramona'dır. Babası Ramona'nın kazandığı tüm paralarını harcadığını ve bu kadar parayı nasıl bitirdiğini anlamadığını söyler. Ramona Jep'e tüm parasını tedavisine harcadığını söyler. Sonraki sahnelerde Ramona'nın öldüğü anlaşılır. Ancak neden öldüğü ya da nasıl öldüğüne dair hiçbir bilgi verilmez ve ölümü dramatize edilmez. Roma şehrinin ölümsüzlüğüne tezat olarak, Jep'in muhteşem güzelliği arayışında karşısına çıkan her şey geçici ve anlık mutluluk verir, yüzeysel olarak betimlenir. Jep, muhteşem güzelliği aslında sıradan insanların sıradan yaşamlarında ve onların yaşlılık kokan evlerinde bulur. Elisa'nın eşi yeni bir hayat arkadaşı bulur, onların akşam planlarının sadeliği ve sıradanlığı (hayat arkadaşı Polina'nın ütü yapması, sonra birlikte birer kadeh kırmızı şarap içmeleri ve televizyon seyretmeleri, sonra uyumaları) Jep'in hayalini kurduğu muhteşem güzelliğidir. Jep onlara "Ne kadar güzel insanlarsınız siz" der. Oysa onların sabah uyanma saati, Jep'in dolce vita partilerinden sonra eve dönüp uyumaya başlayacağı saattir.

YÜCEL(2014: 29), Jep'in muhteşem güzelliği azizenin dediği gibi kendi köklerinde, geçmişinde, muhteşem güzelliği gördüğünü düşündüğü andaki şüpheli, alaycı ve duygusal bakışında olduğunu ifade etmektedir.

La Grande Bellezza filminde Roma'da aradığı aşkı bulamamaya, Roma'yı terk eden bir karakter de vardır. Jep'in en yakın arkadaşı oyun yazarı olan Romano, kendisiyle hiç ilgilenmeyen pragmatist bir kadın oyuncuya koşulsuz aşiktir ve aşkına karşılık bulamamaktadır. Filmin sonunda yıllar sonra yazdığı bir oyun beğenilerek alkışlanmakta ancak Romano beklediği başarıyı en sonunda yakalamasına rağmen, Roma'dan ayrılmaya karar vermektedir. 40 yılını Roma'da yaşayarak geçiren ve memleketine dönmeye karar veren Romano, bir tek dostu Jep'e veda etmektedir. Roma'nın kendisini hayal kırıklığına uğrattığını söyleyerek terk etmektedir.

"Aşk" deyince Fellini'nin La Dolce Vita filmindeki, aşka ve kadına dair en etkileyici betimlemesinin bulunduğu efsanevi Trevi çeşmesi sahnesine değinmek gerekmektedir. Newman (2005: 378), Rubini'nin, filmin başında "koca bir oyuncak bebeğe" benzettiği Anita Ekberg'in oynadığı Marilyn Monroe benzeri Sylvia'ya umutsuzca aşık olduğunu, Sylvia'nın Trevi çeşmesindeki ihtişamlı görüntüsü karşısında, Rubini'nin "Sen yaratılışın ilk günündeki ilk kadınsın" diyerek iltifat ettiğini ancak Sylvia'nın bu iltifatın derinliğini anlayamayacak bir karakter olarak sunulduğunu belirtmektedir. Roloff ve Seebler (1996: 244, 245), Sylvia'nın erotik meydan okuma ile kutsal meydan okumayı birleştiren yapay bir seks simgesi olarak, Ekberg'in kuzeyli, tıpkı "Sfenks"i çağrıştıran bir taş soğukluğu, üşütücü bir dişliliği ile azap verici bir erotiği temsil ettiğini ve aslında oldukça sorunlu bir erkek fantezisinin erotik düşlerinin ürünü olduğunu belirtmektedirler.

Woody Allen'ın yazıp yönettiği 2012 yapımı To Rome With Love (Roma'ya Sevgiler), İtalyan Sineması örneği olmamasına rağmen, Roma'yı "aşk"ın, "aşık"ların ve romantizmin idealize

edilmiş şehri olarak kutsallaştırmaktadır. Roma, geceleri puslu ve ışıklı romantik sokakları, ölümsüz tarihi eserlerinin ihtişamlı güzelliği, nehirlerinin büyüleyiciliği ile hayallerin şehri olarak betimlenmektedir. Filmde yer alan karakterlerin yolları Roma'da keşif ve hepsi Roma'dan çok etkilenir ve bazıları Roma'ya aşık olduğunu söyleyerek Roma'yı yaşanacak, görülecek ideal bir aşk şehri olarak kolektif hafızda yeniden üretir.

Roma'nın aşkın ve romantizmin şehri olarak hafızalarda yer edinmesinin en önemli sinema kaynaklarından biri 1953 yılında William Wyler tarafından çekilen, Audrey Hepburn ve Gregory Peck'in başrollerini paylaştığı Roman Holiday (Roma Tatili) filmidir. Roma Tatili tam bir sine-masaldır. Bir ülkenin genç ve güzel prensesinin Avrupa seyahatine çıkması ve Roma'da kaldığı saraydan sıkıldığı için gizlice kaçması, ilk defa aşk ile Roma'nın mistik tarihi atmosferinde tanışması büyüleyici bir masal gibi anlatılmaktadır.

1.6. Ölümsüz"lüğün Şehri Olarak Roma

La Grande Bellezza filminde Jep'in ölüme dair fobisi çok belirgindir. Tırpan (2014: 75) ölümsüzlük şehri olarak bilinen Roma'da bile Jep'in sürekli olarak "ölüm" korkusu hissetmesinin dikkat çekici olduğunu, filmin bir Japon turist, belki de Roma'nın kusursuz güzelliği karşısındaki ölümüyle başladığını, Jep'ten genç olan insanların sırayla öldüklerini (Arkadaşının oğlu edebiyata meraklı Andrea'nın hayatın anlamsızlığı karşısında çözüm bulamamaya genç yaşta intihar etmesi, striptiz kulübünün sahibi arkadaşının kızı olan Ramona'nın bilinmeyen bir sebeple ölümü) ve ölümün karakterin çevresinde sürekli kendini hatırlattığını ifade etmektedir.

La Grande Bellezza filminde, Andrea isimli gencin varoluşsal sorunlarına çözüm bulamamaya intihar etmesi, La Dolce Vita filmindeki felsefecinin aynı varoluşsal nedenlerle intihar etmesini çağrıştırmaktadır. Jep ve çevresindekiler için söz konusu ölüm fobisi, Andrea'nın ölümü tercih etmesi ile birlikte daha da güçlenmektedir. Jep, Andrea'nın cenaze töreninden önce titizlikle cenaze ritüellerini anlatmakta ve Ramona için özenle cenazede giyeceği kıyafeti seçmektedir. Cenaze kuralları arasında "ağlamamak" gelmekte çünkü ağlamak, cenaze sahibinden rol çalmak olarak yorumlanmaktadır. Bir tiyatro oyununu anımsatan cenaze ritüelinin kurallarını Jep, en başta kendisi uygulayamamaktadır. Andrea'nın tabutunu taşıyacak hiçbir arkadaşının olmaması acı gerçeği ile karşılaşan Jep ve arkadaşları, tabutu taşımaya karar vermekte ve tabutu taşıırken Jep kendini tutamamaya ağlamaktadır.

Filmde ölümle bağlantılı yorumlanabilecek bir başka sahne ise botoks sahnesidir. Ölüm korkusunun simgesi olan yaşlanmakla mücadele ve daha genç görünme arzusu için başvuru olan geçici yöntem botokstur. Cenaze sahnesi gibi yine tiyatroya bir sahnede, mizahi bir dille doktor Tanrısal bir dokunuşu andıran botoks iğnelerini gençleşmesi gereken her yere yapmaktadır. Tırpan (2014: 75) botoks'un bir tür aşk öpücüğü olduğunu ve aranan kayıp aşkın geçmişte yani gençlikte kaldığını belirtir. Botoks yaptıran insanların hayatlarında hep bir şeylerin eksik olduğunu, ne yaşlanmak için huzurlu bir evlerinin ne de yaşlanmaya cesaretleri olmadığını belirtmektedir.

Sonuç

La Grande Bellezza filminin açılış ve kapanış sekansı, yaşarken

karşılaşılan ama belirli bir tanımlı yapılamayan muhteşem güzelliğin değişken imgelerinin varoluşsal ve şiirsel bir anlatımı olarak betimlenebilmektedir. Filmin ana karakteri Jep'in kayıp gençlik aşkı ve masumiyet, muhteşem güzellik olarak tanımlanmaktadır. Jep'in muhteşem güzelliği arayışı ve söz konusu arayışta kendisini kaybolmuş, yabancılaşmış, yalnız, sinik ve yenik hissetmesi, gençlik aşkının ölüm haberiyle daha da güçlenmiş ve arayıştan vazgeçmesine neden olmuştur. Kendi hayatını sorgulayan, kendisiyle hesaplaşan ve varoluşsal nedenlerini bulamayan Jep, yaşamı bir "aldatmaca" olarak nitelendirmekte ve tüm yaşadıklarına karşın hayatta kalma mücadelesini sürdürmekte kararlı olan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölümsüz olarak nitelendirilen Roma şehri, La Grande Bellezza filminde olduğu gibi çalışmada sözü edilen pek çok filmin mekânı olarak kimi zaman dolce vita şehri, kimi zaman anti-dolce vita şehri, kimi zaman Katolikliğin kutsal merkezi, kimi zaman sanatın, kültürün ve tarihin ölümsüz şehri, kimi zaman da aşkın ve romantizmin kutsandığı ideal şehir olarak filmlerdeki karakterlerin yaşadıklarını desteklemektedir.

Öztürk (2008: 5), çekim yapılan kentlerin stüdyo-mekânlar olarak, kurguyu yeni bir gerçeklik temelinde şekillendiren kent manzaraları yansıttığını belirtmektedir. Bu şekilde gizemli bir hale dönüştürülen kentin, hatıra ve tarih arasındaki ilişki çerçevesini aşarak, dünya sinemalarının beslendiği, arzulan, yaşanabilen bir kent yaşamı tasarlanmasına dair bir "mutluluk vaadi"ne katıldığını ifade etmektedir. Oktuğ (2008: 117, 123), kentsel mekânların, hatıraların ve kentsel arzuların filme çekilmesinin, onu kişiselleştirmek ve yeniden yapılandırmak olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü sinemanın, kenti yeniden sunarken, ona yeni renkler, sesler; anlam ve duygular verdiğini belirtmektedir. Sinemada kentsel mekânın dünyanın sanatçı tarafından sinema aracılığıyla algılanması yani anlamlandırılması olduğu görülmektedir. Böylelikle sinema, kente bir karakter kazandırmaktadır. Sinemada kent, dünyada var olan bir mekânın metaforu olarak, yaşadığımız gerçek mekânların sinema diliyle yeniden sunuludur.

Bir sine-masal kenti olarak Roma, gerçekçi ve düşsel boyutlarının kimi zaman ayrı ayrı kimi zaman birlikte kullanıldığı bir fon olarak tarihe geçmektedir. Sonuç olarak sinema, farklı dönemlerde Roma'ya çeşitli anlamlar yüklemiştir. Roma 1950'li yıllarda tüketim toplumunun ortaya çıkmasından sonra, coşkun ve esrik "dolce vita" mitosuyla romantize ve idealize edilen nostaljik bir sine-masal şehri olarak betimlenirken, öte yandan gerçekliğin hümanist, belgeci bir biçimde aktarıldığı, yoksulluğun belgelendiği, savaşın, faşizmin, her iki olgunun sonuçlarının eleştirel bir paradigmada ele alındığı natüralist bir dekor olarak kullanıldığı görülmektedir. Genel olarak ise Katolikliğin merkezi olarak dinsel imgelerinin güçlülüğü ile kutsallığı, sanatın, kültürün ve tarihin evrensel bir simgesi olması, aşkın ve romantizmin idealize edildiği özel tarihsel dokulara ve şiirsel bir atmosfere sahip olması ve ölümsüzlüğü temsil etmesi tüm dönemler için geçerli olmaktadır. Film sanatı aracılığı ile sinemasal bir mekân olarak yeniden sunulan Roma, ister gerçekçi ister mitsel-düşsel bir boyutta ele alınsın, tüm mekânsal özellikleri ile beraber adeta şiirsel ve görsel bir senfoni olarak sinemadaki güncel önemini korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Armes, R. (2011). Sinema ve Gerçeklik Tarihsel Bir İnceleme. Zeynep Özen Barkot (Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.

- Bağdatlı, S. (2000). İtalyan Yeni Gerçekçiliği. İstanbul: Der Yayınevi.
- Biryıldız, E. (2009). Sinemada Akımlar. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 4. Baskı.
- Bondanella, P. (2002). The Films of Federico Fellini. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Clarke, J. (2012). Sinema Akımları Sinema Dünyasını Değiştiren Filmler. Çağdaş Eylem Babaoğlu (Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Coşkun, E. (2009). Dünya Sinemasında Akımlar. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dorsay, A. (1997). "Federico Fellini". 100 Yılın 100 Yönetmeni içinde (ss. 356-362). İstanbul: Remzi Kitabevi. 2. Baskı.
- Dorsay, A. (1999a). "Tatlı Hayat". 100 Yılın 100 Filmi içinde (ss.224-227). İstanbul: Remzi Kitabevi. 3. Baskı.
- Dorsay, A. (1999b). "Roma". 100 Yılın 100 Filmi içinde (ss. 297-299). İstanbul: Remzi Kitabevi. 3. Baskı.
- Öztürk, M. (Ed.) (2008). Sinematografik Kentler. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Gendrault, C. (2008). "Napoli: Karşı Yakaların Kaynaştığı ve Çatıştığı Bir 'Öteki' Mekân". Halil Yazıcıoğlu (Çev.). Öztürk, M. (Ed.). Sinematografik Kentler içinde (ss. 256-269). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Grazzini, G. (2006). Federico Fellini. Cüneyt Akalın (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı. 2. Baskı.
- Monaco, J. (2001). Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı. Ertan Yılmaz (Çev.). İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
- Newman, K. (2005). "La DolceVita". JaySchneider, S. Ölmeden Önce Görmeniz Gereken 1001 Film içinde (ss. 378-379). İstanbul: Caretta Reklam ve Halkla İlişkiler Tic. Ltd. Şti.
- Oktuğ, M. (2008). "Kent-Sinema İlişisine Kuramsal Bir Yaklaşım". Öztürk, M. (Ed.). Sinematografik Kentler içinde (ss. 117-126). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Onaran, Â. Ş. (2012). Sinemaya Giriş. İstanbul: Agora Kitaplığı. 2. Baskı.
- Öztürk, M. (2002). Sine-Masal Kentler. İstanbul: Om Yayınevi.
- Roloff, B. ve Seeblen, G. (1996). Erotik Sinema Cinsellik Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi. Veysel Atayman (Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Sivas, Â. (2010). İtalyan Sinemasına Bakış. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Tırpan, M. (2014). "Hep Bir Şeyler Eksik". Altyazı, 2014 (3), sayı: 137, 75-76.
- Yılmaz, E. (2009). 68 ve Sinema. İstanbul: Hayalet kitaplığı.
- Yücel, F. (2014). "Görkemli Anlamsızlık". Altyazı, 2014 (2), sayı: 136, 24-29.

OTEL İŞLETMELERİNİN KAT HİZMETLERİ BİRİMİNDE ÇALIŞANLARIN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Gülay ÖZDEMİR YILMAZ¹
Gülsüm DEMİR²

ÖZET

Günümüzde çok sayıda insan çalışma şartlarından dolayı iş yaşamında tükenmişlik duygusu yaşamaktadır. Özellikle insan ilişkilerinin ön plana çıktığı otel işletmelerinde çalışanların, işin doğası gereği tükenmişlik duygusu yaşama riski yüksektir. Otel işletmelerinin en önemli birimlerinden biri de kat hizmetleridir. Birimin çalışma koşulları ve tükenmişliğin sonuçları da göz önünde alındığında işletmelerin önemle üzerinde durması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birim çalışanlarının tükenmişlik duygusu yaşayıp yaşamadığını, tükenmişlik düzeylerini, tükenmişliğin belirtilerinden hangileri ile karşı karşıya olduklarını ortaya koyabilmek amacıyla, Belek'teki otel işletmelerinin kat hizmetleri birimi çalışanlarına anket uygulanmıştır. Çalışanların, duygusal tükenme ve duyarsızlaşmayı yüksek düzeyde yaşamalarına rağmen, yüksek düzeyde kişisel başarı hissine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Otel İşletmeleri, Kat Hizmetleri Birimi, Çalışan

A SURVEY ON THE IDENTIFICATION OF BURNOUT SYNDROME: THE HOUSEKEEPING DEPARTMENT AT HOTEL ESTABLISHMENTS

ABSTRACT

Many people have been experiencing burnout syndrome in business life because of the hard working conditions recently. Especially the possibility of burnout syndrome is high in the people who work at hotel establishments in which the human relations are extremely important due to the nature of this work. One of the most important departments in hotel establishments is the housekeeping department. Considering both-the working conditions of this department and the results of burnout syndrome, this syndrome emerges as an important issue on which the establishments should focus their attention considerably. The housekeeping department employees in the hotel establishments in Belek were surveyed in order to reveal whether the housekeeping department employees experience burnout syndrome, the level of syndrome and which of the signs of syndrome they are faced with. Despite the employees experiencing emotional burnout and depersonalization in high level, it has been identified that they have high levels of the feeling of personal achievement.

Keywords: Burnout, Hotel Establishments, Housekeeping Department, Employee

GİRİŞ

Tükenmişlik (burnout), ilk kez 1970'lerde hizmet sektöründe çalışanların yaşadığı mesleki bunalımı anlatmak amacıyla Herbert Freudenberger tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Başarısızlık, yıpranma, enerji ve güç kaybı ya da karşılanmayan istekler sonucunda ortaya çıkan, bireyi mutsuzluğa sürükleyen bir durumdur (Şahin ve Şahin, 2012: 276). Tükenmişlik ile ilgili pek çok çalışma yapılmış ve yapılan çalışmalarda tükenmişliğe neden olan faktörlerin farklı boyutlarına odaklanan tanımlar geliştirilmiştir. Cherniss (1980: 17-18) tükenmeyi; kaynaklar ve talepler arasındaki dengesizlikten kaynaklanan transaksyonel süreç olarak tanımlamaktadır. Dengesizliğe karşı endişe, gerginlik ve yorgunluk hisleriyle birlikte hızlı, duygusal tepki verilmesi sürecinin izlediğini, bunu da sırasıyla, şüphecilik ve robot hareketler dâhil, davranışta ve harekette bir dizi değişikliğin izlediğini belirtmektedir (Güllüce, 2006: 4). Ardıç ve Polatçı (2008: 69) tükenmişliği; "başarısız olma, yıpranma, enerji ve gücün azalması veya tatmin edilemeyen istekler sonucunda bireyin iç kaynaklarında meydana gelen tükenme durumu" şeklinde tanımlamışlardır. Tükenmişliğin en yaygın ve kabul gören tanımı ise, aynı zamanda kendi adıyla anılan Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MBI)'ni de geliştirmiş olan Christina Ma-

slach tarafından yapılmıştır. Maslach'a (Maslach ve Jackson, 1981) göre tükenmişlik "iş gereği yoğun duygusal taleplere maruz kalan ve sürekli diğer insanlarla yüz yüze çalışmak durumunda olan kişilerde görülen fiziksel bitkinlik, uzun süreli yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının, yapılan işe, hayata ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumlarla yansımaları ile oluşan bir sendrom"dur (Ardıç ve Polatçı, 2009: 22). Maslach, tükenmişliği duygusal tükenme (emotional exhaustion), duyarsızlaşma (depersonalization) ve düşük kişisel başarı (diminished personal accomplishment) olarak üç boyutta ele almıştır (Tütüncü, 2007: 184). Duygusal tükenme; tükenmişliğin bireysel ve stres boyutunu belirtmekte ve bireyin duygusal ve fiziksel kaynaklarında azalmayı ifade etmektedir (Budak ve Sürgevil, 2005: 96). Duyarsızlaşma; çalışanların, hizmet verdikleri kişilere birer nesne gibi davranması, küçültücü sözler sarf etmesi, umursamaz, alaycı bir tutum sergilemeleridir (Güllüce, 2006: 5). Düşük kişisel başarı, çalışanların kendilerini yaptıkları işte etkisiz ve yetersiz olarak algılamaları ile ilgili duygusal tepkiye yol açan bir durumdur (Ören ve Türkoğlu, 2006).

Tükenmişlik dört evreden oluşan bir olgudur. Birinci evre; "şevk ve coşku evresi" dir. Bu evrede yüksek bir umutluluk, enerjide artma ve gerçekçi olmayan boyutlara varan mesleki beklentiler

¹Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, gulay@balikesir.edu.tr

²Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, gulsum_demir_@outlook.com

sergilenmektedir. Kişi için mesleği her şeyin önündedir, uykusuzluğa, gergin çalışma ortamlarına, kendine ve yaşamın diğer yönlerine zamanını ve enerjisini ayıramayışına karşı üstün bir uyum sağlama çabasıdır (Kayabaşı, 2008: 196). Meslekteki beklentiler çok yüksek seviyededir. Bunların çoğunluğu gerçekçi değildir. Kişi zor şartları benimser ve uyum sağlamak için çabalar. Umud ve beklenti çok yüksektir. Enerjisi çoktur (Balcıoğlu vd. 2008: 100). İkinci evre; “durağanlaşma evresi” dir. Bu evrede artık istek ve umutlulukta bir azalma olur. Mesleğini uygularken karşılaştığı güçlüklerden daha önce umursamadığı ya da yadsıdığı bazı noktalardan giderek rahatsız olmaya başlamıştır. Sorgulanmaya başlanan ‘işten başka bir şey yapmıyor olmaktır (Kayabaşı, 2008: 196). Üçüncü evre; “engellenme” dir. İnsanlara yardım ve hizmet etmek için çalışmaya başlamış olan kişi, insanları, sistemi, olumsuz çalışma koşullarını değiştirmenin ne kadar zor olduğunu anlar. Yoğun bir engellenmişlik duygusu yaşar. Bu noktada kişi üç yoldan birini seçmektedir. Bunlar; adaptif savunmalar (uyum sağlayıcı), maladaptif savunmalar (uyum göstermeyen) ve tükenmişliği ilerletme, durumdan kendini çekme veya kaçınmadır (Kaçmaz, 2005: 30). Dördüncü evre ise; “umursamazlık”tır. Bu evrede, çok derin duygusal kopma ya da kısırlaşma, derin bir inançsızlık ve umutsuzluk gözlenmektedir. Mesleğini ekonomik ve sosyal güvence için sürdürmekte, ondan zevk almamaktadır. Böyle bir durumda iş yaşamı kişi için bir doyum ve kendini gerçekleştirme alanı olmaktan çok, kişiye ancak sıkıntı ve mutsuzluk veren bir alan olmaktadır (tükenmişlik-sendromu-ve-tedavisi-burn-out-sendromu-21325/ Erişim: 06.08.2014).

Rekabetin kıyasıya yaşandığı günümüzde, işletmelerin başarısı, çalışanların ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanarak, kendilerini mutlu hissetmelerine ve bahsedilen olumsuz duyguları yaşamamalarına bağlıdır. Söz konusu insan unsurunun ön plana çıktığı otel işletmeleri olduğunda, konu daha da önemli hale gelmektedir. Çalışanların tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi ve bunun nedenlerinin araştırılması ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Otel işletmelerinin başarısında izlenmesi gereken yol budur. Ayrıca, müşteri memnuniyetinin sağlanmasında önemi büyük olan kat hizmetleri biriminin başarısı için de söz konusu durumlar geçerlidir. Bu noktadan hareketle çalışmada; ağır çalışma şartlarına sahip olan kat hizmetleri birimi çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2. TÜKENİMLİĞE NEDEN OLAN FAKTÖRLERİN TURİZM SEKTÖRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tükenmişlik kavramını anlayabilmek için tükenmişliğe neden olan faktörler üzerinde durmak gerekmektedir. Tükenmişliği etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Temel olarak tükenmişliği etkileyen faktörleri örgütsel ve bireysel faktörler olarak ele alabiliriz. Örgütsel faktörler; iş yükü, kontrol, ödüller, aidiyet, adalet ve değerlerdir (Ardıç ve Polatçı, 2009: 26). İş yükü, belirli bir zamanda belirli bir kalitede yapılması gereken iş miktarı olarak ifade edilebilir. Kontrol, kişinin işi üzerinde sahip olduğu “seçim yapma, karar verme, sorun çözme ve sorumluluklarını yerine getirme imkânı olarak tanımlanabilir. Ödüller, bireyin örgüte yaptığı katkılara karşılık olarak hem maddi hem sosyal açıdan takdir edilmesini ifade eder. Aidiyet/birlik duygusu örgütün sosyal çevresini ifade etmektedir. Buna göre bireyler sosyal destek, işbirliği gibi olumlu kazanımlar sağladıkları gruplara girerler. Adalet kavramı, belirli bir örgütte çalışanların

örgütsel karar ya da politikaların doğruluğu hakkındaki olumlu duyguları ve örgütün herkes için eşit ve tutarlı kurallara sahip olması anlamına gelir. Değer ise, “neyin iyi neyin kötü” olduğuna ilişkin sahip olunan inançtır (Arı ve Bal, 2008: 139). Bireysel faktörler, örgüt içerisindeki kişilerden kaynaklanan ve tükenmeye neden olan özelliklerdir. Öte yandan; bu faktörler, örgütsel özelliklerin bireyler üzerindeki etkisini de pozitif veya negatif yönde etkilemektedir (Ardıç ve Polatçı, 2009: 28). Bu faktörler; kişilik, aile yapısı, yaşam tarzı, kişinin hayata bakış açısı gibi faktörlerdir. Bazı çalışanların kişisel özelliklerinin tükenmişlik sendromuna daha yatkın olduğu görülmektedir. Özellikle gerçek dışı hedefler koyma, azalmış özsaygı, aşırı duyarlılık bu bozukluğa yatkınlık oluşturmaktadır (Ersoy vd., 06.08.2014, <http://www.ttb.org.tr>). Mükemmeliyetçi yapıdaki kişiler sürekli mükemmelle ulaşma ihtiyacı duydukları için kapasitelerini zorlayarak kendilerini fiziksel ve zihinsel olarak yormaktadırlar. İş yaşamında olduğu gibi aile ortamında da takdir görmeyen, aile içindeki sorumluluklarını fazlasıyla yerine getirmeye çalışan, bunun için çok fazla efor harcayan, kimseye hayır diyemeyen bireylerin, tükenmişliği yaşama olasılığı yüksektir (Ertekin, 06.08.2014, <http://www.mcatürk.com>).

Tükenmişliğe neden olan faktörler turizm sektörü açısından ele alındığında da yukarıda bahsedilenlerden çok farklı değildir. Turizmin sektörel yapısı, çalışanların performansını etkileyen olumsuz özellikler içermektedir. Bu özellikler; yoğun çalışma ortamı ve aşırı iş yükü, uzun çalışma saatleri, vardiyalı çalışma, işin mevsimsel özellik göstermesi, yapılan işle kişiliğin uyum göstermediği hissi, yapılan işin tekdüze olması, görev belirsizlikleri, düşük ücret, müşterileri memnun etmenin zorluğu, iş nedeniyle aileye ve sosyal yaşama yeterli zaman ayıramama, zaman ve yönetici baskısı, görev çatışması, zayıf yönetim, zayıf iletişim, sorunlu müşteriler (Saldamlı, 2000) gibi tükenmişlik yaratabilecek etmenlerdir. Pelit ve Türkmen (2008: 123), turizm sektöründe faaliyette bulunan ve turistlerin, başta konaklama olmak üzere diğer birçok ihtiyacını karşılayan otel işletmelerindeki çalışanların, ağırlama faaliyetlerinin haftanın yedi günü olması ve insanlarla sürekli iletişim halinde olmaları sebebiyle tükenmişlik sendromu olgusuna maruz kalabileceklerini belirtmektedirler. Otel işletmelerinde çalışanların bir taraftan başarılı sonuçlar elde etmeleri gerekirken, diğer taraftan ağır iş yükü, sorumluluk ve yaşamın getirdiği zorluklarla baş etmeleri gerekmektedir (Altay ve Akgül, 2010: 88). Otel işletmelerinin bir birimi olan kat hizmetleri birimi için de söz konusu durumlar çalışanların performansını etkilemektedir. Kat hizmetleri bölümünde çalışanlar, işin yapısı gereği fiziksel ve ruhsal yorgunluk, aynı zamanda monotonluk yaşayabilmektedirler. Bununla birlikte kat hizmetleri birimi çalışanlarının örgütsel gereksinimlerinin yeterince karşılanamaması, onların işteki memnuniyetlerinin düşmesine ve iş tatminsizliğine yol açmaktadır (Sü,1999: 54). Yükselme ve terfi sorunu olması, mesleki saygınlığı ve prestijinin az olması, ücret düşüklüğü gibi nedenler de kat hizmetleri birimine olan ilgiyi azaltmakta ve çalışanların performansını etkilemektedir. Çalışanların harcadığı emek ve aldıkları karşılık düşünüldüğünde söz konusu durumlar, tükenmişlik sendromuna yakalanma risklerini arttırmaktadır.

Kat hizmetleri birimi otel işletmeleri için çok önemli bir bölümdür. Otel işletmelerinin gelir kalemleri içinde oda gelirleri genelde en büyük gelir kalemini oluşturmaktadır. Ayrıca müşteri tatmini üzerindeki etkisi de büyüktür. Müşteriler otel işletmelerinde konakladıkları sürenin önemli bir bölümünü odalarında uyuyarak, dinlenerek ya da restoran, kafeterya, lobi, havuz çevresi gibi ortak kullanım alanlarında, yani kat hizmetleri biriminin

faaliyet alanı içinde geçirmektedirler. Dolayısıyla kat hizmetleri yönetiminin etkin bir şekilde yürütülmesi, müşterilerin bu alanda geçirecekleri süreyi uzatacak ve personelin hizmetin sunulmasında göstereceği titizlik de konukların otel hakkındaki imajının gelişmesine katkı sağlayacaktır (Yıldız, 2011: 83). Bu hizmetin iyi bir şekilde verilmesi kat hizmetleri biriminde çalışanların başarılı olmasına bağlıdır. Çünkü, insanlar ilk önce temiz, hijyenik ve düzenli bir ortamda tatil yapmak isterler (MEGEP, 2007: 1). Unutmamak gerekir ki, otel işletmelerinde en üst düzeydeki yöneticiden, en alt kademedeki işçörenlere kadar gerekli niteliklere sahip olmayan bireyler söz konusu ise, otel yatırımı istenildiği kadar çağdaş ve kaliteli olsun, işletmenin gelişmesi ve verimli çalışması mümkün değildir (İçöz, 1991: 15). Turizm sektörünün emek-yoğun bir sektör olması ve otomasyona geçme olanaklarının oldukça sınırlı olması nedeniyle, bu sektörde emek gücüne olan ihtiyacın hiçbir zaman azalmayacağı (Yanardağ ve Avcı, 2012: 44) düşünüldüğünde, çalışanlara gereken önemin verilmesi ve tükenmişliğe neden olan veya olabilecek etmenlerin tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması oldukça önemlidir.

Günümüzde, iş dünyasının büyük bir sorunu olan tükenmişlik; işi gereği insanlarla sık sık yüz yüze gelmekte olan, insanlara hizmet veren, yardım eden meslek grubu çalışanlarında daha fazla görülmektedir (Çapri, 2006: 63; Cemaloğlu ve Şahin, 2007: 466; Schepman ve Zarate, 2008: 437). Otel işletmelerinde de çalışanlar, hem iş arkadaşlarıyla hem de gelen konuklarla sürekli ilişki içinde olduklarından tükenmişlik konusunun etkilerini yoğun olarak yaşamaktadırlar (Türkmen ve Artuğer, 2011: 236).

3. İLGİLİ YAZIN

İlgili yazın incelendiğinde yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak, öğretmenlik mesleğine (Friesen ve Sarros, 1989; Tuğrul ve Çelik, 2002; Kırılmaz vd., 2003; Ören ve Türkoğlu, 2006; Cemaloğlu ve Şahin, 2007; Dağlı ve Gündüz, 2008; Başol ve Altay, 2009; Soyer vd., 2009; Yıldız, 2012; Koruklu vd., 2012) ve sağlık sektörü çalışanlarına (Basım ve Şeşen, 2005; Oğuzberk ve Aydın, 2008; Dikmetaş vd., 2011; Derin ve Demirel, 2012; Yücel, 2012) yönelik olduğu görülmektedir. Turizmle ilgili çalışmaların ise daha az olduğu söylenebilir. Kat hizmetleri çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir çalışmaya araştırmacıların bilgisi dahilinde rastlanmamıştır.

Ledgerwood vd. (1999), işçörenlerin çalışma ortamının fiziki yapısı, müşterilerle yaşanan ilişkiler ve işyeri ikliminin tükenmişlik üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda araştırma kapsamına giren otellerde, işin fiziksel ortamının tükenmişliğin belli yönleri ile ilişkili olması ile birlikte, katılımcıların işyeri ikliminde güçlü ilişkiler kurmalarının tükenmişlik algılamalarını büyük ölçüde olumlu etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Pelit ve Türkmen (2008: 135), otel işletmeleri çalışanlarının tükenmişlik düzeylerini, Türkiye’de hizmet veren bir yerli ve bir yabancı otel zincirine bağlı dört tane 5 yıldızlı otel işletmesinde çalışan 213 işçören üzerinde araştırmışlar ve çalışma kapsamına giren otel işletmelerindeki işçörenlerin, “tükenmişlik ölçeğine” verdikleri cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde, işçörenlerin işlerinde tükenmişlik yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Humborstad vd. (2008)’e göre, çalışanların hizmet üretim sürecine proaktif katılımı, sunulan hizmetin önemli bir parçası

olduğundan çalışanlar, hizmet işletmelerinde müşteri memnuniyeti ve sadakatini arttırmak için hayati önem taşımaktadır. Turizmin büyüme göstermesi ile hizmet çalışanlarının iş yükleri açıkça artmakta ve sonuç olarak tükenmişlik sıklığı artmaktadır. Bu nedenle çalışmada, hizmet çalışanlarının kaliteli hizmet sunmak için gösterdikleri istek ve tükenmişlik duyguları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Üç farklı otelde 110 çalışana Maslach Tükenmişlik Ölçeği dikkate alınarak sorular yöneltilmiştir. Çalışma sonucunda çalışanların kaliteli hizmet sunmak için, istekli olduğu ve kuruluş tarafından personele sağlanan örgütsel destek ölçüsünde tükenmişlik algısının azaldığı tespit edilmiştir.

Kaşlı (2009: 99), otel çalışanlarının kişilik özellikleri, lider-üye etkileşimi ve tükenmişlik arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin var olduğunu belirtmektedir. Lider-üye etkileşiminin kişilik özellikleri ve tükenmişlik ilişkisinde aracı rolü oynadığı ve kişilik özelliklerinin tükenmişlik üzerindeki etkisini ortadan kaldırdığı araştırma sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Altay (2009: 15), tükenmişliğin ortaya çıkmasına bazı iş tatmini değişkenlerinin etki ettiğini, çalışanların iş tatminini sağlayabilen “iyi yapılan işin fark edilmesi”, “işin çok yönlü olması”, “meslekte ilerlemeye yönelik imkânlar” ve “sorumluluk miktarı” değişkenlerinde saptanan olumsuz gelişmelerin tükenmişlik sendromunun ortaya çıkmasına doğrusal olarak neden olduğunu belirtmektedir.

Üngüren vd. (2010: 2922), araştırma kapsamında yer alan konaklama işletmelerinde çalışanların tükenmişlik sendromuyla karşı karşıya olmadığını saptamışlar, duygusal tükenme ve duyarsızlaşma düzeylerinin düşük, kişisel başarı düzeylerinin ise yüksek olduğu, çalışanların tatmin düzeyleri konusunda kararsız düzeyde oldukları, iş tatminiyle duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve iş tatmini ile kişisel başarı arasında ise pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Türkmen ve Artuğer (2011: 249), otel işletmeleri işçörenlerinin tükenmişlik düzeylerini İstanbul ve Ankara illerinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel işletmeleri çalışanlarına uyguladığı anketlerle, iki ili kıyaslayarak ortaya koymaktadırlar. Araştırma sonuçları, duygusal tükenme boyutuna ilişkin olarak İstanbul ilinde çalışanların, Ankara ilinde çalışanlara oranla daha fazla duygusal tükenme yaşadıklarını ve aynı boyut paralelinde cinsiyet açısından erkeklerin kadınlara oranla daha fazla duygusal tükenme yaşadıklarını göstermektedir. Kişisel başarı boyutu kapsamında İstanbul ilinde çalışanların Ankara’da çalışanlara oranla daha fazla kişisel başarıya sahip oldukları belirlenmiştir. Duyarsızlaşma boyutuyla ilgili olarak da Ankara’daki çalışanların İstanbul’da çalışanlara göre, erkeklerin kadınlara göre ve bekârların evli olanlara göre daha fazla duyarsızlık içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kat hizmetleri bölümünde çalışanların diğer bölümlerdeki çalışanlara göre daha fazla tükenmişlik yaşadıklarını tespit etmişlerdir.

Akgündüz ve Güzel (2011: 282), Kuşadası Bölgesi’nde faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 116 orta düzey yöneticileri örneklem olarak seçmiş ve yöneticilerinin algıladıkları liderlik davranışlarının orta düzey yöneticilerin tükenmişlik düzeyleri üzerine etkisini ölçmeye çalışmışlardır. Korelasyon analizi sonuçları; dönüşümcü liderlerin algıladıkları liderlik davranışları düzeyinde, tükenmişlik olgusunun azaldığını göstermektedir. Regresyon analizi sonuçları; konaklama

işletmelerinde vasıflı liderliği temsil eden liderlik davranışının, dönüşümcü liderliğin alt boyutu olan entelektüel uyarım davranış şekli olduğunu ayrıca etkileşimci liderliğin istisnalarla yönetim –pasif- boyutunun ise işgörenlerin tükenmişlik düzeyini önemli oranda etkilediğini ortaya koymaktadır.

4.YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, otel işletmelerinin kat hizmetleri biriminde çalışanların tükenmişlik düzeylerini belirlemek ve tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenlerle ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Otel işletmelerinde en önemli girdi işgücüdür. İşletmelerin rekabet avantajı sağlamada dikkat etmesi gereken en önemli konulardan biri “çalışanlarının memnuniyetini” sağlamaktır. Bu nedenle, hem bireysel hem de örgütsel yaşamda büyük sorunlar yaratan tükenmişlik olgusunun üzerinde önemle durulması, ortaya çıkan sorunların belirlenmesi ve bunlara çözüm önerilerinin getirilmesi oldukça önemlidir. Özellikle kat hizmetleri birimi çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin araştırılmasının nedeni ise; birimin çalışma koşullarının ağır olması ve müşteri memnuniyetinin sağlanmasında en önemli birimlerden biri olmasıdır. Ayrıca, yoğun çalışma şartlarında çalışan kat hizmetleri birimi personelinin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik fazla çalışmanın olmaması, ilgili yazında bu konuda bir boşluk olduğunu göstermektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçların bu boşluğu belirli bir derecede kapatacağı düşünülmektedir.

4.2. Araştırma Sorusu

Kat hizmetleri biriminde çalışanların tükenmişliği ne düzeydedir ve demografik özellikleriyle tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark var mıdır?

4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Antalya ilinin Serik ilçesinin Belek beldesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma 10 Eylül- 1 Ekim 2013 tarihleri arasında yapılmıştır. Özellikle bu zaman diliminin seçilmiş olmasının nedeni, yoğun turizm sezonunun azalması sonucunda çalışanların duygularını daha net ortaya koyabilecekleri düşüncesidir. Kat hizmetleri birimi çalışanlarının tükenmişlik düzeyi; Christina Maslach ve Susan Jackson tarafından geliştirilen, Türkçe uyarlaması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Canan Ergin tarafından yapılmış olan ve Emre Bahar’ın izniyle yüksek lisans tez çalışmasında kullandığı Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir.

4.4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Antalya ilinin en önemli turizm merkezlerinden biri olan Belek beldesi oluşturmaktadır. Araştırma Belek’teki 5 yıldızlı oteller ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın yapıldığı dönemde Belek’te 47 tane 5 yıldızlı otel faaliyet göstermektedir (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü). Bu tesislerde çalışan 163 kat hizmetleri birimi çalışanına anket uygulanmıştır. Anket formlarından 40 tanesi çeşitli nedenlerden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Toplam 123 kat hizmetleri çalışanının vermiş olduğu cevaplardan elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır.

4.5. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kat hizmetleri birimi çalışanlarının tükenmişlik düzeylerini tespit etmek ve tükenmeye neden olan değişkenleri belirlemek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” ve “Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MBI)” bir arada kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ankette 5’li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler; şiddet derecelerine göre 0:hiçbir zaman, 1:Çok nadir, 2:Bazen, 3:Çoğu zaman, 4:Her zaman şeklindedir. Toplam 22 ifadeden oluşan ölçek, “duygusal tükenme”, “duyarsızlaşma” ve “kişisel başarı” alt boyutlarından oluşmaktadır. Duygusal tükenme alt ölçeği 9, duyarsızlaşma alt ölçeği 5, kişisel başarı alt ölçeği 8 maddeden oluşmaktadır.

4.6. Verilerin Analizi

Ankete katılan çalışanların kişisel özellikleri, çalıştıkları işletmede görev süreleri ve kat hizmetleri biriminde çalışma süreleri yüzde ve frekans yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Devamında, ankette yer alan tükenmişlik boyutlarından duygusal tükenme, kişisel başarı ve duyarsızlaşma boyutlarına yönelik verilen ifadeler de yüzde, frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri bulunarak analiz edilmiştir. Çalışanların tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi tek bir puanla değil, her bir ölçekten alınan üç ayrı puanla değerlendirilmektedir. Bunu belirleyebilmek için boyutların puan ortalamaları hesaplanmıştır. Kişisel başarı ifadeleri, diğer iki alt boyutun aksine olumlu ifadelerdir. Yani, duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma alt ölçeklerinden alınan yüksek puanlar ve kişisel başarı alt boyuttan alınan düşük puan yüksek düzeyde tükenmişliği ifade etmektedir (Pelit ve Türkmen 2008: 125). Ardından, kat hizmetleri birimi çalışanlarının demografik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki farkları karşılaştırmak için, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla Kolmogorov- Simirnov testi yapılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Çalışanların cinsiyetlerine ve medeni durumlarına göre karşılaştırılması, t-testi uygulanarak ortaya konmuştur. Çalışanların tükenmişlik düzeylerinin yaşlarına, eğitim durumlarına, işletmede görev sürelerine ve kat hizmetleri biriminde çalışma sürelerine göre karşılaştırmasını yapabilmek amacıyla Varyans Analizi (One-Way Anova) yapılmıştır. Analizlerde 0.05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS paket programı kullanılmıştır.

Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik analizi, herhangi bir konuda örnekleme oluşturan birimler üzerinden veri toplamak amacı ile geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla kullanılır (Ural ve Kılıç, 2013: 280). Bir ölçme aracının güvenilirliği için aranan iki temel ölçüt, “değişik zamanlarda elde edilen cevaplar arasında tutarlılık” ve “aynı zamanda elde edilen cevaplar arasında tutarlılık” olarak açıklanabilir (Büyüköztürk, 2003: 164). Araştırmada veri toplamak için kullanılan tükenmişlik ölçeği daha önceden geliştirilmiş olmasına rağmen geçerlik ve güvenilirlik analizleri bu araştırmada da yapılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarının güvenilirliği ile ilgili sonuçlar Tablo 1’deki gibidir

Tablo 1. Tükenmişlik Alt Boyutlarının Cronbach Alpha Katsayıları

	Madde Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
Duygusal Tükenme	9	0,79
Duyarsızlaşma	5	0,80
Kişisel Başarı	8	0,81
Ölçeğin Genel Güvenilirliği		0,81

Tablo 1’de görüldüğü gibi üç alt boyutun güvenilirliği de 0,70’den büyük çıkmıştır. Bu durum, tükenmişlik ölçümünün tutarlı ve istikrarlı sonuçlar çıkardığının göstergesidir. Çünkü, Cronbach Alpha katsayısı kullanılarak temel alınan güvenilirlik analizlerinde, bu değerin 0,70 üstü olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir kabul edilmektedir (Sipahi vd. 2006).

Çalışanların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Kat hizmetleri birimi çalışanlarının demografik özelliklerine ait bilgiler Tablo 2’de yüzde ve frekans dağılımları şeklinde sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışanların Kişisel Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Kişisel Özellikler (n=123)		F	%
Cinsiyet	Erkek	11	8,9
	Kadın	112	91,1
Yaş	18-25	14	11,4
	26-35	66	53,7
	36-45	37	30,1
	46-55	6	4,9
Medeni Durum	Evli	83	67,5
	Bekar	40	32,5
Öğrenim Durumu	İlkokul	46	37,4
	Ortaokul	46	37,4
	Lise	30	24,4
	Ön Lisans	1	0,8
İşletmede Görev Süresi	0-1 yıl	32	26,0
	2-4 yıl	53	43,1
	5-7 yıl	33	26,8
	8-10 yıl	5	4,1
Kat Hizmetleri Biriminde Görev Süresi	0-1 yıl	20	16,3
	2-4 yıl	57	46,3
	5-7 yıl	36	29,3
	8-10 yıl	8	6,5
	11 yıl ve üzeri	2	1,6

Tablo 2’ye göre, araştırmaya katılanların %91,1’ini kadın (n= 112), % 8,9’unu erkek (n= 11) çalışanlar oluşturmaktadır. Medeni durumlarına göre incelendiğinde ise, büyük çoğunluğunun evli (%67,5) olduğu görülmektedir. Katılımcıların öğrenim durumları incelendiğinde, ilkökul ve ortaokul mezunu olanların eşit dağılım gösterdiği görülmektedir (%37,4). Çalışanların % 24,4’ü ise lise (n=30) mezundur. Ankete katılanların işletmede görev süreleri incelendiğinde, 2-4 yıl arasında çalışanların en yüksek (%43,1), 8-10 yıl arasında çalışanların ise en düşük (%4,1) paya sahiptir. Çalışanların büyük çoğunluğunun 2-4 yıl

arasında (%46,3) kat hizmetleri biriminde görev yaptığı görülmektedir.

Tablo 3. Tükenmişlik Ölçeğinin Alt Boyutlarının Puan Ortalamaları

Alt Boyutlar	Puan Ortalamaları
Duygusal Tükenme	34,48
Duyarsızlaşma	15,44
Kişisel Başarı	29,46

Tablo 3’e göre, Duygusal Tükenme boyutunun puan ortalaması 34,48, Duyarsızlaşma boyutunun puan ortalaması 15,44 ve Kişisel Başarı boyutunun puan ortalaması 29,46’dır. Bu sonuçlar Tablo 4’te gösterilen “tükenmişlik ölçeği puanları yorumlama tablosuna” bakarak değerlendirildiğinde; çalışanların yüksek düzeyde duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıya sahip oldukları görülmektedir. Çalışanların yüksek düzeyde “Duygusal Tükenme” ve “Duyarsızlaşma” yaşamalarına rağmen “Kişisel Başarı” düzeylerinin de yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Tükenmişlik Ölçeği Puanlarını Yorumlama Tablosu

	Tükenmişlik Düzeyleri		
	Düşük	Normal	Yüksek
Duygusal Tükenme-DT	0-16	17-26	27 ve üzeri
Duyarsızlaşma-D	0-6	7-12	13 ve üzeri
Kişisel Başarı-KB	39 ve üzeri	32-38	0-31

Kaynak: Ardıç ve Polatçı (2008), “Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ Örneği), s.80

Tablo 5. Kat Hizmetleri Birimi Çalışanlarının Tükenmişlik Algılarına İlişkin Verdikleri Cevapların Yüzde, Frekans Dağılımları, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Tablo 5’e göre, ankete katılan kat hizmetleri birimi çalışanlarının “İş yerinde çok yoğun çalıştığımı düşünüyorum”(ort= 4,39), “iş günü sonunda kendimi tükenmiş hissediyorum”(ort=4,27), “sabah kalkıp, yeni bir iş gününe başlamak zorunda olduğum zaman, yorgunluk hissediyorum”(ort=4,18) ifadelerine katılımlarının yüksek olduğu görülmektedir. “Hizmet verdiğim bazı kişilere karşı soğuk ve ilgisiz davrandığımı hissediyorum”(ort=2,43), “bu işe girdiğimden beri, insanlara karşı daha duyarsız oldum”(ort= 2,99) ifadeleri ise, katılımın en düşük olduğu ifadelerdir.

	İFADELER	Hiçbir Zaman		Çok Nadir		Bazen		Çoğu Zaman		Her zaman		Ortalama	Standart Sapma
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Duygusal Tükenme	1.İşimden soğuduğumu hissediyorum.	10	8,1	27	22,0	7	5,7	28	22,8	51	41,5	3,67	1,41
	2.İş günü sonunda kendimi tükenmiş hissediyorum.	0	0	11	8,9	2	1,6	52	42,3	58	47,2	4,27	0,88
	3.Sabah kalkıp, yeni bir iş gününe başlamak zorunda olduğum zaman, yorgunluk hissediyorum.	6	4,9	6	4,9	7	5,7	44	35,8	60	48,8	4,18	1,07
	4.Gün boyu insanlarla birlikte çalışmak, beni gerçekten geriyor.	18	14,6	16	13,0	25	20,3	36	29,3	28	22,8	3,32	1,35
	5.İş yerinde çok yoğun çalıştığımı düşünüyorum.	4	3,3	2	1,6	13	10,6	27	22,0	77	62,6	4,39	0,97
	6.İşimden dolayı tükendiğimi hissediyorum.	14	11,4	3	2,4	14	11,4	37	30,1	55	44,7	3,94	1,30
	7.İşimin beni kısıtladığını düşünüyorum.	12	9,8	29	23,6	26	21,1	24	19,5	32	26,0	3,28	1,33
	8.İnsanlarla doğrudan birlikte çalışmak bende çok fazla stres yaratıyor.	8	6,5	13	10,6	36	29,3	31	25,2	35	28,5	3,58	1,19
	9.Sabrımın tükendiğini hissediyorum.	5	4,1	12	9,8	23	18,7	43	35,0	40	32,5	3,82	1,11
Duyarsızlaşma	10.Hizmet verdiğim bazı kişilere karşı soğuk ve ilgisiz davrandığımı hissediyorum.	51	41,5	24	19,5	14	11,4	12	9,8	22	17,9	2,43	1,53
	11.Bu işin, beni duygusal olarak köreltiğinden endişe ediyorum.	29	23,6	10	8,1	3	2,4	38	30,9	43	35,0	3,45	1,59
	12.Bu işe girdiğimden beri, insanlara karşı daha duyarsız oldum.	35	28,5	7	5,7	35	28,5	16	13,0	30	24,4	2,99	1,52
	13.Hizmet verdiğim bazı kişilere ne olup ne olmadığı beni gerçekten ilgilendirmiyor.	19	15,4	12	9,8	44	35,8	19	15,4	29	23,6	3,21	1,33
	14.Hizmet verdiğim kişilerin, bazı sorunları yüzünden, beni suçladıklarını hissediyorum.	30	24,4	6	4,9	20	16,3	25	20,3	42	34,1	3,34	1,57
Kişisel Başarı	15.Hizmet verdiğim kişilerin sorunlarını çok etkili bir şekilde ele alıyorum.	8	6,5	9	7,3	15	12,2	30	24,4	61	49,6	4,03	1,22
	16.Hizmet verdiğim kişilerin, olaylarla ilgili neler hissettiğini çok kolay anlayabiliyorum.	14	11,4	13	10,6	9	7,3	43	35,0	44	35,8	3,73	1,34
	17.Yaptığım iş ile başkalarının hayatını olumlu etkilediğimi düşünüyorum.	12	9,8	25	20,3	28	22,8	22	17,9	36	29,3	3,36	1,35
	18.Kendimi çok enerjik hissediyorum.	19	15,4	23	18,7	22	17,9	22	17,9	37	30,1	3,28	1,45
	19.Hizmet verdiğim kişilerle birlikte, kolaylıkla rahat bir ortam oluşturabiliyorum.	12	9,8	12	9,8	23	18,7	24	19,5	52	42,3	3,74	1,35
	20.Hizmet verdiğim kişilerle yakından ilgilendikten sonra kendimi canlanmış hissedirim.	-	-	17	13,8	33	26,8	16	13,0	57	46,3	3,91	1,13
	21.İşimde birçok önemli şey yaptım.	9	7,3	16	13,0	27	22,0	31	25,2	40	32,5	3,62	1,26
	22.İşimde, duygusal sorunlara soğukkanlılıkla yaklaşıyorum.	9	7,3	9	7,3	32	26,0	26	21,1	47	38,2	3,75	1,24

6. Tükenmişlik Ölçeği Alt Boyutlarının Çalışanların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin T-Testi Sonuçları

$p^* < 0,05$

Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Boyutlar	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık Düzeyi(p)*
Duygusal Tükenme	Kadın	112	3.68	0.81	1.36	0.18
	Erkek	11	3.85	0.34		
Kişisel Başarı	Kadın	112	3.69	0.87	0.63	0.53
	Erkek	11	3.56	0.60		
Duyarsızlaşma	Kadın	112	3.35	1.09	1.15	0.25
	Erkek	11	3.14	0.49		

Tablo 6'da kat hizmetleri birimi çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin yapılan t-testi sonuçları verilmiştir. Çalışanların cinsiyetleri ile duygusal tükenme ($t = 1.36$; $p < 0.05$), kişisel başarı ($t = 0.63$; $p < 0.05$) ve duyarsızlaşma ($t = 1.15$; $p < 0.05$) boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunamamıştır. Ankete katılan

çalışanların cinsiyetleri itibarıyla verdikleri yanıtlar arasında boyutlar itibarıyla cinsiyet ayrımı olmaksızın işlerinden birbirlerine yakın seviyede tükenmişlik yaşadıkları belirlenmiştir.

Tablo 7. Tükenmişlik Ölçeği Alt Boyutlarının Çalışanların Medeni Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin T-Testi

Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Boyutlar	Medeni Durum	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık Düzeyi(p)*
Duygusal Tükenme	Bekar	37	4.07	0.77	3.59	0.01
	Evli	71	3.56	0.71		
Kişisel Başarı	Bekar	37	4.35	0.68	6.25	0.00
	Evli	71	3.33	0.77		
Duyarsızlaşma	Bekar	37	4.17	0.86	6.13	0.00
	Evli	71	3.01	0.94		

$p^* < 0,05$

Tablo 7’de yer alan kat hizmetleri çalışanlarının, tükenmişlik düzeylerinin medeni duruma göre karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, her boyut için evli ve bekar olanlarda istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($t=3.59$; $t= 6.25$; $t= 6.13$; $p<0.05$). Medeni durumu bekar olanlar ($x_{ort} = 4.07$) evli olanlara göre ($x_{ort}= 3.56$) daha fazla duygusal tükenme yaşamaktadırlar. Yine, bekar olanlar ($x_{ort} =4.17$) evli olanlara göre ($x_{ort}=3.01$) daha fazla duyarsızlaşma yaşamaktadırlar. Kişisel başarı boyutu açısından bakıldığında da bekar olanlar ($x_{ort} = 4.35$) evli olanlara göre ($x_{ort} = 3.33$) daha fazla yaşamaktadırlar.

Tablo 8. Tükenmişlik Ölçeği Alt Boyutlarının Çalışanların Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Tablo 8’deki kat hizmetleri çalışanlarının, tükenmişlik düzey-

Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Boyutlar	Yaş Grupları	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık Düzeyi(p)*
Duygusal Tükenme	18-25	14	3.08	0.88	1.81	0.14
	26-35	66	3.66	0.79		
	36-45	37	3.81	0.62		
	46-55	6	3.05	1.13		
	55 ve üstü	-	-	-		
Kişisel Başarı	18-25	14	3.99	0.93	2.31	0.08
	26-35	66	3.77	0.78		
	36-45	37	3.75	0.89		
	46-55	6	3.68	0.75		
	55 ve üstü	-	-	-		
Duyarsızlaşma	18-25	14	3.72	0.01	1.37	0.25
	26-35	66	3.28	1.07		
	36-45	37	3.36	1.01		
	46-55	6	2.73	0.94		
	55 ve üstü	-	-	-		

lerinin yaş gruplarına göre karşılaştırılmasına ilişkin Anova testi sonuçları incelendiğinde, boyutların tümü için istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmamıştır (duygusal tükenme $F= 1.81$; $p<0.05$), (kişisel başarı $F=2.31$; $p<0.05$), (duyarsızlaşma $F=1.37$; $p<0.05$). Sonuç olarak, kat hizmetleri birimi çalışanlarının tükenmişlik seviyeleri yaş gruplarına göre, değişiklik göstermemektedir.

Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Boyutlar	Görev Süresi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık Düzeyi(p)*
Duygusal Tükenme	0-1 yıl	32	3.67	0.73	1.84	0.14
	2-4 yıl	53	3.84	0.67		
	5-7 yıl	33	3.56	0.92		
	8-10 yıl	5	3.13	0.93		
Kişisel Başarı	0-1 yıl	32	4.18	0.66	6.05	0.01
	2-4 yıl	53	3.49	0.94		
	5-7 yıl	33	3.46	0.70		
	8-10 yıl	5	3.90	0.49		
Duyarsızlaşma	0-1 yıl	32	3.35	1.09	3.82	0.08
	2-4 yıl	53	3.61	0.96		
	5-7 yıl	33	3.01	1.05		
	8-10 yıl	5	2.40	0.64		

Tablo 9. Tükenmişlik Ölçeği Alt Boyutlarının Çalışanların Görev Sürelerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Tablo 9’da kat hizmetleri çalışanlarının, tükenmişlik düzeylerinin çalıştıkları işletmede görev sürelerine göre karşılaştırılmasına ilişkin Anova testi sonuçları incelendiğinde, duygusal tükenme (duygusal tükenme $F=1.84$; $p<0.05$) ve duyarsızlaşma ($F=3.82$; $p<0.05$) boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmamıştır. Kişisel başarı boyutunda ise istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur ($F=6.05$; $p<0.05$). Görev süresi 0-1 arasında olanlar daha fazla kişisel başarı hissi yaşamaktadırlar.

Tablo 10. Tükenmişlik Ölçeği Alt Boyutlarının Çalışanların Kat Hizmetleri Biriminde Görev Sürelerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Boyutlar	Kat Hizmetleri Biriminde Görev Süresi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık Düzeyi(p)*
Duygusal Tükenme	0-1 yıl	20	3.28	0.84	2.18	0.75
	2-4 yıl	57	3.73	0.64		
	5-7 yıl	36	3.83	0.92		
	8-10 yıl	8	3.94	0.63		
	11 yıl ve üzeri	2	3.16	0.54		
Kişisel Başarı	0-1 yıl	20	4.03	0.62	2.19	0.73
	2-4 yıl	57	3.72	0.85		
	5-7 yıl	36	3.56	0.90		
	8-10 yıl	8	3.09	0.84		
	11 yıl ve üzeri	2	3.37	0.53		
Duyarsızlaşma	0-1 yıl	20	2.90	1.05	1.20	0,31
	2-4 yıl	57	3.38	1.00		
	5-7 yıl	36	3.46	1.10		
	8-10 yıl	8	3.55	1.14		
	11 yıl ve üzeri	2	2.90	0.42		

$p^*<0,05$

Tablo 10’da kat hizmetleri çalışanlarının, tükenmişlik düzeylerinin çalışanların kat hizmetleri birimindeki görev sürelerine göre karşılaştırılmasına ilişkin Anova testi sonuçları incelendiğinde, boyutların tümü için istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (duygusal tükenme $F=2.18$; $p<0.05$), (kişisel başarı $F=2.19$; $p<0.05$), (duyarsızlaşma $F=1.20$; $p<0.05$). Sonuç olarak, kat hizmetleri birimi çalışanlarının tükenmişlik seviyeleri çalışanların kat hizmetleri biriminde görev sürelerine göre değişiklik göstermemektedir.

SONUÇ

Emek yoğun özelliğe sahip olan turizm sektöründe, işletmelerin başarısı büyük ölçüde çalışanların başarısına bağlıdır. Çalışanların başarılı olabilmesi ise etkin ve verimli bir şekilde hizmet üretim sürecine katılmalarını gerektirmektedir. Çalışanların hizmet üretimine katılmada işlerini benimsemeleri ve yeterli bilgi

ve beceriye sahip olmamaları hizmetin yetersiz sunulmasına neden olmaktadır. Çalışanlar hizmet sunumuna fazla zaman ve emek harcadıklarında ise kendileri ve aileleri için ayırabilecekleri zaman kısıtlı olmaktadır. Sürekli bu çelişkiler ve stres altında olan çalışanlar, turizm sektörünün yapısal özellikleri de (işin yoğunluğu, ücret düşüklüğü, yükselme ve terfi sorunu olması, çalışma saatlerinin esnek olması, karmaşık yapısı, mevsimsellik özelliği göstermesi gibi) düşünüldüğünde, zamanla tükenmişlik duygusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu nedenler kat hizmetleri bölümü çalışanlarının performansını etkilemektedir. Aynı zamanda bu bölümde çalışan işgörenler, işin yapısı gereği daha fazla fiziksel ve ruhsal yorgunluk yaşayabilmektedirler.

Kat hizmetleri biriminde çalışanların tükenmişliği belirtilerinden hangileri ile karşı karşıya olduklarını belirleyebilmek için yapılmış olan araştırmanın sonuçlarına göre; yüksek düzeyde duygusal tükenme, duyarsızlaşma yaşamalarına rağmen yüksek düzeyde kişisel başarı hissine de sahip oldukları tespit edilmiştir. Çalışanların, “işgünü sonunda kendimi tükenmiş hissediyorum”, “sabah kalkıp, yeni bir iş gününe başlamak zorunda olduğum zaman, yorgunluk hissediyorum”, “iş yerinde çok yoğun çalıştığımı düşünüyorum”, “işimden dolayı tükendiğimi hissediyorum”, “sabırımın tükendiğini hissediyorum”, “hizmet verdiğim kişilerin, bazı sorunları yüzünden, beni suçladıklarını hissediyorum” gibi ifadelerle katılım oranları oldukça yüksektir. Çalışanların cinsiyetlerine, yaşlarına, kat hizmetleri biriminde çalışma sürelerine göre karşılaştırılmasına bakıldığında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmamıştır. Medeni duruma göre tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde, bekâr olanlar evli olanlara göre daha fazla duygusal tükenme yaşamaktadırlar. Yine bekâr olanlar evli olanlara göre daha fazla duyarsızlaşma yaşamaktadırlar. Kat hizmetleri birimi çalışanlarının yüksek düzeyde duygusal tükenme ve duyarsızlaşma yaşamaları, otel işletmeleri çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapılan birçok araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir (Humborstad vd. 2008; Pelit ve Türkmen 2008; Türkmen ve Artuğer 2011). Fakat tükenmişliğin belirtilerinden biri olan düşük kişisel başarı hissi, birim çalışanları tarafından yaşanmamaktadır.

Çalışanların iş yükleri arttıkça tükenmişlik duygusu yaşama sıklığı da artmaktadır (Humborstad vd. 2008). Kat hizmetleri biriminin ağır çalışma koşulları ve uzun çalışma süreleri göz önüne alındığında çalışanların, diğer çalışanlara oranla daha fazla fiziksel yorgunluk yaşadıkları söylenebilir. Bunun önüne geçebilmek için; çalışanların iş yüklerinin azaltılması, uzun çalışma saatlerinin kısa tutulması ve böylelikle yorgun personelin dinlenmesi ve ertesi gün işine daha dinç gelmesi sağlanmalıdır. Yükselme ve terfi sorunu çözülmeli, tüm kat hizmetleri birimi çalışanları için eşit derecede yükselme olanakları tanınmalıdır. Genel olarak tüm otel çalışanları için söz konusu olan ücret düşüklüğü konusu kat hizmetleri birimi açısından da dikkate alınarak çalışanların yararına olacak şekilde yönetim tarafından gözden geçirilmelidir. İşyeri ikliminde güçlü ilişkiler kurmak çalışanların tükenmişlik algılarını büyük ölçüde olumlu etkileyecektir (Legerwood vd.1999). Kat hizmetleri birim yöneticilerinin sadece teknik bilgiye değil, ilişki yönetimine de önem vermesi gerekmektedir. Çalışanlar, sık sık gözlemlenmeli, sorunları dinlenmeli ve çözüme kavuşturulmaya çalışılmalıdır. Örgütsel desteğin çalışanların tükenmişlik algısının azalmasını sağlayacağı unutulmamalıdır (Humborstad vd. 2008).

Hangi seviyede yaşanırsa yaşansın tükenmişlik çalışanların, iş

performansının düşmesine, motivasyonunun azalmasına, işine önem vermeyen davranış tarzı geliştirmesine, iş değiştirme isteğinin oluşmasına ve işe düzenli olarak gelmemesine neden olacaktır. Bu sonuçlar ise, işletmelerin performansının düşmesine neden olan önemli konulardır. Özellikle kat hizmetleri biriminin müşteri memnuniyeti yaratmadaki önemi ve en kalabalık çalışana sahip olan birimlerden biri olması dikkate alındığında yöneticilerin bu konu üzerinde önemle durmaları ve bahsedilen önlemleri almaları gerekmektedir.

Tüm bilimsel çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmanın da bazı kısıtları vardır. Araştırma sadece Belek ile sınırlandırılmıştır ve burada çeşitli nedenlerle ulaşılamayan bazı konaklama işletmeleri vardır. Buna benzer araştırmalar, farklı destinasyonlarda hizmet veren konaklama işletmelerinin kat hizmetleri birimi çalışanlarına yapılabilir. Yerli otel zincirinde çalışanlar ile yabancı otel zincirinde çalışanların veya kıyı otelinde çalışanlar ile şehir otelinde çalışanların tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik araştırma yapılarak alan yazına katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Y., Güzel, T., (2011). Liderlik Davranışlarının Orta Düzey Yöneticiler Üzerindeki Etkisi ve Yöneticilerin Tükenmişlik Düzeyleri ile İlişkisi: “Kuşadası Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”. Yönetim Bilimleri Dergisi, 9(2). <https://www.academia.edu/7218893>
- Altay, H. (2009). Antakya ve İskenderun Otel Çalışanlarının Tükenmişliği ve İş Tatmini Üzerine Bir Araştırma. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(12), 1-17. http://www.mku.edu.tr/files/25_dosya_1337776141.pdf
- Altay, H., Akgül V., (2010). Seyahat Acentesi Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyi: Hatay Örneği. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 87-112. http://www.mku.edu.tr/files/25_dosya_1334516134.pdf
- Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013.
- Ardıç, K., Polatçı S., (2008). Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama: GOÜ Örneği. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10(2). <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/view-File/106/97>
- Ardıç, K., Polatçı S., (2009). Tükenmişlik Sendromu ve Madalyonun Öbür Yüzü: İşle Bütünleşme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32, 21-46. <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi32/003%20kadir%20ardic.pdf>
- Arı, S. G., Bal Ç. E., (2008). Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim ve Ekonomi, 15(1), 131-148. http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C15S12008/131_148.pdf
- Bahar, E. (2006). Tükenmişlik Sendromu, Otel İşletmelerinde Önbüro Çalışanlarında Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Aydın.
- Balcıoğlu, İ., Memetali S., Rozant R., (2008). Tükenmişlik Sendromu. Dirim Tıp Gazetesi. http://www.dirim.com/Dirim_2008-3_files/Tu%CC%88kenmis%CC%A7lik%20Sendromu.pdf
- Basım, N., Şeşen H., (2005). Çalışma Yaşamında Tükenmişlik: Sosyal Hizmet Uzmanları ile Hemşireler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. 16(2). <http://asosindex.com/journal-article->

abstract?id=1715

Başol, G., Altay M., (2009). Eğitim Yöneticisi ve Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 15(58), 191-216.

<http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/49382-20110602161611-2-basol.pdf>

Budak, G., Olca S., (2005). Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (2), 95-108. https://www.academia.edu/7654032/Ders_okumalari

Büyüköztürk, Ş. (2003). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum. Ankara: Pegem Akademi.

Capri, B. (2006). Tükenmişlik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), 62-77.

http://www.google.com.tr/url?url=http://iibfdergi.uludag.edu.tr/download_pdf.php

Cemaloğlu, N., Şahin D., (2007). Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(2), 465-484.

http://www.kefdergi.com/pdf/15_2/ncemaloglu.pdf

Cherniss, C. (1980). Professional Burnout in Human Service Organizations. New York: Praeger Publishers.

Dağlı, A., Gündüz H., (2008). Yatılı İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri: Diyarbakır İli Örneği. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 10, 12-35. http://www.zgefdergi.com/Makaleler/618708601_10_02_Dagli_Gunduz.pdf

Derin, N., Demirel E., (2012). Tükenmişlik Sendromunun Örgütsel Bağlılığı Zayıflatıcı Etkilerinin Malatya Merkez' de Görev Yapan Hemşireler Üzerinde İncelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(2), 509-530.

<http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2012-2-25.pdf>

Dikmetaş, E., Ergin G., Top M., (2011). Asistan Hekimlerin Tükenmişlik ve Mobbing Düzeylerinin İncelenmesi. Türk Psikiyatri Dergisi, 22(3), 137-49.

<http://psikiyatridizini.net/articles.aspx?journalid=13&year=2011&volume=22&number=3>

Friesen, D., Sarros J. C., (1989). Sources of Burnout Among Educators. Journal of Organizational Behavior, 10 (2), April, 179-188.

Güllüce, A. Ç. (2006). Mesleki Tükenmişlik ve Duygusal Zekâ arasındaki İlişki: Yöneticiler Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Humborstad, S, Humborstad B., Whitfield, R. (2008). Burnout and Service Employees' Willingness to Deliver Quality Service. Journal of Human Resources in Hospitality-Tourism, 7(1).

İçöz, O. (1991). Turizm Sektörünün Gelişmesinde İnsan Unsurunun Önemi. Anatolia, 2(6). http://www.anatoliajournal.com/atad/depo/bilgibankasi/bulent_056.pdf:6.

Kaçmaz, N. (2005). Tükenmişlik (Burnout) Sendromu. İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 68: 29-32.

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuitfd/article/view/1023009242/1023008589>

Kaşlı, M. (2009). Otel İşletmelerinde İşgörenlerin Kişilik Özellikleri, Lider- Üye Etkileşimi ve Tükenmişlik İlişkisinin İncelenmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Balıkesir. <http://193.255.184.8/tezpdf/27473.pdf>

Kayabaşı, Y. (2008). Bazı Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri. Sosyal Bilimler Dergisi, 20. http://journals.manas.kg/mjsr/oldarchives/Vol110_Issue20_2008/604-1639-1-PB.pdf

Koruklu, N., Aladağ E., Feyzioğlu B., Kiremit H., (2012). Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12(3). <http://www.edam.com.tr/kuyeb/pdf/tr/624edaaf2bbeaecf ae8b18993235587eklutr.pdf>1813-1831.

Kırılmaz, A., Çelen Ü., Sarp N. (2003). İlköğretimde Çalışan Bir Öğretmen Grubunda Tükenmişlik Durumu Araştırması” İlköğretim-Online 2(1), 2-9. <https://www.academia.edu/2392035>

Ledgerwood, C., Crotts J., Everett, A. (1999) Antecedents of employee burnout in the hotel industry. Progress in Tourism and Hospitality Research, 4(1), 31-44.

Maslach, C. and S. E. Jackson, (1981). The Measurement of Experienced Burnout. Journal of Occupational Behavior, 2, 99-113. MEGEP, (Mesleki Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2007). Konaklama Ve Seyahat Hizmetleri, Kat Hizmetleri Organizasyonu. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/konaklama/moduller/KatHizmetleriOrganizasyonu.pdf>

Oğuzberk, M., Aydın A., (2008). Ruh Sağlığı Çalışanlarında Tükenmişlik. Klinik Psikiyatri Dergisi, 11(4),167-179. <http://klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/703.pdf>

Ören, N., Türkoğlu, H., (2006). Öğretmen Adaylarında Tükenmişlik. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 16.

<http://www.google.com.tr/url?url=http://www.sbed.mu.edu.tr/index.php/asd/article/download/173/178&r>

Pelit, E., Türkmen F., (2008). Otel İşletmeleri İşgörenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri: Yerli ve Yabancı Zincir Otel İşletmeleri İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1). <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/121/112>

Saldamlı, A. (2000). Otel İşletmelerinde Stres Kaynakları ve Çalışanlar Üzerindeki Etkileri: Beş Yıldızlı Otellerde Bir Uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(6), 288-302. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/view/5000000898>

Schepman, S. B., Zarate, M. A., (2008). The Relationship Between Burnout, Negative Affectivity and Organizational Citizenship Behavior for Human Services Employees. Proceedings of World Academy of Science Engineering and Technology, 30, 437-442.

Soyer ,F., Can Y., Kale F., (2009). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Tatmini ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(3). <http://dergi.nigde.edu.tr/index.php/besyodergi/article/viewFile/102/116>

Sipahi, B., Yurtkoru E. S. ve Çinko M. (2006). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sü, S. (1999). Konaklama Sektöründe Çalışan Personelin Sorunları ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Balıkesir.

Şahin, F., Şahin D., (2012). Engelli Bireylerle Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyinin Belirlenmesi. Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi, 1(2), 275-294. <http://www.jtee.org/document/issue2/6mak.pdf>

Tuğrul, B., Çelik E., (2002). Normal Çocuklarla Çalışan Anakolu Öğretmenlerinde Tükenmişlik. Pamukkale Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Dergisi, 12.

<http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/772354447>

Türkmen, F., Artuğer S., (2011). Otel İşletmeleri İşgörenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul ve Ankara İllerinin Karşılaştırılması. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.

<http://www.asosindex.com/article>

Tütüncü, Ö. (2007). Etik İklim Ve Tükenmişlik Sendromunun Kalite Yönetim Sistemi Üzerinde Etkileri: Bir Laboratuvar Uygulaması. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(4).

<http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt9.say%C4%B14/9.4%20t%C3%BCt%C3%BCnc%C3%BCnc%C3%BC%20savran.pdf>

Ural, A., Kılıç İ., (2013). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS Veri Analizi. Ankara: Detay.

Üngüren, E., Doğan H., Özmen M., Tekin Ö., (2010). Otel Çalışanlarının Tükenmişlik ve İş Tatmin Düzeyleri İlişkisi. Yaşar Üniversitesi Dergisi, 17(5), 2922-2937.

http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/08/No-17Vol5_9_Ungoren.pdf

Yanardağ, M. Ö., Avcı M., (2012). Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3(2), 39-62.

<http://esam.ege.edu.tr/makaleler/temmuz-2012/makale-3.pdf>

Yıldız, E. (2012). Mesleki Tükenmişlik ve Rehber Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 37-61.

http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_33/3.pdf

Yıldız, Ş. (2011). Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinin Örgüt Yapılarının Mekanik-Organik Örgüt Yapısı Bağlamında İncelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi.

<http://eprints.sdu.edu.tr/874/1/TS00931.pdf>

Yücel, İ. (2012). İş Tatmini ile Tükenmişlik Duygusu Arasındaki İlişki ve Algılanan Örgütsel Desteğin Bu İlişki Üzerindeki Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. Akademik Bakış Dergisi, 33. <http://www.akademikbakis.org/eskisine/33/12.htm>

<http://engelliler.gen.tr/f74/tukenmislik-sendromu-ve-tedavisi-burn-out-sendromu-21325/> Erişim:06.08.2014.

Ertekin, K. Tükenmişlik Sendromu. Erişim: 06.08.2014

<http://www.mcatürk.com/epsikiyatri.haber.php?epid=450>

Ersoy, F., Edirne T., Yıldırım C., Tükenmişlik (Staff Burnout) Sendromu. Erişim: 06.08.2014.

<http://www.ttb.org.tr/STED/sted0201/1.html>

ÖĞRENCİ ALGILARINA GÖRE ÖĞRETMEN, ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİM ETKİNLİĞİNDE KALİTE ÖLÇÜTLERİ

Neslin İHTİYAROĞLU¹

ÖZET

Son zamanlarda, öğrenci başarısını arttırmak için kurumların ve bireylerin eğitimde kalite geliştirmeye odaklanmış oldukları gözlenmektedir. Eğitimde kaliteyi geliştirmenin odak noktasını ise öğretmenler ve öğrenciler oluşturmaktadır. Bu çalışmada eğitimde kaliteyi geliştirmede odak noktalardan biri olan öğrenci algılarına göre öğretmen, öğrenci ve öğretim etkinliklerinde kalite ölçütleri incelenmiştir. Ankara ilindeki 10 Anadolu lisesinde öğrenim gören 110 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde, öğrencilere kaliteli öğretmenlerin mesleki ve kişisel özellikleri, kaliteli öğrencilerin akademik ve kişisel özellikleri ve kaliteli öğretim metodlarının özellikleri hakkında düşünceleri sorulmuştur. Öğrenci cevapları ses kayıt aracılığıyla kaydedilmiş ve içerik analizden geçirilmiştir. Elde edilen bulgular diğer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılmış ve araştırma sonunda kaliteli eğitimin oluşmasına ve geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Kalite Ölçütleri, Eğitim

STUDENTS' PERSPECTIVES TO QUALITY STANDARDS OF TEACHER, STUDENT AND TEACHING ACTIVITY

ABSTRACT

Recently, individuals and institutions have focused on improving the quality of education in order to increase the achievement levels of students. So teacher and students have become focuses in the process of improving the quality of education. In this study, quality standards of teacher, student and teaching activity were examined according to students' perspectives, one of the focuses in the process of improving the quality of education. In focus group interview in which 110 Anatolian high school students participating in Ankara, students were asked their thoughts about professional and personal characteristics of qualified teachers, academic and personal characteristics of qualified students and characteristics of qualified teaching methods. Students' responses were recorded through voice recorder and analyzed using content analysis. Findings of this study were compared to the findings with other researches and suggestions for creating and developing qualified education were presented at the end of the study.

Key Words: Student, Quality, Education

GİRİŞ

Kalite, bir ürün veya hizmetin belirlenen ya da beklenen ihtiyaçları karşılama kabiliyetini oluşturan özelliklerin toplamı olarak ifade edilmektedir (Cafoğlu, 1996). Ayrıca kalite, standartlara uygunluk olarak tanımlanabilir ancak bu tanım bugün yeterli olmayıp kalite, müşteri ihtiyaçlarına uygunluk olarak düşünülmektedir (Kavrakoğlu 1996). Kaliteli eğitim ise öğretmen ve öğrencilerin aktif bir şekilde katıldığı sürekli gelişmeler ile desteklenen bireysel tatminin karakterize edildiği bir süreçtir (Dahlgaard, Kristensen ve Kanji, 1995). Eğitimin kalitesi, bireylerin aldıkları eğitim sonucunda toplumun ihtiyaç ve isteklerine beklenen düzeyde ve derecede cevap vermesi ile ölçülür (Bayrak, 1997). Kaliteli eğitimde birey önemli bir öğedir çünkü kaliteli bir eğitim; kaliteli yöneticiyi, kaliteli öğretmeni ve kaliteli öğrenci gerektirmektedir (Cafoğlu, 1996). Bu da, eğitimin kalitesinin bireylerin kalitesine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaliteli eğitimin en önemli yapı taşlarından biri öğretmendir. Öğretmenler, eğitim sürecine fiziksel ve zihinsel becerilerini katarak hem kendi hayatlarında hem de öğrencilerin hayatında fark yaratma, öğrenci beklentilerini şekillendirme, akademik ve sosyal öğrenmeleri etkileme, sınıf yönetimi açısından liderlik özellikleri gösterme, duygusal yönden öğrencilerin arkadaşlık, sevgi ve saygı örüntüsü içinde öğrenmesini sağlama süreçlerini etkili bir biçimde yönetmektedir (Demirbolat, 2011). Öğretmenler,

öğrenciler üzerinde güçlü ve uzun süreli olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahiptir. Öğretmenler, doğrudan öğrencilerin ne öğrendiğini, nasıl öğrendiğini, ne kadar öğrendiğini, birbirleriyle ve dış dünya ile etkileşim biçimlerini doğrudan etkilemektedir (Stronge, 2002). Öğrenci öğrenmelerini kaliteli hale getirmenin en önemli yolu, öğretmenin kalitesini geliştirmektir. Yapılan araştırmalar öğretmen kalitesinin, öğretmenin mesleki tutum ve davranışları ile (Warren, 2002), sorumluluk alma düzeyi ile (Lortie, 1975), öğretme isteği ile (Milner, 2002), öğrenci başarısını arttırmak için gösterdiği çabanın düzeyi ile (Guskey, 1988) ve kendi mesleki gelişimlerini önemseme düzeyi ile (Guskey, 1988) yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Mowrer Reynolds (2008) öğretmenlerin özelliklerini iki kategoride toplamıştır. Bunlardan ilki pedagoji, alan bilgisi, politika, genel kültür, çoklu yaklaşımlar ve öğretim metodlarını içeren mesleki beceriler; diğeri ise sevecenliği, espriyi, coşkuyu, eğlenceyi, samimiyeti, desteklemeyi ve saygıyı içeren öğretmenin kişisel özellikleridir. Mowrer Reynolds'ın sınıflamasından yola çıkarak kaliteli öğretmenler, mesleki beceriler ve kişisel özellikler olmak üzere iki kategoride incelenebilir.

Eğitimde kalite, öğrencilerin de aktif bir biçimde katıldığı bir süreçtir. Bu süreçte öğrencinin pasif olduğu öğretmen merkezli yaklaşımların yerini, öğrencinin aktif olduğu öğrenci merkezli yaklaşımlar almıştır. Bu yaklaşımlarla, dış dünyayı yorumlayabilen, öğrenme yeteneklerini geliştirebilen, eleştirel düşünen, yaratıcı olan, problem çözme ve üst düzey düşünme becerilerine

¹Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Etimesgut Anadolu İmam Hatip Lisesi, neslin52@gmail.com

sahip ve değişen koşullara uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir. Bilgi toplumuna geçişin de bir yansıması olan bu süreçte, bireylerden sürekli üretilen ve kısa sürede tüketilen bilgi kaynaklarını gerektiği biçimde kullanabilmesi ve bu kaynakların dönüşümünü gerçekleştirebilmesi beklenmektedir (Çalık ve Sezgin, 2005). Community Review Committee (2012) tarafından yapılan araştırmada kaliteli öğrencilerin sahip olması gereken özellikler, akademik ve kişisel özellikler olarak iki grupta incelenmiştir. Yapılan araştırmada bilgiyi yeni durumlara aktarma, esnek, yansıtıcı ve bağımsız düşünme becerisine sahip olma, aktif bir biçimde dinleme ve odaklanabilme kaliteli öğrencilerin akademik özellikleri olarak; mücadeleci ve azimli olan, risk alabilme, sorumluluk bilincine sahip olma ve fikirlerini demokratik biçimde savunma ise kaliteli öğrencilerin kişisel özellikleri olarak ortaya konmuştur. Bu araştırmaya dayanarak kaliteli öğrencilerin özellikleri, akademik ve kişisel olarak iki yönden incelenebilir.

Yeni yaklaşımların benimsendiği eğitim-öğretim anlayışında öğrencinin bilgiyi sadece ezberlemesi değil, kullanması ve yeni bilgi üretmesi, yani düşünmesi amaçlanır (Özden, 1999). Yapılandırıcı yaklaşımın benimsendiği bu anlayışta, öğrenme aktif bir süreçtir; bilgi, öğrenci tarafından pasif olarak alınmaz, yapılandırılır; bilgi keşfedilmez, yaratılır; bilgi kişisel duruma özgüdür; öğrenme, dünyayı anlamlandırma sürecidir; öğrenme, öğrencinin çözeceği, anlamlı, açık-uçlu, çözümünü güç problemler gerektirir (Fox, 2001). Yapılandırıcı yaklaşımla hedeflenen öğrenme sürecinin gerçekleşmesinde etkili öğretim metodlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılandırıcı öğrenmede, kullanılan metodlar şunlardır: drama, proje çalışmaları, tasarımıyla öğrenme, öğreterek öğrenme, işbirlikçi öğrenme. Bu öğretim metodları sayesinde öğrenci, yeni öğrendikleri ile geçmiş yaşantılarında kazandıkları bilgileri bütünleştirir ve bilgiyi anlamlandırmak için anlamlandırma ve örgütlenme stratejilerinden yararlanabilir (Perkins, 2013). Yapılan araştırmalar (Cooperstein ve Kocevar-Weidinger, 2004; Esendemir, 2014; Kalaycı, 2014; Küçükavşar, 2010) yapılandırıcı öğretim metodları kullanılarak gerçekleşen öğretim süreçlerinde, öğrencilerin etkin öğrenmeyi destekleyen bilişsel üst düzey beceriler kazandığını ve eleştirel düşünme, sorgulama, problem çözme, girişimci olma ve etkili karar verme becerilerinin de geliştiğini ortaya koymuştur.

Öğrenci merkezli olan ve öğrenci ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenen bir eğitim süreci yüksek performanslı öğretmen ve öğrencilerin ortaya çıkmasını desteklemektedir. Washington State Superintendent of Public Instruction (2004), yüksek performanslı okulların özelliklerini araştırdığı çalışmada, bu okullarda üst düzey hedeflerin olduğu, ölçme ve değerlendirme sonuçlarından ve öğrencilerin beklentilerinden yararlanılarak öğrencilere kaliteli bir öğrenim ve öğretim süreci sunulduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma, öğrencilere kaliteli eğitim verilmesi sürecinde, devlet raporlarına ve yapılan araştırmalara bakmanın yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Başarısız öğrencilerin başarılarını neyin yükseltebileceği ve öğrencilere kaliteli bir eğitimin nasıl verileceği sorularını doğru bir biçimde cevaplamak için öğrencilerin kendi eğitimleri ile ilgili ne söylediklerini, ne üzerinde ve nasıl çalıştıklarını ve özel ihtiyaçlarının neler olduğunu dikkate almak gereklidir. Bu çalışmanın amacı, öğrenci algılarına göre öğretmen, öğrenci ve öğretim etkinliklerinde kalite ölçütleri belirlemektir. Çalışmanın araştırma soruları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Öğrenci görüşlerine göre;

- i. Kaliteli öğretmenlerin mesleki özellikleri nelerdir?
- ii. Kaliteli öğretmenlerin kişisel özellikleri nelerdir?
- iii. Kaliteli öğrencilerin akademik özellikleri nelerdir?
- iv. Kaliteli öğrencilerin kişisel özellikleri nelerdir?
- v. Kaliteli öğretim metodları nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerinin analizi konularında bilgi verilmiştir.

Öğretmen, öğrenci ve öğretim etkinliklerinde kalite ölçütlerinin öğrenci algılarına göre belirlendiği bu araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evren ya da ondan alınacak örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırma verileri, nitel araştırma tekniklerinden odak grup görüşmesi kullanılarak toplanmıştır. Odak grup görüşmesinde amaç, araştırılan konu ile ilgili katılımcıların bakış açılarına, yaşantılarına, ilgilerine, deneyimlerine, eğilimlerine, düşüncelerine, algılarına, duygularına, tutum ve alışkanlıklarına dair derinlemesine, detaylı ve çok boyutlu nitel bilgi edinmektir (Stewart ve Shamdasani, 1990). Nitel araştırmaların genel bir özelliği olmasından dolayı odak grup görüşmesinde amaç belli bir genellemeye ulaşmak değil, katılımcıların bilgilerini, deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini ortaya koymaktır (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011).

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni, 2009-2010 eğitim öğretim yılında Ankara ili Çankaya, Yenimahalle, Altındağ, Sincan ve Etimesgut ilçelerinde bulunan Anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Uygun örneklem yolu ile seçilen 10 Anadolu Lisesinde öğrenim gören 110 on ikinci sınıf öğrencisi araştırmanın örneklemine oluşturulmuştur. Araştırmanın yapıldığı okulların özellikleri şöyledir:

“A” Anadolu Lisesi: Ankara ili Çankaya ilçesinde bulunan 42 öğretmeni ve 550’ye yakın öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 460 ile 465 arasında puan alan 60 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 11 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“B” Anadolu Lisesi: Ankara ili Çankaya ilçesinde bulunan 12 öğretmeni ve 120 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 435 ile 468 arasında puan alan 120 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 12 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“C” Anadolu Lisesi: Ankara ili Çankaya ilçesinde bulunan 37 öğretmeni ve 520 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 455 ile 463 arasında puan alan 180 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 8 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“D” Anadolu Lisesi: Ankara ili Yenimahalle ilçesinde bulunan 62 öğretmeni ve 735 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 453 ile 472 arasında puan alan 210 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 12 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“E” Anadolu Lisesi: Ankara ili Yenimahalle ilçesinde bulunan 41 öğretmeni ve 695 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 460 ile 475 arasında puan alan 180 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 10 öğrenci odak grup

görüşmesine katılmıştır.

“F” Anadolu Lisesi: Ankara ili Etimesgut ilçesinde bulunan 38 öğretmeni ve 620 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 436 ile 463 arasında puan alan 180 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 12 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“G” Anadolu Lisesi: Ankara ili Mamak ilçesinde bulunan 38 öğretmeni ve 540 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 411 ile 443 arasında puan alan 240 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 12 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“H” Anadolu Lisesi: Ankara ili Altındağ ilçesinde bulunan 43 öğretmeni ve 531 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 417 ile 439 arasında puan alan 180 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 12 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“I” Anadolu Lisesi: Ankara ili Altındağ ilçesinde bulunan 40 öğretmeni ve 600 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 450 ile 463 arasında puan alan 120 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 9 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

“J” Anadolu Lisesi: Ankara ili Sincan ilçesinde bulunan ve 11 öğretmeni ve 180 öğrencisi olan bir lisedir. Her yıl SBS’den yaklaşık 416 ile 429 arasında puan alan 150 öğrenci bu okulda eğitimine başlamaktadır. Bu okuldan 12 öğrenci odak grup görüşmesine katılmıştır.

Odak grup görüşmesine katılan öğrencilerin dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Görüşmeye Katılan Öğrenci Sayısının Okullara Göre Dağılımı

Okul Adı	Görüşmeye Katılan Öğrenci Sayısı
“A” Anadolu Lisesi	11
“B” Anadolu Lisesi	12
“C” Anadolu Lisesi	8
“D” Anadolu Lisesi	12
“E” Anadolu Lisesi	10
“F” Anadolu Lisesi	12
“G” Anadolu Lisesi	12
“H” Anadolu Lisesi	12
“I” Anadolu Lisesi	9
“J” Anadolu Lisesi	12
TOPLAM	110

2.2. Veri Toplama Aracı

Anadolu Lisesi 12. Sınıf öğrencilerinin kaliteli eğitime ilişkin görüşlerini almak üzere araştırmacı tarafından Öğrenci Görüşme Formu geliştirilmiştir. Görüşme sorularının hazırlanma süreci literatür taraması ile başlamıştır. Yapılan tarama sonucu hazırlanan sorular, uzman görüşleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmiş ve Öğrenci Görüşme Formuna son şekli verilmiştir. Görüşmede lise öğrencilerine aşağıdaki sorular sorulmuştur:

- Kaliteli öğretmenlerin mesleki özellikleri nelerdir?
- Kaliteli öğretmenlerin kişisel özellikleri nelerdir?
- Kaliteli öğrencilerin akademik özellikleri nelerdir?
- Kaliteli öğrencilerin kişisel özellikleri nelerdir?
- Kaliteli öğretim metotları nelerdir?

2.3. Verilerin Analizi

Yapılan görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alınan veriler, içerik analizinden geçirilmiştir. Veri analiz sürecinde, toplanan verilerin kodlanması, geçerlik ve güvenilirliği artırma amacıyla kodlanan verilerden oluşturulan raporun katılımcılarla paylaşarak teyit edilmesi, oluşturulan kodlara uygun kategoriler ve temalar oluşturulması, temalar arasındaki ilişkilerin bütüncül biçimde incelenmesi ve grupların temalarını bütüncül biçimde açıklayacak model oluşturması aşamaları takip edilmiştir.

3. BULGULAR

110 öğrencinin katılımı ile gerçekleşen odak grup görüşmesi sonucunda kaliteli öğretmenlerin, kaliteli öğrencilerin ve kaliteli öğretim metotlarının özellikleri şu şekilde oluşmuştur:

3. 1. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğretmenlerin Mesleki Özellikleri

Öğrencilere kaliteli öğretmenin özellikleri sorulurken, öğretmenlerin özellikleri mesleki ve kişisel olarak iki yönden incelenmiştir. Öğrencilerle yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda “Kaliteli öğretmenlerin mesleki özellikleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 2’de şu şekilde gruplanmıştır:

Tablo 2. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğretmenlerin Mesleki Özellikleri

Mesleki Özellikler	Tekrarlanma sayısı	Yüzdesi	Sıralaması
Yeterli alan bilgisine sahiptir	28	%25	1
Dersine uygun metodu kullanabilir	20	%18	2
Etkili değerlendirme yapabilir	19	%17	3
Genel kültür düzeyi yüksektir	16	%15	4
Öğrencileri derse motive edebilir,	14	%13	5
Etkili sınıf yönetim becerisine sahiptir	13	%12	6
TOPLAM	110	100	

Tablo 2 incelendiğinde, öğrenci görüşlerine göre kaliteli bir öğretmende olması gereken en önemli mesleki özelliğin yeterli alan bilgisi olduğu, alan bilgisi değişkenini sırasıyla derse uygun metot seçimi, etkili değerlendirme, yüksek genel kültür düzeyi, motivasyon ve etkili sınıf yönetimi değişkenlerinin takip ettiği görülmektedir.

Öğrencilerle yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda sizce

“Kaliteli öğretmenlerin kişisel özellikleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 3’de şu şekilde gruplandırılmıştır:

Tablo 3. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri

Kişisel Özellikler	Tekrarlanma sayısı	Yüzdesi	Sıralaması
Etkili iletişim becerisine sahiptir	31	%28	1
Samimidir	25	%23	2
Saygılı ve güvenilirdir	20	%18	3
Esprilidir	13	%12	4
Objektif ve adildir	11	%10	5
Toleranslıdır	10	%9	6
TOPLAM	110	100	

Tablo 3 incelendiğinde, öğrenci görüşlerine göre kaliteli bir öğretmende olması gereken en önemli kişisel özelliğin etkili iletişim becerisi olduğu, etkili iletişim değişkenini sırasıyla samimi olma, saygılı ve güvenilir olma, esprili olma, objektif ve adil olma ve toleranslı olma değişkenlerinin takip ettiği görülmektedir.

3.2. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğrencinin Özellikleri

Öğrencilere kaliteli öğrencilerin özellikleri sorulurken, öğrencilerin özellikleri akademik ve kişisel olarak iki yönden incelenmiştir. Öğrencilerle yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda “Kaliteli öğrencilerin akademik özellikleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 4’te şu şekilde gruplanmıştır:

Tablo 4. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğrencilerin Akademik Özellikleri

Akademik Özellikler	Tekrarlanma sayısı	Yüzdesi	Sıralaması
<u>Çalışkandır.</u>	<u>63</u>	<u>%57</u>	<u>1</u>
<u>Zamanı verimli kullanır.</u>	<u>28</u>	<u>%26</u>	<u>2</u>
<u>Genel kültür düzeyi yüksektir.</u>	<u>19</u>	<u>%17</u>	<u>3</u>
TOPLAM	110	100	

Tablo 4 incelendiğinde, öğrenci görüşlerine göre kaliteli bir öğrencide olması gereken en önemli akademik özelliğin çalışkanlık olduğu ve bu değişkeni sırasıyla zamanı verimli kullanma ve yüksek genel kültür düzeyi değişkenlerinin takip ettiği

görülmektedir.

Öğrencilerle yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda “Kaliteli öğrencilerin kişisel özellikleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 5’te şu şekilde gruplanmıştır:

Tablo 5. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğrencilerin Kişisel Özellikleri

Kişisel Özellikler	Tekrarlanma sayısı	Yüzdesi	Sıralaması
Sorumluluk sahibidir.	32	%29	1
Kendini tanır.	28	%25	2
Azimlidir.	20	%18	3
Sosyaldır.	16	%15	4
Etkili iletişim becerilerine sahiptir.	14	%13	5
TOPLAM	110	100	

Tablo 5 incelendiğinde, öğrenci görüşlerine göre kaliteli bir öğrencide olması gereken en önemli kişisel özelliğin sorumluluk değişkeni olduğu ve bu değişkeni sırasıyla kendini tanıma, azimli olma, sosyal olma ve etkili iletişim becerilerine sahip olma değişkenlerinin takip ettiği görülmektedir.

3.3. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğretim Metotlarının Özellikleri

Öğrencilerle yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda “Kaliteli öğretim metotlarının özellikleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 6’da şu şekilde gruplanmıştır:

Tablo 6. Öğrenci Görüşlerine Göre Kaliteli Öğretim Metotlarının Özellikleri

Metotların Özellikleri	Tekrarlanma sayısı	Yüzdesi	Sıralaması
<u>Öğrencilere en uygun olanıdır.</u>	<u>42</u>	<u>%38</u>	<u>1</u>
<u>Düz anlatımı içermez.</u>	<u>38</u>	<u>%35</u>	<u>2</u>
<u>Araştırma yapmaya teşvik eder.</u>	<u>17</u>	<u>%15</u>	<u>3</u>
<u>Geribildirimi kapsar.</u>	<u>13</u>	<u>%12</u>	<u>4</u>
TOPLAM	110	100	

Tablo 6 incelendiğinde, öğrenci görüşlerine göre kaliteli öğretim metotlarının en önemli özelliği, öğrenci seviyesine uygunluktur. Bu değişkeni sırasıyla, düz anlatımı içermeme, araştırma yapmaya teşvik etme ve geribildirimi içermeme değişkenleri takip etmektedir.

4. SONUÇ VE YORUM

Bu çalışmada, kaliteli eğitimin öğeleri öğrenci görüşlerine göre incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, bu bölümde yorumlanmış, alanyazındaki diğer araştırma sonuçları ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğuna göre kaliteli öğretmenin en önemli mesleki özelliği, yeterli alan bilgisine sahip olmasıdır. Öğrencilere göre yeterli alan bilgisine sahip öğretmenler, öğrencilerinden daha çok şey bilir, soru sorulduğunda her soruya cevap verir ve alanına hakimdir. Diğer taraftan öğrencilerin büyük bir kısmı, kaliteli öğretmeni; derste konuya en uygun metodu kullanan kişi olarak tanımlamaktadır. Anlatılan dersi anlayabilme, öğrencilerin kafasında anlatılan konuyla ilgili herhangi bir sorunun kalmaması, öğrencilerin seviyelerine uygun ders anlatılması ve onlara farklı bakış açılarının kazandırılması öğretmenleri kaliteli ve etkili olarak görmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, öğrencileri önemli bir kısmı da kaliteli öğretmeni etkili ve tarafsız değerlendirme yapabilen kişi olarak görmektedir. Öğrenciler, tarafsız ve etkili bir değerlendirilmenin onları oldukça rahatlattığını ve bu şekilde değerlendirme yapan öğretmenlere daha çok güven duyduklarını ve onları kaliteli öğretmen olarak algıladıklarını belirtmektedir. Genel kültür düzeyinde, öğretmenlerin kaliteli olarak algılanmasında önemli bir değişkendir. Öğretmenin sınıf ortamında günlük olaylardan bahsetmesi, alanı dışındaki disiplinlerle ilgili fikir sahibi olması ve bunu öğrencileriyle tartışabilmesi öğrencilerin o öğretmene bağlanmasını ve derse olan ilgilerinin artmasını sağlamaktadır. Bu öğrencilere göre kaliteli öğretmen, her konu ile ilgili söyleyecek bir sözü olan kişidir. Bazı öğrenciler içinse, kaliteli öğretmen, hem kendilerini hem de öğrencilerini derse motive edebilen kişidir. Bu öğrencilere göre kaliteli öğretmen, işini se-verek yapan, pozitif enerji dolu ve bu pozitif enerjiyi öğrencisine yansıtabilen, öğrencisinin derste uykusunu getirmek yerine can kulağıyla dersi dinlemesini sağlayan kişidir. Bazı öğrenciler, sınıf yönetimini kaliteli öğretmenlerin en önemli özelliği olarak görmektedir. Bu öğrencilere göre kaliteli öğretmen, sınıftaki sorunları kökten çözebilen, sınıfın sadece bir kısmını idare etmek yerine, tüm sınıfa hitap edebilmeyi bilen ve sınıf içi disiplini demokratik bir biçimde sağlayan kişidir.

Öğrencilerin verdiği cevaplar, öğretmen yetiştirmede üç ana unsur olan, alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi ve genel kültüre vurgu yapmaktadır. Yapılan araştırmalar (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005; Semenoğlu, 1989; Sunay, 1996), fen edebiyat fakültelerinden mezun olan öğretmenlerin eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenlerle karşılaştırıldığında, alan bilgisi ve genel kültür bakımından bir fark ortaya çıkmadığını ancak öğretmenlik meslek bilgisi bakımından farklılaşma olduğunu, eğitim fakültesi mezunlarının bu alanda daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde, derse uygun metod seçimi, etkili değerlendirme, motivasyon ve sınıf yönetimi, öğretmenlik meslek bilgisinin kapsamına girmektedir. Öğrencilerin çoğu kaliteli öğretmenlerin mesleki özelliklerini öğretmenlik meslek bilgisi ile tanımlamış ve öğretmenlik meslek bilgisinin önemini ortaya koymuştur.

Öğrencilerin birçoğuna göre kaliteli öğretmenin en önemli kişisel özelliği, etkili iletişim becerisine sahip olmasıdır. Bu öğrencilere göre kaliteli öğretmen, onları anlamaya çalışan, içinde buldukları kritik dönemin duygusal, sosyal ve psikolojik gelişimini bilerek öğrencilerine davranan, onları dikkate alan

ve onları bir birey olarak algılayan kişidir. Öğrencilerin önemli bir kısmı, öğretmenlerin öğrencilerle samimi ilişkiler içinde olmasını öğrencilerin kendilerini değerli hissetmede ön koşul olarak görmektedir. Sadece ders sürecinde değil, ders sonrasında da öğrencileriyle iletişimde olan, onları bir birey olarak biricik gören, öğrencileriyle sosyal anlamda da paylaşımları olan öğretmenler, öğrenciler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Öğretmenin öğrenciye saygı duyması da öğrencilerin kaliteli öğretmenlerden beklediği özelliklerdendir. Bu öğrencilere göre kaliteli öğretmen, herkesin hata yapabileceğini bilen, öğrenci hata yaptığında yıkıcı tutum yerine yapıcı tutum sergileyen, öğrencisini küçük düşürmeyen ve onları belirsizliğe sürüklemeyen, her daim açık ve net olmayı başaran kişidir. Öğrencilerin bazıları ise öğretmenin dozunu ayarlayarak espri yapabilmemesinin, öğrenmeye katkı sağladığını, öğrenciyi rahatlattığını ve öğretmen ve öğrenci arasında sıcak bir ilişki kurduğunu düşünmektedir. “Benim için espri önemlidir.” diyen öğrenciler için kişisel yönden kalite öğretmen, şaka yaparak öğrencisini rahatlatılabilen, espri yaptığında sınıfın otoritesini kaybedeceğini düşünmeyen tam tersine esprinin öğrenmeyi kolaylaştıran bir araç olduğunu bilen kişidir. Öğrencilerin bir kısmı kaliteli öğretmenin objektif ve adaletli olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu öğrencilere göre kaliteli öğretmen, kişi ayrımı yapmaksızın tüm öğrencilere eşit davranan, kişisel ve gündelik olaylardan ötürü oluşan sorunlarını öğrencilere yansıtmayan, sınıfa ilk geldiğinde öğrencilerine ön yargısız bir biçimde hitap eden kişidir. Öğretmenin toleranslı olması da bazı öğrencilere göre kaliteli bir öğretmenin olması gereken en önemli özelliktir. Bu öğrenciler için kaliteli öğretmen, yapılan hataları alttan alabilen, öğrenci hatasıyla karşılaştığında bunu onun yüzüne vurmak yerine, erdemli bir biçimde davranarak bu hataya düzeltmeye çalışan, öğrencilerinde ihtiyaçlarını da dikkate alan kişidir.

Goe ve Stickler (2008), Stronge (2002) ve Walls, Nardi, Minden ve Hoffman (2002) yaptıkları araştırmada kaliteli öğretmenlerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır: Öğrencinin ve sınıfın başarısını kendi başarısı olarak kabul eder. Öğretim sürecinde kişisel deneyimlerinden örnekler verir. Öğrencilerinin olaylar ve durumlar karşısında ne hissettiğini bilir. Açık ve anlaşılır bir biçimde iletişim kurar. Her durumda öz güvenini ve saygınlığını korur. Çatışmalı durumları çözerken kazan-kazan yöntemini kullanır. Öğrencilerin soru ve yorumlarını dikkatli bir biçimde dinler. Çok zor durumlarda bile öğrencilere saygılı bir biçimde karşılık verir. Öğrencilerle birebir iletişim kurar. Öğrencilere adil ve eşit bir biçimde davranır. Öğrencilerle pozitif diyalog ve iletişimlerini sınıf dışında da devam eder. Bu araştırmalardan elde edilen bulgular, bu çalışmanın kaliteli öğretmenlerin kişisel özelliklerine yönelik bulgularını doğrular niteliktedir.

Odak grup görüşmelerine katılan öğrencilerin yarısından fazlası öğrencilerin akademik olarak kaliteli olmasını çalışkan olması olarak algılamaktadır. Bu öğrencilere göre, kaliteli öğrenci dersleri ile ilgilenen, eve gittiğinde işlediği konuyu tekrarlayıp soru çözen, ders çalışmayı bir yaşam biçimi haline getiren, tek amacı başarı olmak olan ve bunun için eksiklerini gideren, başarının sadece çalışarak kazanılacağına inan bireylerdir. Öğrencilerin bir kısmı ise, kaliteyi öğrenciyi dersini çalışan fakat müzik dinlemeye, sinemaya gitmeye ya da sevdiği herhangi bir aktiviteyi yaparak rahatlamayı da unutmayan, her şeye yeterli zamanı ayran kişi olarak görmektedir. Diğer taraftan bazı öğrenciler ise yüksek genel kültür düzeyini kaliteli öğrencilerin en önemli özelliği olarak görmektedir. Bu öğrencilere göre güncel olayları takip eden, son çıkan filmleri izleyen, kitapları okuyan, haberleri

izleyen, gündemden geri kalmayan öğrenciler kalitelidir. Arıcı (2007), Demirtaş ve Çınar (2004) göre akademik olarak başarılı öğrenci, bulunduğu okul, sınıf ve derse göre belirlenmiş sonuçlara ulaşmada ilerleme gösteren bireylerdir. Erdoğan (2006) ise akademik başarıyı öğrencinin kazanması gereken bilgi ve becerilerde yeterlilik göstermesi ya da ölçme ve değerlendirme süreci aracılığıyla ortaya çıkan olumlu sonuç olarak tanımlamaktadır. Öğrencilerden alınan yanıtlar çerçevesinde öğrencilerin akademik olarak başarılı olması, çalışkan olmayı, zamanı etkili bir biçimde kullanmayı ve yüksek genel kültür düzeyine sahip olmayı gerektirmektedir.

Öğrencilerin büyük bir bölümü kişisel olarak öğrenciyi kaliteli kılan en önemli özelliğin sorumluluk duygusu olduğunu savunmuştur. Sorumluluk sahibi bir öğrenci sınıf ortamında nasıl davranması gerektiğini ve ders içi ve ders sonrası üzerine düşen görevleri bilir ve bu görevleri eksiksiz bir biçimde yerine getirmeye çalışır. Öğrencilerin bir kısmı, kaliteli öğrenciyi; kendini tanıyan, artı ve eksi yönlerini bilen, eksikliklerini gidermeye çalışan, artı yönlerini ise geliştirmeye çabalayan kişi olarak görmektedir. Öğrencilerin bazılarında göre öğrencilere kaliteyi getiren özellik azimlidir. Bu öğrencilere göre kaliteli öğrenci istediklerinden vazgeçmek, yarı yoldan geri dönmek, sorunlar karşısında yılmak yerine, önüne ne çıkarsa çıksın baş etmeyi bilir ve sonuna kadar çaba gösterir. Bazı öğrenciler, kaliteli öğrencilerin en önemli kişisel özelliğinin sosyallik olduğunu düşünmektedir. Bu öğrenciler göre kaliteli öğrenci, okulda diğer öğrencilerle konuşmaktan, duygularını, fikirlerini söylemekten çekinmeyen, topluluk önünde rahatça konuşabilen, arkadaşlarıyla paylaşım içerisinde olan, ders dışında diğer öğrencilerle beraber zaman geçirebilecekleri faaliyetlerde yer alan kişilerdir. Öğrencilerden bir kısmı ise etkili iletişime oldukça önem vermektedir. Bu öğrenciler de kaliteli öğrenciyi, sınıf içinde ya da dışında arkadaşlarıyla iyi geçinen, onları anlayan ve kendini de doğru ifade edebilen, arkadaşlarını kendine benzetmek yerine onları olduğu gibi kabul eden ve onlara empati kurarak yaklaşan kişi olarak görmektedir.

Arseven (1986), Köse (1998) ve Özben (1996) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre başarılı öğrenciler kişisel olarak neşeli, daha kolay uyum sağlayan, sosyal ve mantıklı davranan, kendini tanıyan, başarılarıyla övünen ve başarısızlık karşısında yılmadan çalışmalarına devam eden, yardım isteyebilen, sorumluluk alabilen bir özellik gösterir. Bu araştırmaların bulguları, bu çalışmanın kaliteli öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik bulgularıyla örtüşmektedir.

Odak grup görüşmesine katılan öğrencilerin yarısına yakını, kaliteli öğretim metodlarını öğrencilerin en üst düzeyde öğrenmelerini sağlayacak metodlar olarak görmektedir. Bu öğrencilere göre bu metodlar anlatılan konuya göre değişmektedir ve genel olarak öğrencilerde merak duygusu uyandırma, onları araştırmaya yöneltme, görsel öğelerden yararlanma ve problem çözmeye teşvik etme bu metodların özelliklerindedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, kaliteli öğretim metodlarının düz anlatımı içermemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu öğrencilere göre, öğretmenin sürekli ders anlatması öğrencinin hep dinleyen konumunda kalmasına, uykusunu gelmesine, motivasyonunun düşmesine ve dersi dinleyememesine neden olmaktadır. Bu nedenle ders sürecinde anlatım yönteminden en az derece faydalanılmalıdır. Öğrencilerin bir kısmı kaliteli öğretim metodlarının öğrenciyi araştırma yapmaya teşvik etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu öğrenciler göre araştırma yapmak,

öğrenmenin daha kalıcı olmasını sağlamaktadır. Bazı öğrencilere göre ise kaliteli öğretim metodlarının en önemli özelliği geribildirim içermesidir. Bu öğrenciler, hemen yapılan düzeltilmelerin, konuyu öğrenmede kalıcılık sağladığını vurgulamıştır.

Yapılandırıcı yaklaşıma dayalı öğretim metodları, öğrenme-öğretme sürecine odaklanılır; bu süreçte, öğrencilerin üst düzeyde öğrenme, eleştirel düşünme, tartışma, özgün düşünceler üretme ve bilginin kalıcılığını sağlama becerileri kazandırılır (Aydın, 2012). Bu öğretim metodlarının kullanıldığı öğretim-öğrenme sürecinde yetiştirilen öğrencilerin ezbere ve hazır bilgileri kullanan değil her durumda düşünen, çözüm üretebilen ve ürettiği çözümlerle başarılı olan bireyler olmaları hedeflenmektedir (Aydın ve Yılmaz, 2010). Yapılandırıcı yaklaşımda kullanılan öğretim metodlarının özellikleri, bu çalışmada öğrencilerin kaliteli öğretim metodlarına yönelik görüşleriyle örtüşmektedir. Öğrenci görüşlerine göre kaliteli eğitimin incelendiği bu çalışma sonuçlarına dayanarak, öğretmenler yetiştirme süreci, öğrenci beklentilerine göre yeniden düzenlenebilir, öğretmenlere yönelik öğrencilerin göre kaliteli eğitimin özelliklerini içeren seminerler düzenlenebilir ve öğretmenler, öğrenci görüşlerini dikkate alarak öğrencilerden beklentilerini yeniden düzenleyebilir.

KAYNAKÇA

- Arıcı, İ. (2008). Öğrencilerin cinsiyetlerinin ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersindeki başarı düzeylerine etkisi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 143-159.
- Arseven, A. (1986). Çocukta benlik gelişimine ailenin etkisi ve çocuğun okuldaki başarısı. *Eğitim ve Bilim*, 10(60), 11-17.
- Aydın, H. (2012). Felsefi temelleri ışığında yapılandırıcılık. (2. Baskı). Ankara: Nobel
- Aydın, N., & Yılmaz, A. (2010). Yapılandırıcı yaklaşımın öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(39), 57-68.
- Bayrak, S. (1997). Eğitim ve kalite ilişkisi. *Türk Yurdu*, 17(123), 40-48.
- Cafoğlu, Z. (1996). Eğitimde toplam kalite yönetimi. İstanbul: Serçe.
- Community Review Committee. (2012). *Assessing characteristics of successful learners*. Illinois: Wilmette Public Schools District 39.
- Cooperstein, S. E., & Kocovar-Weidinger E. (2004). Beyond active learning: A constructivist approach to learning. *Reference Services Review*, 32(2), 141-148.
- Çalık, T., & Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 55-66.
- Çelikten, M., Şanal, M., & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 207-237.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(1), 95-107.
- Dahlgaard, J., Kristensen K., & Kanji C. K. (1995). Total quality management and education. *Total Quality Management*, 6(5&6), 443-619.
- Demirbolat, A. (2011). Sınıf ortamı ve grup etkileşimi. Leyla Küçükahmet (Ed.), *Sınıf yönetimi*. (s. 81-107). Ankara: Pegem A.
- Demirtaş, H., & Çınar. İ. (2004). Yönetici, öğretmen, veli ve öğrencilerin başarı algısı ve eğitime ilişkin görüşleri (Malatya İli örneği). XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunulmuş bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Erdoğdu, Y. (2006). Yaratıcılık ile öğretmen davranışları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 95-106.
- Esendemir, G. (2014). Modelleme ve bilgisayar animasyonları destekli sosyal yapılandırmacı yaklaşımın insan üreme sistemini anlamaya etkisi. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Fox, R. (2001). Constructivism examined. *Oxford Review of Education*, 27(1), 23-35.
- Goe, L., & Stickler L. M. (2008). Teacher quality and student achievement : Making the most of recent research Washington D.C. National Comprehensive Center for Teacher quality 04/09/2013'de <http://www.Tqsource.org/publications/March-2008Brief.pdf> adresinden alınmıştır.
- Guskey, T. (1988). Teacher efficacy, self-concept, and attitudes toward the implementation of instructional innovation. *Teaching and Teacher Education*, 4(1), 63-69.
- Kavrakoğlu, İ. (1996). Toplam kalite yönetimi. İstanbul: KalDer.
- Kalaycı, N. (2014). Yapılandırmacı yaklaşımın sınıf yönetimi ve öğrenme sürecine yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köse, R. (1998). Effects of gender differences achievement orientations on academic preference and acquisition. *Eğitim ve Bilim*, 22(107), 36-43.
- Küçükavşar, A. (2010). Yapılandırmacı yaklaşımın Türkçe eğitiminde okuduğunu anlama becerileri üzerine etkisi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lortie, D. (1975). School-teacher: A sociological study. Chicago: The University of Chicago.
- Milner, H. R. (2002). A case study of an experienced English teacher's self-efficacy and persistence through 'crisis' situations: Theoretical and practical considerations. *High School Journal*, 86(1), 28-35.
- Mowrer-Reynolds, E. (2008). Pre-service educator's perceptions of exemplary teachers. *College Student Journal*, 42(1), 214-223.
- Özben, Ş. (1996). Başarısızlık psikolojik bir zehir midir?. *Yaşadıkça Eğitim*, 47(1), 2-4.
- Özden, Y. (1999). Eğitimde dönüşüm eğitimde yeni değerler. Ankara: Pegem A.
- Perkins D. N. (2013). The many faces of constructivism. *Educational Leadership*, 6(6), 83-111.
- Senemoğlu, N. (1989). Ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmede fen-edebiyat ve eğitim fakültelerinin etkililiği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 109-126.
- Stewart, D., & Shamdasani, P. (1990). Focus groups: Theory and practice. Newbury Park: Sage.
- Stronge, J. H. (2002). Qualities of Effective Teachers. United States: ASCO.
- Sunay, H. (1996). Ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmede üniversite öğretiminin önemi. *Eğitim Yönetimi*, 2(2), 279-294.
- Walls, R. T., Nardi, A. H., Von Minden, A. M., & Hoffman, N. (2002). The characteristics of effective and ineffective teachers. *Teacher Education Quarterly*, 29(1), 39-48.
- Washington State Superintendent of Public Instruction. (2004). Characteristics of improved school districts. <http://www.k12.wa.us/research/pubdocs/districtimprovementreport.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Warren, S. R. (2002). Stories from the classrooms: How expectations and efficacy of diverse teachers affect the academic performance of children in poor urban schools. *Educational Horizons*, 80(3), 109-116.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (5.Baskı). Ankara: Seçkin.

1923 TARİHLİ TÜRK-RUM NÜFUS MÜBADELESİNİN AMASYA'NIN DEMOGRAFİK YAPISINA ETKİSİ¹

Dr. Serdal BALCI²

ÖZET

1923 yılında yapılan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, her iki ülke için de önemli sonuçlar doğurdu. Nüfus Mübadelesi ile Türk hükümeti, Milli Mücadele Döneminde önemli sorunlar çıkaran Rum nüfusu ülke dışına çıkardı. Ayrıca Balkanlardan gelen muhacirler ile Rumlardan doğan boşluk doldurulduğu gibi milli bir devlet kurulması yolunda da önemli bir adım atıldı. Nüfus Mübadelesi ile göçmenlerin yerleştirildiği Amasya vilayetinin nüfus yapısı da önemli bir değişim gösterdi. I.Dünya Savaşı öncesinde %22 civarında gayrimüslimin yaşadığı şehir, Cumhuriyet Döneminde % 98 oranında Türk şehri haline geldi. Amasya vilayetine yerleştirilen mübadiller ilk dönemlerde birtakım sıkıntılar yaşamalarına rağmen, yerli ahali ile kısa sürede kaynaşarak şehir kültürüne kendi değerlerini katmayı başardılar. Ayrıca geldikleri bölgelerdeki deneyimlerini de aktararak vilayet genelinde tarımsal faaliyetlere önemli katkılar sundular. Özellikle tütün tarımının gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağladılar.

Anahtar Kelimeler: Türk- Yunan, Mübadele, Nüfus, Amasya, Havza, Merzifon, Lâdik, Vezirköprü

THE EFFECT OF 1923 TURKISH-GREEK POPULATION EXCHANGE ON DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF AMASYA

ABSTRACT

The Turkish-Greek Population Exchange, made in 1923, caused to arise significant results for both countries. By the exchange of population, The Turkish government deported the Greek population who caused notable troubles in the National Movements period of Turkish Independence War. Besides, while the gap of the Greek Population was filled by the refugees from the Balkans, it was also an important step in the way of establishing a National Government.

Population demographics of Amasya province, where the migrants were placed with this exchange, also showed a significant change. The city where approximately 18% of non-Muslims lived before the First World War, has become 98% Turkish city during the period of Turkish Republic.

Despite the difficulties the emigrants placed in Amasya province faced in the first period, they were able to promote their own values into the existing culture of the city by merging with the indigenous people in a short time. They also presented their significant contributions to the agricultural activities in Amasya by transferring their experience they brought from the regions they come from. In particular, they helped the development and expansion of tobacco farming.

Keywords: The Turkish-Greek, Population, Exchange, Amasya, Havza, Merzifon, Lâdik, Vezirköprü

GİRİŞ

19. yüzyıldan itibaren Kafkas ve Balkan göçmenlerinin yerleşimine sahne olan Amasya, Cumhuriyetin ilk yıllarında da mübadillere ev sahipliği yaptı. Türk ve Yunan hükümetleri arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Mübadele Sözleşmesi gereğince Anadolu'nun çeşitli bölgelerine sevk edilen mübadillerin iskân edildiği vilayetlerden biri de Amasya ve ilçeleriydi.

Türk ve Yunan hükümetlerini ahali değişimine iten sebepler çok çeşitlidir. Bu sebeplerden belirleyici olanları, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ve sonrasında gelişen siyasi olaylar ile Anadolu'da yaşayan yerli Rumların Milli Mücadele Dönemi'nde takınmış oldukları olumsuz tutumlarıdır. Diğer yandan Türk

hükümetlerinin milli bir devlet ve sosyal yapı oluşturma ve nüfusu artırmaya yönelik politikalarını da bu sebepler arasında saymak gerekir.³

Türk-Yunan Ahali Mübadelesi, Lozan Konferansı'nın ilk devresinde görüşülüp karara bağlandı. Görüşmelere Nüfus Mübadelesi Alt-Komisyonu'nda 17 Ocak 1923'te başlanarak, altı gün süren bir çalışma sonunda, 24 Ocak 1923 tarihli oturumda bir sözleşme tasarısı kabul edildi. Böylece, Yunanistan'da bulunan Müslüman-Türk azınlıkları ile Türkiye'de bulunan Rumların mübadelesi konusu, nispeten kolaylıkla halledilmiş ve Norveçli Nansen'in teklif ettiği formül gereğince, Lozan Anlaşmasından önce iki devlet arasında 30 Ocak 1923'te Türk ve Rum nüfus mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokol imzalanmıştı. TBMM tarafından 23 Ağustos 1923'te onaylanan bu sözleşme, 25 Ağustos 1923'te yürürlüğe girdi.⁴

¹Bu makale 27.06.2014 tarihinde Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen, Cumhuriyet Döneminde Amasya (1923-1950) konulu doktora tezinden üretilmiştir.

²Dr., MEB Yeşilirmak Ortaokulu / AMASYA, tarih05@hotmail.com

³Ercan Çelebi, "30 Ocak 1923 Tarihli Mübadele Sözleşmesi Gereğince Amasya'ya İskân Edilen Mübadiller ve Sorunları" I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 13- 15 Haziran 2007, C.I, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya 2007, 358.

⁴Mesut Çapa, "Lozan'da Öngörülen Türk Ahali Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Katkıları", Atatürk Yolu, S.2, Kasım 1988, 241.

⁵Kemal Arı, Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008, 18-19

M. İsmet, Dr. Rıza Nur, Hasan, E.K. Venizelos, D. Caclamano imzalarını taşıyan sözleşmeye göre; Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyruklular ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukların, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine girilecekti. Mübadele, İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktı. Mübadele uygulamasında, her iki halkın mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verilmeyecek, mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin hangi nedenle olursa olsun gidişine herhangi bir engel çıkarılmayacaktı.⁵

Mübadelelerin uygulanmasını sağlamak ve çıkması muhtemel anlaşmazlıkları halletmek üzere Muhtelit (karma) Mübadele Komisyonu oluşturuldu. Komisyon, tarafların tayin edecekleri dörder kişi ile I.Dünya Savaşına katılmamış olan devletlerin vatandaşları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince tayin edilen üç üyeden oluşuyordu. Komisyonunda bir Türk, bir Yunanlı üye ile Muhtelit Komisyonca tayin edilecek tarafsız bir başkan bulunacaktı.

İcra Vekilleri Heyeti'nin 8 Ağustos 1923 tarihli toplantısında; Muhtelit Komisyona, Dâhiliye Vekâleti namına ve reis sıfatıyla İzmir Mebusu Doktor Tevfik Rüştü ve Sıhhiye ve Muâvenet-i İctimâiye Vekâleti namına delege sıfatıyla Erzincan Mebusu Hamdi Bey seçildiler. Muhtelit Komisyonunda, Kızılay'ı temsilen de Ömer Lütfi Bey bulunuyordu.⁶

Türk ve Yunan heyetlerinin Muhtelit Mübadele Komisyonu çatısı altında yürüttükleri çalışmaların anlaşma ile sonuçlanmasının ardından, ülke içerisinde, sorunu çözüm noktasına götürecek planlama ve uygulamayı yürütecek bir örgütlenmenin gerekliliği ortaya çıkmıştı. Göçmen işlerinin önem kazanması, mübadillerin korunması, göç hareketini ülkenin iktisadi çıkarı ile telif etmek için müstakil bir vekâlet teşkili zaruri görüldü. Bunun üzerine 8 Kasım 1923 tarihli kanun ile Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kuruldu.

Yeni kurulan Vekâlet, mübadillerin nakil, iskân ve işleri ile 1912 yılından beri iskân işlemi görmemiş olan göçmen ve mültecileri yerleştirmek ve ülkenin yıkıma uğrayan yerlerini imar etmekle yükümlüydü. Bu görevlerini yerine getirebilmek için devletin tüm imkânlarından gerekli gördüğü ölçüde faydalanabilme yetkisi vardı.⁷

Amasya Merkez Kazaya Yerleştirilen Mübadiller

8 Kasım 1923 tarihindeki kuruluşundan sonra Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin önündeki en önemli sorunlardan biri, Türkiye'ye getirilecek mübadele göçmenlerinin yerleştirilecekleri alanların belirlenmesiydi. Gerçi ülkeyi terk

eden Rum halkın geride bırakmış olduğu taşınmaz malların yoğun olarak bulunduğu bölgeler, yerleşim alanlarının belirlenmesi için bir fikir veriyordu. Amaç Türkiye'ye getirilecek göçmenlerin, Türkiye'nin yeni bir niteliğe bürünen sosyo – ekonomik yapısına uyumunu sağlamaktı. Bunun için de göçmenlerin hem ayrılacakları ortamdaki hem de yerleştirilecekleri yöredeki toplumsal, ekonomik ve fiziksel yapının iyi belirlenmesi gerekiyordu.⁸

İskân bölgelerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulan komisyonun çalışmaları sonucunda, mübadillerin yerleştirilmesi için on bölge belirlendi. Bu bölgelerden birincisinde Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Tokat ve Çorum illeri ile birlikte Amasya da yer almaktaydı.⁹

Bu yerleşim alanlarına yerleştirilecek göçmenlerin geldikleri yörelerin isimleri de belirlenmişti. Bu gruplandırmaya göre; Kayalar, Kareferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar ve Gevgili'nin Yunanistan'a kalan köyleri, Yenice-i Vardar ve Karacaabat yöresi halkının 3.000'i tütüncü, 25.000'i çiftçi ve bağcı, 15.000'i zeytinci olmak üzere, toplam 43.000 kişinin Amasya, Tokat ve Sivas'a yerleştirilmesi tasarlanıyordu. Bu kabaca sınıflandırmanın yanında Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından gönderilen yazılarla illerin genel durumu hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşıldı. Bu yazılarla şu sorulara cevap isteniyordu: Mıntıkada ne tür tarımla uğraşmaktadır? Ne kadar emval-i metruke vardır? Kaç emval-i metruke hanesi boştur? Ne kadarı boşaltılabilir? Emval-i metruke arazisinin miktarı nedir?¹⁰

Ayrıca, Yunanistan'da, Muhtelit Mübadele Komisyonunda görev yapan Türk Murahhas Heyetine de bir yazı gönderilerek şu soruların yanıtı istendi: a- Ne kadar ahali gelecektir? b- Hangi kazalardan ve daha ne miktarda gelecektir? c- Vaziyetleri ve uğraşları nelerdir?

İllerden gelen cevaplara dayanılarak ayrıntılı cetveller hazırlandı.¹¹ Hazırlanan bu cetvellere göre, 8 Ekim 1923 tarihi itibarıyla Amasya sancağında bulunan 400 hanede 2000 kişinin iskân edilebileceği belirtiliyordu.¹²

1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren mübadeleye resmen başlanması karar altına alınmasına rağmen, mübadillerin nakillerine ancak 1923 yılı Kasım ayı sonlarında başlanabildi. Mübadillerin Türkiye'ye nakilleri konusunda izlenecek ulaşım yollarından birincisi kara, ikincisi ise deniz yoluydu. Bunlardan deniz yolu, ulaşımı daha kolay ve ucuz olduğu için tercih edildi. Ayrıca mübadillerin önemli bir kısmının İstanbul, İzmir, Samsun, Çanakkale, Antalya gibi sahil kentlerine iskân edilecek olması da deniz yolunu zorunlu kılmaktaydı.¹³

⁵Mesut Çapa, "Mübadele'de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2001, S.10, 29-30.

⁷Nedim İpek, Mübadele ve Samsun, TTK Basımevi, Ankara 2000, s. 35-36, "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin başkanlığını TBMM'de yapılan oylama sonucunda 158 oyla İzmir Mebusu Mustafa Necati seçildi." Arı, age 28.

⁸Arı, age,49-50.

⁹"Göçmen yerleştirilecek diğer alanlar şunlardı: İkinci Alan: Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale, Üçüncü Alan: Balıkesir, Dördüncü Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon, Beşinci Alan: Bursa, Altıncı Alan: İstanbul, Çatalca, Zonguldak, Yedinci Alan: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya, Sekizinci Alan, Antalya, Isparta, Burdur, Dokuzuncu Alan: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir, Onuncu Alan: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntab, Maraş" Age, 53.

¹⁰Age,53.

¹¹Age,51, TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Teşrin-i sâni 1339, Devre II, İçtima 1, C.III, 184.

¹²Ali Cengizkan, Mübadele Konut ve Yerleşimleri, Arkadaş Yayınları, Ankara 2004, 109.

¹³Çelebi, agm, 359.

Birinci İskân bölgesine yerleştirilecek olan mübadiller, Karadeniz'deki limanlara getirilişinden daimi iskân bölgesine götürülüp yerleştirilinceye kadar barınma, beslenme ve sağlık sorunları ile karşılaştılar. Samsun ve Ünye iskelelerine çıkarılanların kimlikleri Göçmen Komisyonunca tespit ediliyordu. Bu kontrol esnasında göçmenler arasında anarşist, cani veya milli harekete karşı Yunanlılarla işbirliği yapıp Yunanistan'a firar edenler var ise geri çevriliyorlardı. Kabullerinde sakınca görülmeyenler ise defterlere kaydedilerek kendilerine göçmen olduklarını beyan eden kimlik kartı veriliyordu. Öte yandan göçmenler Hilâl-i Ahmer'e mensup doktorlar tarafından sağlık kontrolünden de geçiriliyorlardı. Bu kontrol sırasında bulaşıcı herhangi bir hastalığa yakalanmış olanlar, yönetmelik gereği kabul edilmeyerek geri çevriliyorlardı.¹⁴

Yukarıda açıklanan işlemlerden sonra, iskeleye çıkan göçmenlerden kadın, çocuk ve güçsüzlere eşyaları ile birlikte kamyonlarla daha önceden hazırlanan misafirhaneye götürülüp dinlenmeleri sağlanıyordu. Belirli bir süre şehirdeki misafirhanede ağırlanan mübadiller, iskân mahallerine kafiyele halinde sevk ediliyorlardı. Dâhile yapılan sevkîyat bazen tehir ediliyordu. Bu durum, Samsun'daki göçmen sayısının artmasına ve yığılmalara neden oluyordu.

Ali Ezger Özyürek, Kayaların İnebosu köyünden Samsun Limanı'na getirilen mübadiller için yapılan kontrol uygulaması hakkında şunları aktarmaktadır:¹⁵ *“Yolcular indikten sonra onlara ait eşyalar ile hayvanlar da vapurdan çıkarılarak liman yakınlığında kurulan ahırlara götürüldü. Yolcular ise gruplar halinde tahaffuzhane denilen karantina gibi bir bölüme alınarak kontrolden geçirildiler. Hastalar zaten ayrılarak revire götürülmüştü. Aşı olmayanların aşuları yapıldı. Selanik'te ellerine verilen sağlık karneleri gözden geçirildi. Eşyaları arandıktan sonra yıkanıp temizlenerek misafirhanelere gönderildiler.”*

Diğer yandan Mübadillerin Samsun Limanı'na gelmeye başlaması Amasya basını tarafından da yakından takip edilmekteydi. Şehrin en köklü gazetesi olan Emel, Samsun'da bulunan muhabiri aracılığıyla mübadillerin durumunu okuyucularıyla paylaşıyordu. Mustafa Said Bey'in bildirdiğine göre Samsun Limanı'na gelen ilk vapur, Selanik'ten 700 civarında aile getirmişti. Durumları oldukça kötü olan mübadiller, bütün varlıklarını kaybetmişlerdi. Bunların iskânları hakkında nasıl bir hareket takip edileceği ise henüz bilinmemekteydi.

Said Bey, hükümetin bu mübadillerin durumu ile yakından ilgilenmesi gerektiğini düşünmekteydi. İstanbul'da olduğu gibi burada da mübadillerin yalnız bırakılması durumunda büyük bir sefalet ve felaketin yaşanacağını ifade etmekteydi.

Mustafa Said Bey, mübadillerin çiftçilik ve çeşitli san'at

dallarındaki kabiliyetlerinden istifade edilmesi durumunda, göç eden Rumlardan doğan boşluğun doldurulabileceğini belirtmekteydi. Elde olan toprağı işleyebilmek için ihtiyacımız olan kol kuvvetinin muhacirler vasıtasıyla sağlanabileceğini öne sürmüştü.

Ayrıca Mübadillerin Amasya'ya yerleştirilmesi konusunda da şehirde bulunan vas'î çiftliklerin metruk bir halde bulunduğunu ve bunları ihya etmek için mübadillerden yararlanılabileceğini ifade ediyordu. Özellikle pamuk ve tütün ziraatine vakıf olan Selanik bölgesinden gelecek mübadiller Amasya'nın tarımına önemli katkılar sağlayacaktı. Çünkü Amasya'da tütün ve pamuk tarımına karşı öteden beri gereken önem verilmemişti.¹⁶

Böylece Samsun'dan sevk edilen ilk mübadil kafilası 1923 yılı içerisinde Amasya'ya geldi. Bu dönemde şehre 260 muhacir yerleştirildi.¹⁷ Daha sonra Samsun'dan 1924 yılı içerisinde 5.081 göçmen daha sevk edildi. Amasya vilayetine gönderilen göçmenler, şehir dâhilinde barınmaya elverişli boş bina olmaması sebebiyle geçici olarak köylere dağıtıldı. Bunlara, ev, kulübe ve çift hayvanı verilerek daimi iskânları sağlanmaya çalışıldı.¹⁸

Buna ek olarak Amasya'ya gelen mübadillerin iskânları işinin düzenli bir şekilde yapılabilmesi için Vilayet İskân Memurluğuna valilikçe uygun bir kişi tayin edilmiş, kış gelmeden önce mübadillerin kendileri için yapılacak olan evlere yerleştirilmelerine çalışılmış ve Amasya'da bulunan bütün emvâl-i metrükeler mübadillere tahsis edilmişti.¹⁹ Bu yardımlara rağmen mübadillerin Amasya'ya nakledilmeye başlandığı bu dönemde şehirde ciddi bir konut sıkıntısı çekilmekteydi. Samsun İmar ve İskân Müdürlüğü Müdürü Mehmed Bey tarafından Vekâlet-i Celileye gönderilen yazıda, Amasya'da yaşanan konut sıkıntısı ve alınması gereken önlemler sıralanıyordu.

Amasya ve ilçelerinde konut sıkıntısı çekilmesinde şehirde daha önce yaşanan yangınlar ve Milli Mücadele Dönemi'nde Rum çetelerinin saldırıları sonucu köy ve kasabaların tahrip olması önemli bir etkeni.²⁰ Savaş sonrası dönemde arsa sahipleri ellerinde paraları olmasına rağmen yeni binalarını yapamıyorlardı. Çünkü yanan yerlerin bir haritası yapılmasına rağmen bu harita uygulamaya konulamamıştı. Bu duruma arsa sahipleri tepki göstermekte ve kullanacakları arsaların bir an önce dağıtılmasını ve gerekli inşaat izinlerinin verilmesini istemekteydi.

Yazıda dikkat çeken bir unsurda bazı memurların ve muhacirlerin Rum ve Ermeni emval-i metrüklerine yerleştirilmelerinin sorunu çözmeyeceği gibi, gelecek muhacirlerin açıkta kalmasına neden olacağı uyarısıydı. Ayrıca binaları yandığı için Rum ve Ermenilerden kalan evlere yerleşmiş olan yerli halkın, muhacirlerin gelmesi ile birlikte buraları boşaltmaya zorlanmalarının da vatandaşların şikâyetlerine neden olduğu belirtilmekteydi. Müntika Müdürü Mehmed Bey, yazının son bölümünde bu sorun

¹⁴İpek, age,53-55.

¹⁵Ali Ezger Özyürek, Muhacirler (Bitmeyen Göç),Kekeme Yayınları, İstanbul 2003,112.

¹⁶Amasya'da Emel 8 Rebî-ül-âhîr 1342, 15 Teşrîn-i sâni 1339,S.94-116.

¹⁷İstatistik Yıllığı 1930, T.C. İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1930,100.

¹⁸İpek, age,74.

¹⁹Çelebi, agm,362, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272.11.21/106.19, 272.11/16.69.6 (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi bundan sonra BCA şeklinde kullanılacaktır.) “Amasya İskân Memurluğuna atanan kişinin ismi belirtilmemesine rağmen 1924 yılına ait bazı yazışmalarda Amasya İmar ve İskân Müdürü olarak Mahmud Bey ismi geçmektedir.” BCA, 272. 11 /18.87.11.

²⁰25 Ağustos 1924 tarihli İkdâm Gazetesi'nden bu konuyla ilgili aktarılan bilgi şu şekildeydi: “Rumların şekâveti sebebiyle Samsun ve Amasya vilayetlerindeki Rumların bulunduğu köyler yüzde 99 oranında tahrip olmuş durumdaydı.” İpek, age, 99.

²¹Cengizkan, age,195- 196.

²²Age,198.

²³“Bu dönemde şehirde 379'u mübadeleye tâbi,1.465'i mübadeleye tâbi olmayan toplam 1.844 göçmen vardı.” Age,114.

ları aşmanın ancak, şehir ve köylerde imar çalışmalarının bir an önce başlatılması ile mümkün olabileceğini vurguluyordu.²¹

Samsun Mıntika Müdürünün uyarılarını dikkate alan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, Amasya'ya gönderdiği bir yazı ile arsa sahiplerinin inşaatlarına başlayabilmeleri için gerekli izinlerin verileceğini belirtmekteydi. Ayrıca ihtiyaç duyulması halinde usta, işçibaşı gibi elemanların yanı sıra inşaat malzemesi gibi ihtiyaçların temin edilebileceği vurgulanıyordu.²²

Amasya merkezinde hane sayısının yeterli olmaması iskân zorlaştıran önemli bir etkendi. Merkezde 1924 yılı şubat ayı itibariyle mübadiller için iskâna hazır hane adedi toplam 46 idi. Bu nedenle şehirde bulunan Vilayât-ı Şarkîye Mültecileri de Samsun'a sevk ediliyordu.²³ Amasya ve çevresinde hane sıkıntısı çekildiği gibi iskân bölgelerinin hızla gelişebilmesi ve iskân sırasında kullanılması için vasıflı elemana da ihtiyaç duyulmaktaydı. Bunun için Vekâletten dülger, taşçı, marangoz, makinist, duvarcı, demirci, tuğlacı, çömlekçi istenmekteydi.²⁴

Konut sıkıntısı Amasya'da olduğu gibi yurdun çoğu bölgesinde yaşanan önemli bir sorundu. Bu sorun karşısında TBMM, aldığı bir kararla acil konut ihtiyacının bulunduğu bölgelerde iktisadi evlerin yapılmasına karar verdi. İktisadi evler yapılması plânlanan illerden biri de Amasya idi. Bu çerçevede Amasya'ya yerleştirilen mübadiller için hükümetçe 442 adet ev yapıldı.²⁵

Hükümet tarafından yapılan evlerin yanında mübadiller de evler yapmaktaydılar. Bu evlerin yapımında hükümetten de yardım alınmaktaydı. Mesela Havza'nın Karacaören köyüne yerleştirilen mübadillerin ihtiyaç duyduğu çinko levhaların gönderilmesi sağlanmıştı. Bununla birlikte ihtiyaç duyulan malzemelerin özellikle ilçelere ulaşması uzun zaman almaktaydı. Havza'nın Şeykoyun ve Hacidede köylerine yerleştirilen mübadillerin ihtiyaç duyduğu inşaat malzemeleri, Kaymakamlığın elinde bulunmadığı için farklı bir yoldan temin edilmeye çalışılmıştı. Selçuklular döneminde yapılan ve o dönemde kullanılmayan Maarif Hanının çatısı sökülerek buradan çıkan teneke ve kurşun parçaları ev yapımında kullanmaları için muhacirlere dağıtılmıştı.²⁶

Devlet tarafından yapılan yardımlar her zaman istenilen seviyede olmuyordu. Bu nedenle muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında zaman zaman sıkıntılar da yaşanıyordu. Örneğin vilayette bulunan hastane yetersiz kaldığı gibi ilaç sıkıntısı da çekilmekteydi. Özellikle sıtma tedavisinde kullanılan kinin temininde sıkıntılar yaşanıyordu. 1924 yılı içerisinde Vali Hilmi Bey tarafından Hilâl-i Ahmer'e kinin talebiyle ilgili telgraflar çekilmesine rağmen olumlu bir cevap alınamamıştı.²⁷

Diğer taraftan Amasya ve ilçelerinde yaşanan sağlık sorunları, Hilâl-i Ahmer müfettişlerinin raporlarına da yansıyor. Bu raporlardan birinde, Havza ve Vezirköprü'de doktor

bulunmaması nedeniyle mübadiller arasında hasta olanların tedavisinin yapılamadığı belirtilmekteydi. Bu nedenle acilen bu kazalara seyyar bir doktor ve kinin gönderilmesi istenmekteydi.²⁹

Bu arada Muhacirlerin içinde bulunduğu zor şartları Gazi Mustafa Kemal bizzat yurt gezisinde yakından görme imkânına sahip olmuştu. Reis-i Cumhurun izlenimlerine göre; Havza, Merzifon, Vezirköprü, Lâdik ve Gümüşhacıköy'e sevk edilen muhacirlerle ilgilenilmemişti. Birçoğu aç, susuz, tarlasız ve ilaçtan yoksundu. Ayrıca arazi dağıtımında da suiistimal iddiaları vardı. Mustafa Kemal, bu konunun araştırılması için Başbakan İsmet İnönü'den bir müfettiş görevlendirmesini ve muhacirlerin durumunun iyileştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmişti.³⁰

Amasya İmar ve İskân Müdürlüğü tarafından Vekâlete gönderilen 17 Ağustos 1924 tarihli belge, şehre yerleştirilen muhacirler ile ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler içermekteydi. Bu belgede Amasya merkez kazasına yerleştirilen muhacir sayısı ve yerleştirildikleri yerler şu şekilde belirtiliyordu:

Tablo 1. 17 Ağustos 1924 Tarihi İtibariyle Amasya'ya Yerleştirilen Mübadiller

Tabloda da görüldüğü gibi 1924 yılı Ağustos ayı itibariyle

Hane	Nüfus	Geldiği Yer	Yerleştirildiği Yer
18	73	Selanik-Drama	Merkez Kaza
5	25	Kayalar	Merkez Kaza
40	169	Kayalar	Merkez Kaza
77	221	Rumeli Muhacirleri	Merkez Kaza
14	-	Eyalet-i Şarkîye Mültecileri	Merkez Kaza
3	9	Manastır	Zigere
21	86	Langaza	Zana
5	20	Kayalar	Akdağ Nahiyesi
28	125	Doyran	Tuzsuz
1	4	Kayalar	Bağlıca
13	59	Kayalar	Karaağaç
1	5	Kayalar	Alevi Nahiyesi

Amasya merkez kaza ve köylerinde 225 hanede 791 mübadil bulunmaktaydı. Gelen mübadillerin büyük çoğunluğu merkez kazaya yerleştirildi. Ayrıca Amasya'ya yerleştirilen mübadiller içerisinde Manastır vilayetinin Kayalar kazasından gelenler çoğunluğu oluşturmaktaydı. Aslında Kayalar muhacirleri Elazığ ve Gümüşhane gibi illere yerleştirilmesi planlanmasına rağmen, buralara yerleşmek istememeleri nedeniyle Amasya ve ilçelerine yerleştirilmişlerdi.³¹

²⁴İbrahim Erdal, Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923 – 1925), IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2006,221- 222.

²⁵TBMM Zabıt Ceridesi, 6 Kasım 1340, C.I, İ.3, D.II, 76.

²⁶Türk Kızılayı Arşivi,1297/195. (Türk Kızılayı Arşivi bundan sonra TKA şeklinde kullanılacaktır.)

²⁷Özyürek, age,14.

²⁸TKA,344/30, 344/30-1.

²⁹TKA,639/64.

³⁰BCA,030.01/40.237.17.

³¹BCA, 272. 11 /18.87.11.

Yine aynı belge Amasya'ya yerleştirilen muhacirlerle ilgili ayrıntılı bilgiler içermekteydi. Buna göre, Amasya, Zana, Zığere ve Karaağaç'a yerleştirilenlerden bir kısmı, aile münasebeti nedeniyle müşterek hanelere yerleştirilirken, büyük bir kısmı da müstakil hanelere yerleştirilmişti. Tuzsuz karyesinde 29 hane, Bağlıca ve Alevi karyesinde 2 hane ise Müslümanlara ait evlere yerleştirilmişti. Kasabaya yerleştirilenlere nüfuslarına göre 1,5 dönüme kadar bağ bahçe verilmişti. Ancak bu miktarın yeterli olmaması nedeniyle, kasabadan uzakta bulunan tarım arazilerinin de dağıtılmasıyla bu oranın yükseltilmesine çalışıldı. Zığere ve Zana'ya yerleştirilenlere nüfus başına altışar dönüm arazi verilerek tarıma başlamaları sağlandı. Karaağaç'ta, eski Karakoyunlu muhacirlerinden kalan arazi, Kayalar mübadillerine verilmiş ise de arazinin kesin taksimatı eylül ayına bırakılmıştı. Tuzsuz'da da arazi gösterilmiş fakat taksimat yapılmamıştı.³³

Tuzsuz'a yerleştirilen Doyranlılar ve Zana'ya yerleştirilen Langaza mübadillerine hem hükümet hem de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından tohumluk yardımında bulunulmuştu. Yine Tuzsuz'a yerleştirilen mübadillere 1.090 lira para yardımında bulunulmuştu. Bu para ile 10 öküz, 10 inek, 6 merkep, 1 düğе almaları sağlanmıştı. Zana karyesine yerleştirilen mübadillere verilen 700 lira ile de 10 öküz, 9 at, 3 kısarak, 4 merkep almaları sağlanmıştı. Zığere karyesine yerleştirilen 3 hane mübadillere ise 150 lira yardımda bulunuldu. Mübadiller de kendilerine verilen bu para ile 1 katır, 1 araba, 1 merkep almışlardı. Son olarak Amasya ve çevresi için Vekâletten 1.100 liralık ödenek alınarak, bununla 16 öküz alınıp Karaağaç ve Zana'ya yerleştirilen mübadillere dağıtılmıştı. Ayrıca 4 katır ve 2 öküz için Zile pazarına siparişte bulunulmuştu.³⁴

Merkez kazaya yerleştirilen Drama muhacirlerine tütün tarımı yapabilecekleri araziler dağıtılarak arazinin tamamının ekimi sağlanmıştı.³⁵ Ancak muhacirlerin bir kısmı için yeterli arazi yoktu. Bu durum özellikle Kayalar muhacirlerinin tepkisine neden olmaktaydı. Çünkü merkez kazaya yerleştirilen Kayalar muhacirleri kasabanın dışındaki yerleşim yerlerine gitmek istemiyorlardı. Ayrıca köylerdeki arazi de yerli halka kiraya verilmiş ve yangın nedeniyle de evler hasar görmüştü. Bu nedenle mübadillere arazi dağıtımının eylül ayında tamamlanması planlanmaktaydı. Bununla birlikte mübadillerin şehirden biraz uzaklaşmayı kabul etmeleri durumunda çok sayıda Rum emvâl-i metrûkesinin bulunduğu ifade edilmekteydi.³⁶

İlçelere Yerleştirilen Mübadiller

Amasya merkez kazanın yanı sıra mübadiller ilçelere de yerleştirildi. Özellikle Kayalar, Karaferya, Vodine, Katrin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Yenice-i Vardar, Karacaabad ve Gevgiliden getirilen mübadiller; Merzifon, Köprü, Lâdik, Havza ve Gümüşhacıköy kazalarına yerleştirildi.³⁷

I. Dünya Savaşı öncesinde Rumların yoğun bir şekilde yaşadığı Merzifon³⁸ kasabası mübadillerin yerleşmesine uygun imkânlarla

sahipti. Merzifon'da arazi ve emvâl-i metrûkeden iskâna uygun 1.520 hane, 501 dükkân, kaza ve köylerde 33 değirmen mevcut olup çalıştırılabilir durumda 1 fabrika, 16 kara değirmen ve 10 değirmen ocağı bulunmaktaydı. Yine kaza ve köylerde tarıma uygun tarla, bağ, bahçe ve çiftlik toplam 1.895 parçadan ibaret olmakla birlikte bunların dönüm olarak miktarı bilinmemekteydi.³⁹

17 Ağustos 1924 tarihi itibarıyla Merzifon'a Tikveş'ten 36 hanede 147, Doyran'a bağlı Gökçeli'den 9 hanede 31, Yazıcı'dan 1 hanede 4, Langaza'dan 4 hanede 16, Köprü'lü'den 25 hanede 97, Manastır'dan 1 hanede 5, Doyran'dan 2 hanede 9, Drama'dan 7 hanede 24, Kayalar'dan 7 hanede 30, Sarı Şaban'ın Meravlı karyesinden 20 hanede 107, nüfus mübadil sevk edildi; Toplamda da kazaya 112 hane ve 470 kişi yerleştirildi.

Merzifon'a yerleştirilen mübadillere yapılan yardım da şu şekildeydi: Dramalıları 2, Kayalarlıları 6, Sarı Şabanlıları 20 müstakil hane verildi. Mübadiller içerisinde 5 hane 19 nüfuslu Darama ve Kayalar Müslüman köylerine iskân edilmişti. Medrese ve kiliselere muhacir yerleştirilmemekle birlikte, yalnızca Gör karyesine iskân edilen 178 nüfuslu 45 haneden oluşan mübadil burada bulunan manastır binalarında ikâmet etmekteydi. Kazaya gelen muhacirlerin tamamına arazi verilmişti. Gör köyündekilere arazinin yanında birer bağ daha verilmiş ancak bu bağların miktarları belli değildi. Tikveş, Köprü'lü, Gökçeli, Peziç ve Langaza muhacirlerinden 45 haneye 158 bin kuruş verilerek kendilerince çift hayvanı almaları sağlandı. Ayrıca tütüncülükle uğraşan Drama ve Sarışaban muhacirlerine Rum ve Ermeni emvalinden yeteri miktarda arazi dağıtılmıştı.

Amasya İmar ve İskân Müdürü Mahmud Bey'in ifadesine göre, Merzifon'da Bayat ve Mahmutlu isminde iki Rum köyü harap bir vaziyette bulunmaktaydı. Ayrıca kazada çok miktarda Ermeni emvali bulunuyordu ki bunlardan bir kısmı yeni gelecek mübadillere verilebilirdi.⁴⁰

Merzifon Kaymakamı Mustafa Rasim ve Amasya İmar ve İskân Müdürü Mahmud Bey'in, mübadillere her türlü yardımın yapıldığını ve ilçenin imkânlarının iyi olduğunu belirtmelerine rağmen bazı muhacirlerin durumu pek de iyi değildi. 24 Ağustos 1340 (1924) tarihinde ilçeye sevk edilmiş olan Kayalar muhacirlerinden bir kısmı iskân edilememişti. İskân edilenlerden de yalnızca birkaç haneye yardımda bulunulabilmişti. Bu nedenle çok zor durumda kalan muhacirler beraberlerinde getirdikleri eşyaları satarak ihtiyaçlarını gidermeye çalışıyorlardı. Satacak bir şeyleri kalmadığı için de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla yetkililerden, hayvan ve tohumluk talebinde bulunuyorlardı.⁴¹

Merzifon kazasına yukarıda belirtilen rakamların dışında daha sonraki dönemde de mübadil sevkıyatı devam etti. İlçeye toplamda 220 hanede 901 nüfus mübadil geldi ve bunlar 12 köyde iskân edildi.⁴²

³²Erdal, age, 221.

³³"Amasya'nın Tuzsuz Köyü'ne iskân edilen Kılıç mübadillerinden Seyfettin Yılmaz nüfus başına 25 dönüm arazi verildiğini belirtmektedir."

³⁴Çelebi, age, 363.

³⁵BCA, 272.11/18.87.11.

³⁶"Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin haberine göre Amasya mıntkasında yerleştirilen 1500 mübadil, köylünün de yardımıyla ziraata başlamıştı."

Çapa, agm, 46.

BCA, 272.11/18.87.11.

³⁷Erdal, age, 216.

³⁸I. Dünya Savaşı öncesinde Merzifon'da 1048 Rum bulunmaktaydı Pelin İskender, "I. Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Sırasında Amasya Sancağı'nın Nüfus Yapısı" I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya 2007, C. I, 391.

Amasya vilayetine bağlı ilçeler içerisinde en hızlı ve düzgün bir şekilde en fazla mübadilin yerleştirildiği ilçe Gümüşhacıköy'dü. Bunda, ilçenin Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rum ve Ermeni nüfusa sahip olması ve dolayısıyla bunlardan kalan taşınmaz malların bulunması önemli bir etkendi.⁴³

17 Haziran 1924 tarihi itibarıyla Gümüşhacıköy'e, 5 hanede 16 nüfuslu Sarışaban ve 33 hanede 126 nüfuslu Kayalar muhaciri sevk edildi. Böylece kasaba merkezindeki muhacir nüfusu 38 hanede 142 ye ulaştı. Bu muhacirlere 12 adet bağ ve 320 dönüm arazi dağıtıldı. Ancak muhacirler tohum, araç- gereç ve hayvana sahip olmadıkları için tarıma hemen başlayamamıştı. Ayrıca dağıtılan araziden mübadillere ancak 3-5 dönüm düşmekteydi ve bu da ihtiyacı karşılamıyordu. Bu durum mübadillerin şikâyetlerine neden oluyordu. Ancak ilçede iskâna uygun başka bir bölgenin olmaması, ayrıca Ermenilerden kalan arazinin henüz tasfiye edilmemiş olması ve bu arazinin mübadeleye tabi olmayan muhacirlere verilmesinin plânlanması nedeniyle mübadillere yeni arazilerin verilmesi zor görünüyordu.⁴⁴

Gümüşhacıköy Kaymakamı İbrahim Bey'in mübadillere verilecek arazinin yetersizliği ile ilgili şikâyeti üzerine, Mübadele, İmar ve İskân Vekâletince gönderilen yazıda, ilgili kanunlara atıfta bulunularak gerekli önlemlerin alınması isteniyordu. Yazıda Rumlardan kalan arazinin yeterli olmaması durumunda Ermenilerden kalan malların da dağıtılabilceği belirtilerek hiçbir mübadilin açıkta bırakılmaması isteniyordu. Hatta yeterli arazi dağıtılmamış olan mübadillere ilave arazi verilmesi de uygun görülmekteydi.⁴⁵

Gümüşhacıköy'e mübadillerin sevk-i temmuz ayında da devam etti. Bu dönemde ilçeye 37 hanede 128 nüfuslu Langaza, 5 hanede 20 nüfuslu Drama, 53 hanede 193 nüfuslu Baraklı, 43 hanede 170 nüfuslu Muradlı, 6 hanede 23 nüfuslu Boynukızıl, 11 hanede 46 nüfuslu Karamanlı, 4 hanede 16 nüfuslu Geren, 44 hanede 166 nüfuslu Koçoğulları, 34 hanede 126 nüfuslu Kayalar muhaciri yerleştirildi.

Yeni iskân edilen muhacirlerin tamamı müstakim hanelere yerleştirilmişti. Muhacirlerin yerleştirildiği yerler içerisinde Müslüman köyleri yoktu. Vekâletin uyarıları dikkate alınarak, muhacirlere merkezdeki Rum arazisinin yanında Ermeni arazisi de verildi. Hatta tütüncülükle uğraşan Sarışaban muhacirlerine tütün arazisi verildiği gibi, merkez kazaya yerleştirilmiş olan Kayalar muhacirlerine de nüfus başına beşer dönüm ilave arazi dağıtıldı.⁴⁶

Diğer ilçelerde olduğu gibi Gümüşhacıköy'e yerleştirilen mübadillerin ihtiyaçlarının karşılanmasında da zaman zaman sıkıntılar yaşanmaktaydı. Yerel makamların ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldığı durumlarda Mübadele İmar ve İskân Vekâletinden veya Hilâl-i Ahmer Cemiyetinden yardım talep edilmekteydi. Örneğin, Gümüşhacıköy'e iskân edilmiş olan 41 hane ve 240

nüfuslu Kayalar mübadillerinin temel eşyaları yoktu ve çok zor durumdaydılar. Bu nedenle Hilâl-i Ahmere gönderilen bir tel-grafta, mübadiller için yatak, battaniye ve ayakkabı yardımında bulunulması isteniyordu.⁴⁷

Gümüşhacıköy'de yaşanan bir diğer sorun da buraya yerleştirilen mübadillerin, başka yerde bulunan akrabalarının yanına göç etme istekleriydi. Gümüşhacıköy'e mübadeleye tâbi olarak 278 hanede 1.199 nüfus muhacir gelmiş, bunlardan 9 hanede 36 nüfus çeşitli yerlere nakledilmiş, 22 hanede 100 nüfus ise iskân bölgelerini terk ile Samsun'a gitmişti. Yine 26 hanede 136 nüfus Akdağmadeni'nde ki iskân yerlerini terk ederek Gümüşhacıköy'e gelmişti.⁴⁸ Genel harp esnasında kazaya sığınıp geri dönmek istemeyen 130 hane muhacir de burada iskân edilmişti. Ayrıca Balkan Savaşı sonrasında göç etmiş olan 72 hane Boşnak muhaciri de Rum emvâl-i metrûkesinde iskân edilmişti.⁴⁹

Amasya'ya sevk olunan mübadillerden bir kısmı da Havza kazasına yerleştirilmişti. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Amasya'ya bağlı bir kaza olan Havza'da emvâl-i metrûkeden 2 hane, 1 mektep, 1 bahçe, 1 han, 14 dükkân, 1 kahvehane, 1 fırın, 2 fabrika, 2 kara değirmen ile köylerde iskâna elverişli 16.486 dönüm bulunmaktaydı.⁵⁰ Özyürek'in ifadesine göre Havza'ya, ilk mübadil kafilesi 5 Aralık 1923'te Kavala'dan geldi. 138 kişiden oluşan mübadil kafilesi, iskân edilecekleri yerler belli olmadığı için ilk etapta ilçe merkezinde bekletildiler. Taş Mektep denilen okul binasında birkaç ay kaldıktan sonra, tütüncülüğe uygun araziye sahip Tahna ve Kocaoğlu köylerine iskân edildiler.⁵¹

Özyürek'e göre, Kayaların İnebosu köyünden gelen 60 hane mübadil de ilçede uzun bir süre bekletilmiş ve ancak Mustafa Kemal'in devreye girmesi ile yerleştirilmişlerdi. "*İnebosu köyünün önde gelenlerinden Karanfil Efendi'nin başkanlığında Havza'ya gelen mübadil heyeti, geldikleri bölgeye uygun olduklarını düşündükleri Şeyhkoyun ve Hacıdede köylerini yerleşmek için uygun buldular. Tam istedikleri gibi iki köy bulduklarını düşünüp Samsun'dan hevesle Havza'ya gelen altmış haneye yakın muhacirin bu köylere yerleşmesi hiç de kolay olmayacaktır.*"

Havza Kaymakamı kasabanın önde gelen ailelerinin sözünden pek çıkmıyordu. Bu aileler de muhacirlerin iskânı için belirlenen köylerin arazisini istemekteydi. Öte yandan hükümetin kararı gereği, gelen muhacirler Rumların terk ettiği köylere yerleştirilecekti. Hükümet kararı ile Havza ileri gelenlerinin baskısı arasında kalan kaymakam muhacirleri oyalamaya, onları başka köylere yönlendirmeye çalışır. Ancak muhacirler bu teklifi kabul etmeyerek ilçe merkezindeki hanlarda, bazıları da sokaklarda, cami avlularında gecelemekteydi.

İskân işinin bir türlü çözümlenmediği bu dönemde Atatürk'ün Samsun'a geleceği, Havza'ya da uğrayacağı haberleri muhacirleri umutlandırır. Kaymakamın tüm engellemelerine rağmen

39Erdal, age,223.

40BCA, 272. 11/18.87.11.

41TKA, 1394 / 190, "12 Mart 1340 tarihli Kayalar mübadillerinden 60 haneye ait ortak dilekçe"

42Erdal, age, 223, "Merzifon ilçesinin köylerinde iskân edilen mübadiller içerisinde rençper, çiftçi, tütün işçisi, kahveci, amele, muallim gibi meslek dallarına mensup olanlar vardı." İpek, age,158.

43"1.Dünya Savaşı öncesinde ilçede 3.553 Rum,3.309 Ermeni bulunmaktaydı." İskender, agm,400.

44BCA, 272. 11/ 18.87.11 "Gümüşhacıköy Kaymakamı İbrahim Bey'in 17 Haziran 1340 tarihli yazısı."

45BCA, 272.11/18.87.11 "22 Haziran 1340 tarihli Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti yazısı"

46BCA, 271.11/18.87.11 "29 Temmuz 1340 tarihli Gümüşhacıköy Kaymakamlığı yazısı"

47TKA, 88/115

hükümet konağı önünde ısrarlı beklmelerini sürdüren muhacirler,24 Eylül 1924 tarihinde Mesudiye Oteline gelen Atatürk'ün dikkatini çekerler ve yaveri ile görüşmeyi başarırlar. Yaverinin anlattıklarından durumu anlayan Atatür, kaymakama emir verir; Muhacirler, kaybedilmiş ülkelerimizin milli hatıralarıdır. Yirmi dört saat içinde bu muhacirleri istedikleri köylere yerleştireceksin! Bir daha böyle şeyler duyarsam cezayı çekersin! diyerek muhacirlerin isteklerinin gerçekleşmesini sağlamıştır..”⁵²

17 Şubat 1924 tarihi itibariyle Havza kazasına Yunanistan'ın mübadeleye tâbi mahallelerinden 90 hanede 341 mübadil geldi. Bunlardan 17 hanede 57 mübadile emlak ve arazi verilerek iskânları sağlanmış,73 hanede 287 mübadil de henüz iskân edilmemişti. Bu mübadillerden Çukur köyüne yerleştirilen ailelere ikişer kile, Güzçamı köyündeki iki haneye yüz on dört kile ve Şeritdar köyündeki hanelere de yeterli miktarda tohumluk verilmişti.⁵³

hanede 287 mübadil de henüz iskân edilmemişti. Bu mübadillerden Çukur köyüne yerleştirilen ailelere ikişer kile, Güzçamı köyündeki iki haneye yüz on dört kile ve Şeritdar köyündeki hanelere de yeterli miktarda tohumluk verilmişti.

Havza'da mübadeleye tâbi olmayan muhacirlerin iskânı da görülmekteydi. Yunanistan'ın çeşitli mahallerinden 124 hanede 487 gayri mübadil gelmiş, bunların 59 hanede 204 nüfusa emlak ve arazi verilerek iskân edilmiş 75 hanede 283 kişi ise iskân edilmemişti. Bu gayri mübadillerden 40 hanesi Uzun Köprü'nün köylerine, 92 hanesi de Havza'nın köylerine sevk edilmişti.⁵⁴

Ağustos ayı içerisinde Havza'ya 21 hanede 91 nüfus Kayalar,61 hanede 220 nüfus Ortahisar,4 Selanik ve 24 Drama mübadili sevk edildi. İlçede yaşanan konut sıkıntısı nedeniyle ilk etapta bir eve 3-4 hane yerleştirildi. Böylece 91 nüfus Kayalar,22 nüfus Drama,5 nüfus Ortahisar mübadili kasaba içerisindeki emvâl-i metruküye yerleştirildi. Bunun yanında Drama ve Ortahisar mübadillerinden 170 kişi ilk etapta Müslüman köy ve mahallelerine yerleştirildi. Daha sonra ise Ortahisar mübadilleri Rum köyü olan Karacaviran ve Küsrüf'e nakledildi. Mübadillere arazi dağıtımı yapılmamasına rağmen çeşitli araç gereç yardımıyla bulunulmuştu. 61 hane 220 nüfusa tohumluk ve iki haneye bir adet olmak üzere, 20 haneye 10 adet pulluk verildi. 21 hane Ortahisar muhacirlerine 40 öküz,21 inek,1 manda,10 at ve 5 merkep temin edildi.⁵⁵

1924 yılı sonunda Havza kazasına 456⁵⁶ hanede 1.638 nüfus muhacir sevk edilmişti. Bunlardan Kiran ve Aydoğdu köylerindeki

muhacirlerin 120 hanesinin iskânları yıl itibariyle yaptırılmamış; fakat kendilerine arazi dağıtımı yapılmıştı. Bu arada I.Dünya Savaşı'nda mülteci sıfatıyla bu kazaya gelen 129 nüfustan 80'i geri dönmek istememiş, kalan 49 nüfus ise geri dönmeyi kabul etmişti. Balkan Harbi'nden sonra Rumeli'den mübadeleye tabi ve gayritabi mahallerden gelen muhacirlerden 5 hanede 16 nüfus kasabada,3 hanede 11 nüfus da köylerde iskân olunmuştu.

Mübadile ile Havza'ya yerleştirilen mübadiller ilçede Türk nüfusun artmasında etkili olmuştu. I.Dünya Savaşı öncesinde Havza kazasında toplam 25.552 nüfus vardı. Bu nüfusun 17.384'ü Müslüman,7.852'si Rum, 316'sı Ermeniydi. Müslüman nüfus kaza nüfusunun %68'ini, Rumlar % 30'unu,Ermeniler ise % 1'ini oluşturuyordu. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında bu nüfusun 3-4 binini ölmüş, 36 köyde bulunan 8.340 Rum nüfus da yurt dışına çıkmıştı. Dolayısıyla kaza dâhilinde % 50'ye varan bir nüfus azalması oldu. Bu azalma iki kaynakla kapatılmaya çalışıldı. Birinci kaynak Yunanistan'dan gelen göçmenlerdi. Kaza dâhiline 1923 sonrasında toplam 1.060 mübadil yerleştirildi. İkinci kaynak ise doğum oranlarındaki artışı.⁶⁰

Mübadillerin yerleştirildiği bir diğer yer Amasya'nın kuzeyinde yer alan Vezirköprü kazasıydı. Vezirköprü, I.Dünya Savaşı öncesinde 41.727 Müslüman,4.856 Rum ve 320 de Ermeni nüfusa sahipti.⁶¹ 1914-1923 arasında önce Ermeni nüfusun, sonra da Rumların yurt dışına çıkarılması ile boşalan yerlere Yunanistan'dan gelen mübadiller yerleştirildi.

Vezirköprü'ye 1924 yılı itibariyle, 118 hanede 429 nüfus Kayalar,4 hanede 21 nüfus Drama,76 hanede 239 nüfus Doyran ve 116 hanede 450 nüfus Selanik muhaciri sevk edilmişti.⁶² Bunlardan Kayalar mübadilleri, merkez kazadaki 57 haneye yerleştirildi. Doyran muhacirlerinin bir kısmı merkez kazada yerleştirilirken, 45 hanesi Ersındık karyesine yerleştirildi. Ayrıca Selanik mübadilleri de Merkez kaza ve Taşkale köyünde iskân edildi.⁶³ Böylece ilçeye toplamda 314 hanede 1.139 mübadil yerleştirilmişti.

Vezirköprü kazasında mübadillere verilebilecek 3.500 dönüm arazi, 9 hane, 6.600 dönüm arazi, 25 dükkân ve 8 hane-i metruk bulunmaktaydı.⁶⁴ Bu emlaktan, Ersındık köyü arazisinin tamamı Doyran mübadillerine dağıtıldı. Kayalar mübadillerine ise merkez kazadan 1500 dönüm arazi ile birlikte Sıracık karyesi arazisi de verildi. Doyran muhacirlerinden 60 haneye nüfus başına 770 kuruş, tohumluk ve hayvan bedeli olarak toplamda 2.000 lira tahsis edildi. Bu para ile mübadillerin 30 inek,5 merkep ve 30 ölçek mısır tohumu almaları sağlandı.⁶⁵

⁴⁸“Akdağ ve Boğazlıyan'dan Gümüşhacıköy ve Havza'ya gelen Kayalar muhacirleri ilçelerde çeşitli sorunlara neden olmaktaydı. Bu muhacirlerin bir kısmının Bektaşî olması nedeniyle, camiye gitmemeleri ve çocuklarını okula göndermemeleri ilçede çeşitli dedikoduların çıkmasına neden olmuştu. Bu nedenle muhacirler geldikleri bölgelere iade edilmişti”BCA,272.11/20.99.38.

⁴⁹Erdal, age,223.

⁵⁰Age,222-223.

⁵¹Özyürek, age,120.

⁵²Özyürek, age,134-140.

⁵³Mübadillerin yerleştirildiği diğer köyler Köse Ömer ve Hasköy idi.

⁵⁴Erdal, age,220-221 “Mübadeleyle tâbi olmayan muhacirler Havza'da Abalar, Osmanlı, Sarı Dere, İskender ve Hasköy'e yerleştirildi.”

⁵⁵BCA, 271.11/18.87.11, “12 Ağustos 1340 tarihli Havza Kaymakamı Vehbi Bey'in yazısı.”

⁵⁶“Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal'in izlenimlerine göre, Havza'ya yerleştirilen 450 hane muhacirin durumu oldukça kötüydü. Mübadillerin hepsi aç, açıkta ve perişan bir halde bulunuyordu. Kendilerine bir buçuk ay içerisinde 250 liradan başka bir yardımda bulunulmamıştı. Atatürk'ün ziyareti esnasında merkezden inşaat masrafları için 5.000 bin liralık bir yardımda bulunulmuş, bu paranın 2.000 lirası işe için kullanılmıştı. Ancak buradaki muhacirler için 40 bin liraya ihtiyaç duyulmaktaydı.” BCA,030.01/40.237.17.

⁵⁷İskender, agm, 379, “Havza'da bulunan 96 köyden 36'sı Rum köyü idi.”

⁵⁸Zübeyirzade Mehmet Fuat, Yurdumuz Havza, (Hazırlayan: Ali Tuzcu), Vatan Matbaası, İstanbul 1925,117.

Amasya vilayeti sınırları içerisinde mübadillerin yerleştirdiği son ilçe Lâdik kazasıydı. Buraya 30 Temmuz 1924 tarihi itibarıyla 292 Kayalar, 19 Drama olmak üzere toplamda 311 mübadil sevk edildi. Bunlardan 192 nüfus müstakil ve müşterek hanelere yerleştirildi. İskân edilen mübadillerin 112'si Müslüman köylerine yerleştirilirken, 16 nüfus da medrese ve mescitlerde geçici olarak yerleştirilmişti. Lâdik kazası çok sayıda Rum köyüne sahip olmasına rağmen mübadillerin yerleştirilmesinde istenen başarı sağlanamamaktaydı. Bunda, Kayalar mübadillerinin kaza merkezinde kalmak istemeleri, merkeze yakın Rum köylere (Torasan, Torun) iskânı kabul etmemeleri önemli bir etkendi. Kayalar mübadillerinin bu tutumu, muhacirlere arazi dağıtımında da sıkıntılara neden olmaktaydı. Yeterli arazi olmasına rağmen, iskân işlemleri tamamlanmadığı için mübadillere arazi dağıtılmadığı gibi tohumluk ve hayvan yardımı da yapılamıyordu.⁶⁶

1924 yılı sonunda Lâdik kazasına gelen mübadil sayısı 382'ye ulaştı. Ancak kasaba merkezinde mübadillerin iskânına yetecek konut bulunmadığından, mübadillerden 97 nüfus kaza dışına gitti. 285 nüfusun da yıl itibarıyla iskânları yukarıda belirtilen gerekçelerden yapılamamıştı.⁶⁷

Bununla birlikte Amasya vilayetinin en küçük kazası olan İhsu'nun Abacı köyünde Rumlardan kalan 16, Rum nahiyesinde de Ermenilerden geriye kalan 17 hane ve 1.500 dönümü geçen arazi tespit edilmesine rağmen buralara mübadil yerleştirildiği ile ilgili herhangi bir kayıt tespit edilemedi.⁶⁸ Amasya vilayetine yerleştirilen mübadillere toplamda; 448 hane, 43 dükkân, 5 arsa, 14.887 dönüm tarla ve 1.549 dönüm bağ dağıtılmıştı.⁶⁹

Mübadillerin Amasya'nın Sosyal ve Kültürel Yapısına Etkisi

Amasya'ya yerleştirilen mübadillerin sayısı ile ilgili değişik kaynaklarda farklı rakamlar yer almaktadır. Yukarıda belirtilen rakamlara ilaveten Nedim İpek'in Samsun Köy Hizmetleri Arşivi Evrak-ı Varide Defterine dayanarak verdiği tabloya göre, 4.055 göçmen Samsun'dan Amasya'ya sevk edilmişti.⁷⁰ Yine Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuasının haberine göre de, Mart 1925 tarihi itibarıyla Drama, Kavala, Selanik, Kayalar ve köylerinden gelen 58.486 göçmendeki 5.440'ı Amasya'ya yerleştirilmişti.⁷¹ İçişleri Bakanlığı verilerine göre ise, 1924-1933 yılları arasında Amasya

vilayetine 475 aile ve 2087 nüfus yerleştirilmişti.⁷²

İstatistik Yıllığında ise mübadillerin yıllara göre dağılımı şu şekildeydi.⁷³ 1923'de 260, 1924'te 1.859, 1925'te 897, 1926'da 597, 1928'de 231 ve 1929'da 403 olmak üzere toplamda 4.247 muhacir yerleştirilmişti. Son olarak İbrahim Erdal'ın 1924 tarihli Amasya Muhacirin İdaresi Defterine dayanarak verdiği bilgiye göre, Amasya ve merkez kazası Kerastı'ya yerleştirilen mübadil sayısı 204 hanede 8.740'a ulaşmıştı.⁷⁴ İbrahim Erdal'ın verdiği rakama 1925 - 1929 yılları arasında gelen 2.128 mübadil de eklendiğinde Amasya vilayetine yerleştirilen mübadil sayısı 10.868'i bulmaktaydı.

Öte yandan I.Dünya Savaşı öncesinde Amasya ve ilçelerinde 24.950 Rum yaşamaktaydı.⁷⁵ Türk-Yunan nüfus mübadelesi sonrasında bu nüfus Amasya'dan ayrıldı. Mübadele sonrasında Amasya vilayetine takriben 10.868 Müslüman Türk göçmen yerleştirildi. Bu sayı Amasya'dan ayrılan Rum nüfusun % 44'üne tekabül etmekteydi.

Mübadele göçü kültürel bir değişime de yol açtı. Bu özellikle homojen bir toplum oluşturulması yönündeki önemli bir adımdı. Azınlıkların ayrılması ve gelen Türk-Müslüman mübadillerin bir kısmı Rumca ve diğer dilleri (Pomakça gibi) biliyor olsalar da Türkçe daha fazla kullanılan bir dil olmuştu. Örneğin; Amasya vilayetinde ana dilleri Türkçe olanların oranı 1927 nüfus sayımında %94 ve 1935 nüfus sayımında da yüzde %95 olarak tespit edilmişti.⁷⁶

Amasya'ya yerleştirilen mübadiller, şehrin sosyo-kültürel yapısı üzerinde de etkiler bıraktı. Örneğin Havza'ya yerleştirilen İnebosu muhacirlerinden bazı aileler vapura sığdırabildikleri atlarını ve arabalarını da yanlarında getirmişlerdi. Muhacirlerin memleketlerinden getirdikleri bu arabalar, daha sonra yaygınlaştı. Öküzlerin çektiği iki tekerlekli arabalardan başka aracın bulunmadığı Anadolu'da muhacirlerin dört tekerlekli atlı arabaları büyük bir yenilikti. Bu türden at arabaları daha sonra "muhacir arabası" olarak isimlendirilmeye başlandı. Bu arabalar beygir gücüyle hareket ettikleri için daha hızlı gidebiliyorlardı. Derin kenar tahtaları sayesinde kasasına daha çok yük sığdırılabiliyordu.⁷⁷ Muhacir arabaları, her çeşit yolda kullanılabilen geleneksel iki tekerlekli kağnı arabalarından farklı

59Zübeyirzade Mehmet Fuat'a göre, mübadiller Havza'nın Aydoğdu, Tekkekıran, Hacıdede, Koyun, Karacaviranabad, Kocaoğlu, Küsürüf ve Tahna köylerine yerleştirilmişti. Age, 115-117.

60İpek, age, 162.

61İskender, agm, 393.

62Erdal, age, 223.

63BCA, 272.11.18.87.11 Vezirköprü kaymakamı Hilmi Bey'in 11 Ağustos 1340 tarihli raporu "Kayalar mübadilleri merkez kazadaki bu 57 haneye iki aile bir evde oturacak şekilde yerleştirilmişti. Bu nedenle de oldukça sıkışık bir durumda idiler. Ancak Doyranlılar'ın Ersındık karyesine nakilleri ile birlikte her aileye bir konut düşecek şekilde yeni bir taksimat yapıldı."

64Erdal, age, 223.

65BCA, 272.11/18.87.11 "Diğer ilçelerde olduğu gibi burada da Kayalar mübadilleri kaza merkezi dışına yerleşmeyi ve verilecek araziye kabul etmedi."

66BCA, 272.11.18.87.11, Lâdik kaymakamı Rasim Bey'in 30 Temmuz 1340 tarihli raporu. "Kaza genelinde 38 köyde 8.573 dönüm Rumlardan, 331 dönüm Ermenilerden olmak üzere toplam 8.904 dönüm arazi bulunmaktaydı." Erdal, age, 222.

67Age, 222.

68Age, 223.

69İdare, 29 I. Teşrin, 1933, S.67, İstanbul 1933, 193.

70İpek, age, 66.

71Çapa, agm, (Atatürk Yolu) 66.

72İdare, 273.

73İstatistik Yıllığı 1930, 100.

74Erdal, age, 222.

75Adnan Sofuoğlu, Derviş Kılınçkaya, "Amasya'nın Sosyal Yapısı ve Pontusçu Faaliyetler", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Amasya Valiliği Yayınları Haziran 2007, C.I, 417.

olarak, daha iyi yollara gereksinim göstermişti. Özellikle seri hareket etme yeteneği, bu arabanın yerliler tarafından, kağına tercih edilmesi sonucunu doğurdu.⁷⁸

Göçmenler, giyim kuşamları ile yiyecek türleri ve çeşitleri konusunda da, içine katıldıkları topluma önemli aktarmalar yapmışlardı. Yerli halkın genellikle ceket, pantolon, seyrek olarak da şalvar ve potur giymelerine karşılık, mübadillerin bir bölümü ceket, pantolon giyerken bir kısmı da elyete ve potur giymekteydi. Göçmen kadınlarda örtünme biçiminde genellikle çarşaf, yeldirme ve başörtüsü kullanılırken, başörtülerini çene altından bağlanmaktaydılar. Bazı muhacir kadınları ise siyah ferace ya da iki adet yünlü ihram ile kapanmaktaydı. Ayrıca bellerinde alaca kuşak ve köylülerin ayaklarında yaygın olarak çarık buluyordu.

Mübadiller arasında balık, zeytinyağı ve keçi eti yeme alışkanlığı pek yaygındı. Ayrıca, ot çeşitlerinden ve kırlarda bulunan hindibağ, gelincik, ezbergan, ebeğümeci gibi kendilerince meşhur otlardan yemekler yapıyorlardı. Ekmeklerini ise çoğunlukla buğday ve arpa unundan yapıyorlar, köylerde ise yaygın olarak tandır ekmeği yenirdi.⁷⁹ Mübadiller kendi ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi fazla olan yiyeceklerini de pazarlarda satmaktaydı. Özellikle ürettikleri tereyağı ve beyaz peynirler Havza'daki memur kesimi tarafından alınıyordu.⁸⁰ Hamur işlerinde de oldukça maharetli olan mübadiller, Amasya'da lokanta sektörünü de ele geçirmişlerdi. Burada pişirilen Rumeli'ye özgü yemekler yerli ahali tarafından çok beğenilmekteydi.⁸¹

Göçmenler, konuşulan dil yönünden de Türkiye'de ki yerleşik kültüre farklı bir şive aktarmışlardı. Bu şivede "h" sesini yutarak ya da farklı bir sesle karşılayarak konuşmak pek yaygındı. Bunun yanında konuşmanın akışı "abe", "abemari", "breh", "kızan", "kızancık" gibi terimlerle süslenmekteydi.⁸² Türkçede olmayan ve hangi dilde de bulunduğu da bilinmeyen bir takım sözcükler de mübadillerin günlük dilinde yer alıyordu. Bunlar arasında Alasındık (Allaha sığındık), Yevva (şaşkınlık ve korku belirtir), Onçu (onun için), Naakit (ne vakit), Naştırpa (Maşrapa) bulunmaktaydı. Ayrıca Salim Dirişen mübadiller arasında kız çocukları için "Mari" erkek çocukları ve delikanlılar için "Şahinin" tabirlerinin çok sık kullanıldığını; cümle ve ifadelerin daha çok "can, canım" gibi sözcüklerle bağlandığını ifade etmektedir.⁸³

Mübadiller ile yerli ahali arasında, az çok birbirini beğenmemek, kendi grubunu üstün görmek gibi eğilimler olabilmekteydi. Özellikle Rumların Amasya'da terk ettiği taşınmazların mübadillere verilmesi, buraları elinde bulunduran Şark mültecileri, göçmenler ve yerli ahalinin⁸⁴ tepkisine neden olmaktaydı. Öyle ki bazı yerlerde Yunanistan'dan gelmiş olmak bile, yerli ahali tarafından bir olumsuzluk olarak algılanıyordu. Örneğin; Amasya'nın Tuzsuz köyüne yerleştirilen Kılıkış mübadilleri, Varaylılar'ın "yerimizi

daraltıyorsunuz, niye geldiniz." gibi ifadelerine maruz kalmışlardı. Yine Havzanın çeşitli köylerine yerleştirilen mübadiller de, Rum çetelerinin yaptıkları mezalimin sorumlusu kendileriymiş gibi, yerli ahali tarafından soğuk karşılanmışlar; yerli ahali ile mübadiller arasında uzun süre hiç bir ticari alış-veriş olmamıştı.⁸⁵

Benimsenme ve kabul görme sorunlarının mübadilleri, kendi kabuklarına çekilmeye zorladığı söylenebilir. Bu durum mübadilleri birbirlerine karşı daha tutkun ve muhafazakâr tutumlara sevk etmişti. Meselâ mübadiller ile yerliler arasında evlilikler görülmediğinden, taraflar arasında uzun yıllar iletişim kurulamamıştı. İsmail Ertürk, mübadillerin seçim zamanlarında önceden hangi partiye oy verileceği hususunda kendi aralarında görüşmelerde bulduklarını ve alınan karardan sonra bütün mübadillerin aynı partiye oy verdiklerini ifade etmekteydi.⁸⁶

Yerli halk ile mübadil ayrımı Çok Partili Dönemde de devam etti. Mübadiller küçümseyerek "gelinti" olarak nitelendirilmekteydi. Bu küçümseyici tavırlar, mübadillerin siyasi anlamda da yerli ahalden ayrılmasına neden oldu. Bu dönemde Amasya'nın önde gelen ailelerinin CHP safında yer almaları karşısında mübadillerin DP içerisinde yer aldıkları görülmekteydi. 1950 genel seçimleri öncesinde yaşanan bu ayrışmayı Yeşilyurt gazetesi başyazarı Hadi Kitapçı "Çirkin Bir Telâkki" başlıklı yazısında şöyle ifade ediyordu:

"Şayet bir bölgede doğup büyüme, o beldeye sonradan gelip yerleşenleri küçümsemek bakımından bir nevi, imtiyaz bahşediyorsa (onların tabiriyle) gelintiler! Şeref ve insanlıklarından hiç bir şey kaybetmez. Yeter ki imtiyazlılar! İddia veya ima ettikleri şeref ve asalete hakkiyle lâıyk, sahip bulunsunlar ve makûl olsunlar.

*Bin bir türlü sebep tahtında doğdukları yerleri terk ederek buralara gelmiş ve yerleşmiş namuslu insanların, bu güne kadar şu memlekete ne fenalığı dokunmuştur. Ne zaman aç kalmışta, bir üvey evlat mecburiyeti ile boynu bükük, bu öz evlatlardan sadaka dilenmiştir."*⁸⁷

Yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen mübadiller ile yerli ahali arasında görülen uyum sorunlarının bir kuşak sonra ortadan kalktığı söylenebilir. Mübadiller, özellikle üretici duruma geçtikten ve ekonomik yeterliliklerini kazanmaya başladıktan sonra, edindikleri ekonomik güce paralel olarak toplum içerisinde söz sahibi olmaya başlamışlardı. Fahrettin Kayalar 1974 yılına kadar yerlilik ve muhacirlik ayrımının Amasya'da devam ettiğini, muhacirlerin Amasya'da ticari hayatı etkilemeye başlamalarından sonra kabul görmeye başladıklarını belirtir. Bu tarihten itibaren muhacirler esnaf ve ticaret odaları, parti başkanlıkları gibi birtakım sivil toplum örgütlerinin üst düzey yöneticiliklerinde bulunmaya başladılar.⁸⁸

⁷⁶28 Teşrin-i evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, C.I, T.C. BİUM, Ankara 1929, s.LXII, 20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, 112-113.

⁷⁷Özyürek, age, 146.

⁷⁸Arı, age,170.

⁷⁹Age,171.

⁸⁰Özyürek, age,166.

⁸¹Çelebi, age,367.

⁸²Arı, age,172.

⁸³Çelebi, age,368.

⁸⁴"Ali Ezger Özyürek'in ifadesine göre; Havza eşrafından Bayram Ağa, Gidirli, Karaçayır, Elmacık, Domuzdamı ve Kavakçioğlu köylerinin tapusunu devletten almış, sonra da bu köydeki arazileri köylülere satmıştı." Özyürek, age,132.

⁸⁵Çelebi, age,365-366.

⁸⁶Çelebi, age, 366.

⁸⁷Amasya Yeşilyurt, 6 Ocak 1950, Hadi Kitapçı "Çirkin Bir Telâkki"

⁸⁸Çelebi, age, 368.

⁸⁹Zafer Gölen, "Atatürk Döneminde Merzifon ve Çevresinin Nüfusu" I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 13- 15 Haziran 2007, C.I, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya 2007,568.

SONUÇ

Amasya, 1914 yılı itibariyle 6 kazaya ve 230.263 nüfusa sahip bir sancak merkezi konumundaydı. Bu dönemde nüfusun % 78'ini (178.689 kişi) Müslümanların oluşturduğu vilayette %22 oranında da (51.574 kişi) gayrimüslim nüfus bulunuyordu.⁸⁹ 93Harbinden itibaren Kafkasya, Dağıstan ve Kırım bölgelerinden, Nogay, Kırım ve Çerkez muhacirleri Amasya ve ilçelerine yerleştirildi. Bununla birlikte Balkan muhacirlerinin de gelmesiyle şehirde yaşayan Türk nüfus gittikçe arttı. Bu gelişmelere paralel olarak Ermeni Tehciri ve Nüfus Mübadelesi ile birlikte şehirde yaşayan gayrimüslim nüfusta ciddi bir düşüş yaşandı. Özellikle Rumlardan doğan bu boşluk 1923 yılında yapılan Türk - Yunan Nüfus Mübadelesi ile Selanik ve çevresinden gelen göçmenler tarafından dolduruldu.

Nüfus Mübadelesi, Amasya vilayetinin nüfusunda ciddi bir değişime neden oldu. I.Dünya Savaşı öncesinde %22 oranında gayrimüslimin yaşadığı şehir, Cumhuriyet Döneminde % 98 oranında Türkün yaşadığı bir şehir haline geldi. Şehir nüfusunun tamamına yakınının Türk ve İslâm olmasıyla birlikte konuşulan hâkim dil Türkçe (%93) olduğu gibi İslâmiyet de en büyük dini inanış kesimini temsil etmekteydi. Böylece Cumhuriyet'in ilk yıllarında homojen nüfus yapısına sahip bir kent ortaya çıktı. Amasya'ya yerleştirilen mübadiller, vilayetin sosyo- kültürel ve ekonomik yapısı üzerinde de bir takım değişimlere neden oldu. Mübadillerin kendilerine özgü şiveleri şehir kültürüne bir zenginlik kattığı gibi zamanla yerli halk arasında da kullanılmaya başlandı. Ayrıca yemek kültürleri ve kendilerine özgü hamur işleri yerli halkın beğenisini kazandı. Mübadillerin beraberlerinde getirdikleri ve "muhacir arabası" olarak adlandırılan atlı arabalar da ulaşım ve yük taşıma anlamında büyük katkılar sağladı. Mübadiller getirdikleri bu arabaları Amasya'da Kutsal Kardeşler atölyesinde üreterek şehir ekonomisine de katkı sağladılar. Ayrıca lokanta ve gıda sektöründe söz sahibi oldular. Bugün Amasya'da bulunan un fabrikalarının büyük çoğunluğunun muhacirler tarafından işletilmesi bu durumun bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Türk Kızılayı Arşivi

II. RESMÎ YAYIN VE TUTANAKLAR

İstatistik Yıllığı 1930, T.C. İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1930.

TBMM Zabıt Ceridesi.

T.C.BİUM, 28 Teşrin-i evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, İstanbul: Hüsnü tabiat Matbaası, 1929.

T.C. BİUM, 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı "Amasya Vilayeti", C.5, Yayın No:75, Devlet Basımevi İstanbul 1936.

III. SÜRELİ YAYINLAR

1) Gazeteler

Amasya'da Emel

Amasya Yeşilyurt

2) Dergi

İdare (Dâhiliye Vekâleti Aylık Mecmuası)

IV SEYAHATNAME-HATIRAT

Özyürek, Ali Ezger, Muhacirler (Bitmeyen Göç), Kekeme Yayınları, İstanbul 2003.

Zübeyirzade Mehmet Fuat, Yurdumuz Havza, (Hazırlayan: Ali Tuzcu), Vatan Matbaası,

İstanbul 1925.

VARAŞTIRMA ESERLERİ

Arı, Kemal, Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.

Cengizkan, Ali, Mübadele Konut ve Yerleşimleri, Arkadaş Yayınları, Ankara 2004.

Erdal, İbrahim, Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925), IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

Gür, Fevzi - Kahrıman, Salih, Amasya Nüfus Defteri 1840, Amasya Belediyesi Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2012.

İpek, Nedim, Mübadele ve Samsun, TTK Basımevi, Ankara 2000.

VI MAKALELER ve ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

Çapa, Mesut, "Lozan'da Öngörülen Türk Ahali Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Katkıları", Atatürk Yolu, S.2, Kasım 1988, 242-256.

-----," Mübadele'de Kızılay(Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü, E.Ü.SBED, Sayı: 10, Yıl: 2001, 30-60.

Çelebi, Ercan, "30 Ocak 1923 "Tarihli Mübadele Sözleşmesi Gereğince Amasya'ya İskân Edilen Mübadiller ve Sorunları", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, C.I, 13-15 Haziran Amasya Valiliği Yayınları, Amasya 2007, 357-372.

Gölen, Zafer, "Atatürk Döneminde Merzifon ve Çevresinin Nüfusu", Geçmişten Günümüze Merzifon, (Editör: Hasan Babacan), Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2010, 565-589.

İskender, Pelin, "I. Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Sırasında Amasya Sancağı'nın Nüfus Yapısı" I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, I, 373-402.

Sofuoğlu, Adnan, Kılınçkaya, Derviş, "Amasya'nın Sosyal Yapısı ve Pontuşçu Faaliyetler", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 13- 15 Haziran 2007, C.I, 415-435.

“DEVLET KONSERVATUVARLARI TÜRK MÜZİĞİ BÖLÜMLERİNDE VERİLEN ÜSLUP VE REPERTUVAR DERSİNİN UYGULANMASINDA ESER KİMLİĞİ YÖNTEMİNİN KULLANIMI VE ÖNEMİ”

Yıldırım AKTAŞI¹

ÖZET

Üslup ve Repertuvar dersi kapsadığı alan, konu ve hedef itibarıyla Türk müziği eğitiminde kullanılan derslerin içinde, birçok dersin (içerik) bir arada bulunduğu önkoşullu bir derstir. Bu ders öğrencilerin Repertuvar gelişimine katkı sağlamak ve dağarcıklarını geliştirmek amacıyla Türk Müziği Repertuvarından farklı formlardan seçilen eserlerin, belli kural ve kaidelere uyularak öğretilmesini sağlayan, derslerin başında gelmektedir. Eğitimci bu dersin uygulaması sürecinde farklı yöntemler kullanmaktadır. Bu yöntemlerden biriside öğretilen eser ile ilgili bir kimlik oluşturup, bu kimlik doğrultusunda eserin öğretilmesini sağlayan “Eser Kimliği” yöntemidir. Bu çalışma; Üslup ve Repertuvar dersi eğitiminde kullanılan “Eser Kimliği” yönteminin önemini vurgulamak, dersin tanıtımını yapmak ve diğer derslere model oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üslup, Tavrı, Repertuvar, Türk Müziği

“THE USAGE AND THE IMPORTANCE OF THE MUSICAL WORK IDENTITY IN PRACTICE FOR GENRE AND REPERTORY LESSONS TAUGHT IN TURKISH MUSIC DEPARTMENTS OF STATE CONSERVATORIES”

ABSTRACT

The areas covered by the style and repertoire, of course, the object and purpose of recognition in the course used in Turkish music education, many courses (content) are prerequisite courses combined. This course will provide students with a solid repertoire and the development of various forms of works selected from the Turkish musical repertoire in order to improve their vocabulary, which enables compliance with certain rules and regulations that are taught, is one of the courses. Teachers use a variety of methods in the implementation of this course. This is a way to create work using personal data to be taught alone, this identity in accordance with the teachings of the way of work, “the creation of personality “This is a kind of study used in educational process” to create individual “to emphasize the importance of the method which is intended to promote courses and create a model for other programs.

Keywords: Style, Mode, Repertoire, Turkish Music

GİRİŞ

Köklü bir geçmişe sahip olan klasik Türk Müziğinin, tarihsel süreç içerisinde elimizdeki ilk kaynaklardan günümüze kadar ulaşan bilgiler incelendiğinde, bu müziğin eğitimin yapıldığı birçok mekân ve okulun olduğu görülmektedir. Günümüzde bu eğitimin akademik olarak yapıldığı kurumlar üniversite konservatuvarlarıdır. Üslup ve repertuvar dersi konservatuvar eğitiminde hafızaya etki eden, ayrıca repertuvar desteği sağlaması yönünden önemli bir yer teşkil etmektedir. Yeryüzünde var olan canlı, cansız tüm varlıkların bir kimliği olduğunu düşündüğünde, onları yakından tanımamıza ve hatırlamamıza vesile olan gerçek nedenin kimlik bilgileri olduğunu söylemek mümkündür. Bu düşünceden yola çıkarak öğretilen eser üzerinde oluşturulacak kimlik bilgilerinin bilinmesine yönelik yapılacak olan üslup ve repertuvar dersinin, klasik Türk müziği eğitimine önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Konuya yaklaşım açısından klasik Türk müziği tarihi ve eğitimi konuları üzerinde durulmuş, üslup ve repertuvar derisi hakkında bilgiler verilmiş ve eser kimliği yöntemi açıklanmıştır.

1. KLASİK TÜRK MÜZİĞİ

Klasik kelimesi değerini hiçbir devirde kaybetmeyen, üzer-

inden çok zaman geçtiği halde değerini yitirmeyen, türünde örnek olarak görülen, geleneksel kurallarla yapılmış anlamını taşımaktadır.

Kavram olarak klasik örnek evrensel mükemmelliği, tarihsel akımların birleşimini, stil ve biçim özdeşliğini, doğallığı ve kalıcılığı, saltlığı ve yalınlığı, denge ve orantıyı, bütünlük ve tutarlılığı içermektedir (Say, 2010: 178).

Bütün sanat eserlerinin genel bir tarifini yapmak zordur. Klasik vasfını taşıyan bir sanat eserinin mutlaka geçmişe ait olması gerekmez. Çağdaş bir eserde klasik kurallara uygun bir şekilde yapılmışsa “Klasik” sayılabilir. Klasik kelimesi anlam bütünlüğü ile birlikte müzik ile birleştiğinde, klasik kuralları olan ve bu kurallara uygun olarak yapılmış müzik anlamına gelmektedir. Klasik kelimesi birçok nüanslarla kullanılmıştır (Öztuna, 1990: 29).

Yaşayan müzikler genellikle türlerine, sistemlerine ve özelliklerine göre sınıflara ayrılarak incelenir ve değerlendirilir. Klasik Türk müziğinde sistem üstünlüğü, ezgi zenginliği ve kaynak değeri konusunda diğer müzik türleri içinde önemli bir değere sahiptir (Beşiroğlu ve ark. 2010: 18).

Tura, “Türk musikisinin mes’eleleri” isimli eserinde klasik Türk müziğinin tanımını şu şekilde yapmıştır:

¹Öğr.Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Türk Sanat Müziği Bölümü, Ses Eğitimi Anasanat Dalı, yldrmaktas@gmail.com

“Türk Musikisi, her şeyden önce bir melodi musikisi, nağme musikisidir. Bu nağmeler, yapı bakımından çok çeşitli, irili ufaklı bir takım aralıkların kullanılmasıyla meydana getirilir. İnsan kulağı bu aralıkların bir kısmını, sadece melodiler içinde fark edebilir, değerlendirebilir. Öte yandan, bu nağmeler, seslerin, belli sıralanış, düzenleniş, diziliş ve hareket ediş şekillerine göre birçok cins ve makam oluşturur” (1988: 45).

Türk insanının yaşayışının lisanı olan bu müziği, Yavaşca şu şekilde anlatmıştır:

“Türk kültür ve sanatının temel direklerinden biri olan Klasik Türk müziğinin kendine has milli bir romantizmi vardır. Türk insanı, maddi dünyasındaki; bitmeyen sevdalarının, vefasız sevgilinin, dünyalara bedel bir çift güzel gözün, acı tatlı sözün, heyecanlarını ve maceralarını din dışı müzik ile anlatmıştır. Manevi dünyasında ise: Yaradan ile O'nun Resulünün sevgisiyle dolan duygularını da dini müzik ile dile getirmiştir. Türk müziği, köyden şehre, saraydan câmiye, yayladan ovaya, kışladan sınır boyuna; beste, ağır semai, şarkı, ayin-i şerif, ilahi, ezan, tekbir, uzun hava, türkü, mehter havası olmuş, “Müzik ruhun gıdasıdır.” Tanımıyla da gönüllerimizi doldurmuştur” (Akt.Şen, 1998:5).

Klasik Türk müziği bugün dünya yüzünde en yaygın iki cins müzikten biridir. Bunlardan biri tonal müzik yani çok sesli müzik dediğimiz batının kullandığı müziktir. Diğer modal müzik yani tek sesli makam müzik dediğimiz müzik tarzıdır ki bütün dünyada modal müzikler arasında en yaygın olanı, en başta gelenidir. Bilimsel çerçevede içinde tamamen tabiata dayanarak sistemleşmiş ve gelişmiş olan Türk müziğidir ki bunu da Türkler yüzyıllar boyunca tek başlarına geliştirmişler, sistemleştirmişler, kanunlarını matematik olarak bulmuşlar ve dünyaya tanıtmışlardır (Özkan, 1990: 25).

Klasik Türk müziğinin sadece kültürel ve sosyal anlamda özelliklerinden başka Teknik ve sistematik olan ve başka hiçbir müzik türünde rastlanmayacak kendine has özelliklerinin olduğu da önemli bir gerçektir. Bu konu ile ilgi olarak araştırmacı bestekâr Cinuçen Tanrıkorur klasik Türk müziğini şu şekilde anlatmıştır: “Sufilerin “dilsizlerin dili” sözüyle anlattıkları kelimeye dökülmesi mümkün olmayan, ancak sadece hissedilebilen “gerçek”i terennüm eden bu musikinin karakteri, kaynağı olan Türk Musikisinin genel karakteri içinde mütalaa edilir. Yani: Kuzey ve Doğu Asya’da 5 (Pentatonik), Güney ve Batı Asya’da 7 (heptatonik) aralık üzerine kurulu bir sistem vardır. Genellikle tizden peste doğru sönerek inen ses dizilerine dayalıdır. Tarihi orijininde tek kişinin (ozan tarzına uygun) usüllü veya usülsüz, ama mutlaka bir makama bağlı olarak çalılıp söylenmiştir. müziğin sadece ritim ve melodi unsurlarını kullanıp insan sesine ağırlık veren ve nihayet, nesilden nesile aktarımı meşk yoluyla sağlayan bir şahsi üslup ve ifade müziğidir” (Tanrıkorur, 2003: 15).

2.KLASİK TÜRK MÜZİĞİ EĞİTİMİ

Klasik Türk müziği eğitimi belli bir tarihsel sürece bağlı olarak ilerlemiştir. Bu ilerlemeyi elbette klasik Türk müziğindeki dönemler tayin etmiştir. Hemen her dönemin kendi atmosferine uygun bir yaşam biçimi, sanat anlayışı ve eğitim şekli olmuştur. Klasik Türk müziği eğitimi bu yaşam biçimi ve sanat anlayışından kopmamış aynı paralellikte bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleme esnasında zaman içerisinde dönemlere göre bir takım melodi ve makam anlayışında değişimler olmuştur. Ancak bu değişimler klasik Türk müziği eğitiminin yapılabilmesi ve aktarılması hususunda ciddi bir önem arz etmemiştir. Bu eğitim için en önemli uygulama yönteminin meşk olduğu bilinmektedir. Meşk ve

hafıza unsuru, klasik Türk müziği eğitiminin her dönemi içinde olmuştur. Kendine has tarzı ile yüzlerce yıl kat eden klasik Türk müziği, eğitiminin yapıldığı kurumlarda, önem arz etmektedir. Dönemlere göre değişiklik göstermiş bu kurumlardaki bir takım sosyal ve fiziki değişimler mutlaka olmuştur. Bu kurumlar şüphesiz ki, klasik Türk müziği eğitiminin uygulanmasında günümüzde de önemli roller üstlendiği bilinmektedir.

2.1. Klasik Türk Müziği Eğitiminin Tarihsel Süreci

Türk Müziği tarihine göz atıldığında Anadolu Selçuklularının son dönemi Osmanlı Devletinin kuruluş döneminden önce müzik eğitimine yönelik doğruluğu ispatlanmış herhangi bir kaynak mevcut değildir. Ancak bu görüş klasik Türk müziği eğitiminin bu dönemlerden önce yapılmadığı ve/veya olmadığı anlamına gelmemektedir. “Çünkü 13. yüzyılda Klasik Türk Müziği birden var olmuş bir müzik değil, uzun bir kültür birikiminin, uzun bir sanat geleneğinin bir merhalesi. O merhalede gördüğümüz eserler bunun gerisinde çok güçlü bir müzik mazisinin, Türklere ait bir müzik geçmişinin var olduğu izlenimini ve kanaatini pek açık bir şekilde göz önüne sermektedir. (Berker, 1985: 12).

Göktürklerde ve Selçuklulardaki Nevbet geleneği, Osmanlılarda en üst seviyeye ulaşarak Methere hane adını alması bu anlatımı desteklemektedir. Selçuklularda müzik eğitimi konusu farklı eserlerde zaman zaman değinilen konulardan biridir. Ustadan çırağa şeklinde, bugün de müzik eğitiminde kullanılan ve adına meşk usulü denilen bir yöntemle müzik eğitimi geleneksel yöntemlerle öğretiliyordu. Müzik öğretimi halk arasında geleneksel yöntemlerle camilerde, kuran kurslarında, tekkelerde, insanlar ve dervişlerin zikir ve zikir sonrası toplantılar sırasında meyhanelerde, evlerde yapıldığı gibi, gerek saray dışı müzisyenlerin denetiminde gerekse saray eğitimi alanlar arasında müzik eğitimi olabiliyordu. Bunların dışında bazı topluluklar geleneksel olarak müzisyen olmakta ünlüydüler (Uslu, 2011: 75).

Selçuklu devrinde tasavvufun çok yayılması da musikin gelişmesini tetikliyordu. Anadolu’da Mevlevi ve Ahi zaviyelerinde, eskisinden daha fazla musiki eğitimi verilmekte aynı zamanda icra edilmekteydi (Turan, 1997: 394). Selçuklular ve Osmanlıların önem arz edecek her türlü etkinlikte kullandığı müzik için mutlaka ciddi ve programlı bir eğitimin gerektiği bu eğitiminde devlet eli ile sistemli bir şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır (Sözer, 1996: 714).

Sözer’e göre; Türk müziği eğitimindeki gelişmeler şu evrelere göre şekillenmiştir.

Hazırlayıcı Dönem	Başlangıcından Hoca Meragalı Abdülkadir’e kadar olan dönem (1360–1424)
Birinci Klasik Dönem	Hoca Abdülkadir Meragalı’dan İtri’ye kadar olan dönem (1640–1712)
Son Klasik Dönem	İtri’den Hamamizade İsmail Dede Efendi’ye kadar olan dönem (1778–1846)
Yeni Klasik Dönem	Hamamizade İsmail Dede Efendi’den Zekai Dede’ye kadar olan dönem (1825–1897)
Romantik Dönem	Zekâi Dede’den Hüseyin Sadettin Arel’e kadar olan dönem (1880–1955)
Yenilikçi Dönem	Hüseyin Sadettin Arel’den günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Hazırlayıcı dönemden yenilikçi döneme kadar olan altı evrede klasik Türk müziği eğitimindeki sistem ve gelişmeler küçük farklılıklar dışında olmamıştır. (Sözer, 1996:714).

2.2. Klasik Türk Müziği Eğitiminin Uygulanması

Klasik Türk müziği eğitimi denildiğinde hiç kuşkusuz akla gelen ilk kelime “Meşk” olacaktır. Meşk yüzyıllardır devam eden klasik Türk müziği eğitimi ve geleneğinin değişmez temelini oluşturmuş, musiki eğitimini şekillendirmiş, aynı zamanda da sözlü ve sazlı repertuarın yüzyıllar boyu kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamıştır. Klasik Türk müziğinin en önemli yapı özelliklerinin başında; makamsal bir yapıya sahip olması, aynı zamanda icra edilişinde perde kavramı ve perdelerin kullanışındaki hassasiyete dikkat edilmesi olmuştur.

Cinuçen Tanrıkorur’un bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir: Zira bizim musikimiz, her zaman söylediğim gibi, nota musikisi değil, perde musikisidir. Notadan öğrenilmez, notalara bakılarak icra edilmez. Türk musikisi meşk ve ezberden icra musikisidir (Tanrıkorur, 2003:150).

Meşk usulüyle müzik öğretmenin basit bir araç gibi ya da herhangi bir pedagojik bir yöntem gibi algılanması eksik ve yanlış olur. Dört yüzyıl kadar devam etmiş olan Türk müzik geleneğinde meşk, sayısız müzisyen kuşakları tarafından bir müzik öğretim yöntemi olarak da benimsenmiştir (Behar, 1992:6).

Konuya öğretim ve aktarım açısından bakıldığında müziğin tekniğini, makam ve usulleri, ya da herhangi bir sazı çalmasını öğrenmek, hep mevcut repertuarın hafızaya işlenmesi, küçük ve basitten başlayarak giderek zorlaşan eserlerin meşk edilmesi biçiminde olurdu (Behar,1987: 33).

Müzik öğretiminde meşk sisteminin esas olması hafızayı etkili kılıyor. Meşk sisteminin en önemli ve belirgin özelliklerinden birisinin “Hafıza” olduğu konusunu Beşiroğlu şu şekilde ifade etmiştir:

“Klasik Türk Müziği geleneğinde ve eğitiminde “hafıza”nın büyük bir önemi vardır. Hafıza’ya alınmış, yani ezberlenmiş eser sayısı bir sanatkarın değerini ve seviyesini ortaya koyabilmek için bir ölçü olarak kullanılmıştır. Hafıza’ya verilen bu önem “meşk” olarak tanımladığımız bu sistemin temelini oluşturmuştur. Meşk hat sanatından ödünç alınmış bir tanımlama olup, bir harfin ya da bir yazının bir hoca denetiminde çok defa tekrar edilerek öğretilmesini ifade eder. Eğitim açısından baktığımızda geniş bir repertuarı hafızaya almanın uzun bir eğitim süresi gerektirdiğini görürüz. Öğrencilerin belirli bir repertuarı gelecek kuşaklara aktarabilecek seviyede olabilmesi için bu eğitim sürecinin doğal olarak uzun olması gerekiyordu. Ve bir sanatkarın ancak böyle uzun bir eğitim sürecinden sonra üstad konumuna gelebiliyor, bu eğitimin sağladığı birikim ile kendi eserlerini vermeye başlayıp, icrasını gerçekleştirebiliyordu” (1997:136).

Klasik Türk müziği geleneğinde üstadlığın kuşkusuz ve en önemli koşulu, göstergesi ve gurur vesilesi, hafızaya nakşedilmiş eserlerin çokluğu, geçilmiş fasılların, meşk edilmiş eserlerin sayısıdır. İster hanende ister sazende olsun bir musikişinas bununla değer kazanırdı. Eğitim öğretim ve aktarım zincirlerinin bir halkası olabilmesine bu olanak verirdi. Müzisyenler için bugün kullanılan “Repertuarı geniş” deyimini yerine “Mahfuz atı çok” denirdi (Behar, 1987: 31).

Klasik Türk müziği eğitiminde yaşanan en büyük değişiklik Romantik dönem ve Yenilikçi dönemi de içine alan ve cumhuriyetin ilanından sonra olan yeniliklerdir. Bu yenilikler meşk sistemi denilen ve hafızaya yönelik olan eğitimin uygulama kısmında etkili olmamıştır. Türk müziği eğitiminde meşk sistemi kendi geçerliliğini sürdürmüştür.

2.3. Klasik Türk Müziği Eğitimi Veren Kurum ve Mekânlar

Klasik Türk müziğinin tarihsel dönemleri göz önünde tutularak, bu müziğin eğitiminin verildiği kurumlar şu şekilde sıralanabilir: Osmanlı döneminde müzik eğitimi verilen kurumlar hemen hemen Selçuklu döneminde müzik eğitimi veren kurumların uzantısıdır. Yine aynı ifade ile Türkiye Cumhuriyeti ve günümüzde müzik eğitimi veren kurumların temeli ise Osmanlı müzik eğitimi veren kurumların uzantısı ve gelişmiş olanı olarak adlandırmak doğru olacaktır. Selçuklu dönemine müzik eğitimi genellikle halk içindeki yapılan toplantılarda, geleneksel yöntemlerle dini mekânlarda, dervişlerin zikir ve zikir sonrası yaptıkları toplantılar sırasında meyhanelerde, evlerde yapılıyordu. Klasik Türk müziğinin büyük gelişme sağladığı birçok ölümsüz eserin ve bestekârın yetiştiği, yeni makam ve formların ortaya çıktığı Osmanlı döneminde ise klasik Türk müziği eğitimi daha sistemli bir yapıya sahip olmuştur. Yine bu dönemde de müzik eğitimi veren birçok farklı kurum bu önemli görevi üstlenmiştir.

Bu kurumlardan başlıcaları ve önem arz edenleri şu şekilde sıralanabilir.

- Enderunlar (saray okulu)
- Haremler (sarayda müzik öğrenmek isteyen cariyelerin bulunduğu mekân)
- Mehterhaneler (osmanlı askeri müziğini öğretildiği okul)
- Darülelhan (devlet konservatuarı)
- Herat Müzik Okulu (istanbul dışında, herat ilinde oluşturulan okul)
- Cami (dini müziğin eğitiminin verildiği okul)
- Tekke (farklı tarikatların bünyesinde bulunan okul)
- Mevlevihaneler (mevlevilik tarikatı ve düşüncesini temsil eden okul)
- Özel Meşk haneler ve ev toplantıları
- Musiki Mektepleri (musiki muallim mektebi)
- Darülbedayi

Ergin, S. Darülbedayi ile ilgili şu bilgileri sunmaktadır. “Ülkemizde ilk konservatuar olarak kabul edilen Darülbedayi, Batı Müziği yanında, Türk Müziğinde eğitim programına aldı ise de yaklaşık bir yıl sonra, 16 Mart 1916’da müzik bölümü kapatıldı” (1986:47).

Osmanlı dönemine müzik eğitimi veren birçok farklı türde eğitim kurumunun olduğu ve bu kurumların işlevinin Cumhuriyetin ilanına kadar sürdürdüğü bilinmektedir. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar olan dönemde ise müzik eğitimi ve bu eğitimi veren kurumlarda yüzeysel olarak bir takım değişiklikler olmuştur.

Cumhuriyet, Türk milleti için yeni bir hayat tarzının başlangıcı olduğu kadar,

Türk müziği için de yeni bir dönemin başlangıcıdır (Tura, 1988: 40).

Bu dönemdeki eğitim kurumları ise şu şekilde sıralanabilir.

- Darülelhan kapatıldıktan sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı'na dönüşmüştür.
- Musiki Muallim Mektepleri daha sonra Müzik Eğitim Fakültesi içinde müzik öğretmenliği Ana Bilim Dalına dönüştürülmüştür.
- Musiki Cemiyetleri, Özel Korolar, Dernek Toplulukları, Belediye Konservatuvarları (Üsküdar Musiki Cemiyeti, İstanbul Belediye Konservatuvarı gibi)
- Özel Dersler ve Ev Toplantıları
- Güzel Sanatlar Fakülteleri
- TRT Toplulukları
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Koroları
- Üniversitelere bağlı konservatuvarlar

Günümüzde bu kurumların birçoğunda sistemli ya da sistemsiz Türk müziği eğitimi verildiği bilinmektedir.

3. ÜSLUP VE REPERTUVAR DERSİ

Üslup ve Repertuar dersi ilk olarak 1976 yılında kurulan İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı ders müfredatında ele alınmış ve ders olarak işlenmeye başlanmıştır. Daha önceki dönemlerde müzik eğitimi verilen her mekânda üslup ve repertuar dersleri ve bu terimler kullanılmıştır. Ancak ilk defa bir üniversite de ve ona bağlı müzik eğitimi veren bir kurumunda kullanılması bir ilktir. Daha sonraki dönemlerde farklı konservatuvarların kurulması, akabinde bu okulların eğitim programları ve ders isimleri birbirlerinden örnek alınarak hazırlandıkları için üslup ve repertuar dersi Türk müziği devlet konservatuvarları eğitim programlarının en önemli ve vazgeçilmez derslerinden biri haline gelmiştir. Amaç olarak klasik Türk müziğinin kendine has seslendiriş özelliklerini eserler üzerine tatbik etmek, dağarcıklarını genişletmek bu doğrultuda öğrencinin hafızasındaki eserlerin sayısını arttırmak ve bu sayıya katkıda bulunmaktır. Bu ders konservatuvarlar da çoğunlukla solfej ve nazariyat dersleri, ritim uygulama, ritim bilgisi dersleri ile aynı paralellikte yürütülmektedir.

3.1. Üslup

Üslup kelimesi sözlük anlamı ile birçok farklı alanda kullanılmıştır. Genellikle edebiyat, mimari ve güzel sanatların farklı dallarında kullanıldığı bilinmektedir. Kök olarak arapça bir kelime olan üslup kelimesinin sözlükte de birçok tanımına rastlamak mümkündür. İnsan fikir, duygu ve düşüncelerini anlatmak, diğer insanlarla irtibat ve diyalog kurmak için, sözlü veya yazılı ifade tarzına başvurur. Bu ifadeler kısa-uzun, sade-süslü, basit-girift olabildiği gibi, sanat değeri bulunan edebi bir tarzda da olabilir. Sözlük manası itibarıyla yol, yöntem, metot, aslanın boynu, hurma sırası, burundaki yükselti, (bu mecaz olarak kibirlenmek, büyülenmek) anlamına gelir. Semantik olarak yukarıda geçen sözlük anlamların "yol ve gidişat" kelimesinde birleştiklerini söyleyebiliriz.

Bir sanatçıya (Bir şaire, bir ozana ya da bir yazara) ait özel anlatımlara verilen ad. Sanatçının eğitimi, dünya görüşü, yetenekleri, dil anlayışı; Yaşadığı çağdan etkilenerek onun üslubunu oluşmasında etkilidir. Bir sanatçının yapıtlarındaki cümle kuruluşu, sözcüklerin seçimi, söz sanatları üslubun değerlendirilmesinde ölçüt olarak kabul edilir(Saraçoğlu, 2000: 155).

Öztuna üslup konusuna farklı bir noktadan yaklaşmıştır. Üslubun daha çok sanatçıya ait olan bir özellik olduğu konusuna vurgu yapılmıştır. Öztuna'ya göre;

"Güzel sanatlarda takip edilen hususi yola "mektep"(ecole), sanatçının iç karakterine ait hususi yola "üslup" (style) denir. Musikide gerek bestekârda gerek icracıda üslup meselesi çok mühimdir. Zira sanatçının ibda kabiliyetini gösterir. Bütün büyük bestekârların ve büyük icracıların mutlaka bariz diğerlerinden az veya çok fakat mutlaka farklı üslupları vardır. Aynı musiki anlayışına ve ekolüne sahip olanlarda üslup farkı küçüldür. Fakat yine de mevcuttur. Üslubu meydana getiren unsurlar meselesi de çok önemlidir. Sanatkârın kullandığı malzemeye verdiği yön, bu malzemeyi kullanım tarzı, üslubu meydana getirir. Bestekârın belli bir güfteyi, makamı, usulü, formu, geçkileri seçmesi üslubu meydana getiren ilk unsurlardır. Bu ve ikinci derece unsurların şahsi bir anlayışla terkibi, üslubun ta kendisidir" (1990:472).

Bir başka üslup tanımında ise,

"Bir eseri güftesine uygun bir ifade tarzı ile bestelediği makamın özelliklerine uygun olarak, usul ve formunu bozmadan aynı zamanda bestekârın estetik anlayışına saygılı kalma kaydı ile kendi estetik anlayışını da katarak icra etmektir" (Tura, 1988: 83).

Üslup tanımı yapılırken genele bakıldığında biçim, tarz, stil, görüş gibi kelimeler ile karşılık aranmıştır. Sözer ise üslup tanımını dört şekilde yapmıştır.

- Her alanda olduğu gibi müzikte oluş, değiş ya da yapış biçimi tarz.
- Bir müzikçiye, bir çağa ya da bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme veya söyleyiş özelliği
- Bir müzikçinin görüş, duygu, anlayış ve anlatıştaki özelliği
- Müzik tarihinde yer alan bir dönemin (Barok, Klasik, Romantik... gibi) ve bir müzik formunun (senfoni, sonat, peşrev, beste, semai... gibi.) kendine özgü anlatış biçimi (Sözer, 1996: 728).

Üslup en basit tanımıyla anlatım yolu demektir. Sanatçıdan sanatçıya değiştiği gibi, konudan konuya, türden türe hatta çağdan çağda değişebilmektedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, yüzyıllar önce yapılmış olan klasik eserleri ölümsüzleştiren, onlardaki fikir, ruh, duygu kadar bunların anlatış biçimi yani üsluplarıdır. Bu bilgilerin ışığında her dönemin, sanatçının, sanatsal akımların ve formların hepsinin anlatım özelliklerine üslup denilebileceği gibi, herhangi bir sanatçının kendine ait kişisel anlatım biçiminin tanımlanmasında da üslup kullanılabilir. Buna göre üslup genel anlatım biçimi olarak kullanılırken kişisel anlatımda da sıkça kullanılmıştır. Üslup anlatım ve seslendiriş biçimi olarak klasik Türk müziğinin içinde etkili alana sahip bir ifade biçimidir. Çoğu zaman anlam ve seslendiriş olarak ifade edilirken Üslubun yanında "tavır" kelimesi de oldukça sık kullanılmaktadır.

Tavır "Geleneksel sanat müziğinde seslendirme inceliklerini belirleyen üslup özellikleri olarak, genel bir yaklaşım değil, derinlikli özel bir üslup içermektedir" (Say, 2010: 451).

"Klasik Türk müziğinde çoğu zaman yan yana kullanılan "Üslup ve Tavır" kelimelerinin anlamları aslında birbirine karışmıştır. İki kelimenin aynı manaya geldiğini savunanların yanında farklı anlamlar taşıdığı öne sürenlerde olmuştur. Musikimizde usta ve söz sahibi ağızlarda şekillenmiş ve kesin çizgileri ile çerçevesi çizilmiş, aynı zamanda devamlılığı olan bir tavır ve üslup

belirlenememiştir. Klasik Türk müziğinde ses icracılı ile ilgili; “klasik, hafız, gazelhan, radyo, piyasa” gibi tanımlar, tavrı ve üslup için kullanılmaktadır. Terminolojik önemi ve bilimselliği tartışılır olan bu kavramlara klasik Türk müziği çevrelerinde sıkça rastlayabiliriz. Lügat anlamı birbirinin içinde olan “tavır-üslup” müzisyenlerce birbirinden farklı kabul edilmiş, tavrını mı, yoksa üslubunu mu kişisel olduğu konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Bu yüzden ikisini de kullanmak doğru olacaktır” (Şen, 1998: 96).

Üslup ve Tavrı konusunda Çevikoğlu'nun tespiti şöyledir: “Üslup ve tavrı kelimelerinin Türk müziği için ifade ettiği manalar maalesef açık değil, birbirine karışıyor veya bu iki terim birbirinin yerine kullanılabilir. Aslında birbirine yakın, hatta iç içe veya birbirini tamamlayıcı kavramları ifade ettiğinden kesin çizgilerle ayırmak kolay değil. Üslup kelimesi, bir Türk Müziği terimi olarak, bu müzik bestelenirken ya da icra edilirken uygulanan ifade biçimleri anlamına gelir. Tavrı ise bu müziğin eserleri bestelenirken ya da icra edilirken -besteci ya da icracının- içinde bulunduğu hâldir ki eser bu hâlin yansıması olacak ve eserin bestelenişini ve/veya icrâmı belirleyecek özellikleri ortaya çıkaracaktır. Bu târiflere göre üslup kelimesinin anlam bakımından daha geniş ifâdeleri karşıladığı ve bir bakıma tavrıları da kapsadığı söylenebilir. Klâsik üslup, klâsik ney üslubu, Tekke tavrı, Niyâzi Sayın'ın ney tavrı gibi tamlamalar konunun daha kolay anlaşılmasına yardımcı olabilir sanıyorum. Şöyle bir cümle kursak: Niyâzi Sayın, neyzen Halil Dikmen'den öğrendiği klâsik ney üslubunu Tanbûrî Cemîl Bey'in tanbur ve kemence tavrı ile mezcederek, Halil Dikmen'in ney tavrından farklı olarak kendi ney tavrını oluşturmuştur. Niyâzi Sayın'ın hassas perdeleri oluşturan özel pozisyonları, emsâlsiz nefes hâkimiyeti, olağanüstü ses esnekliği ve lirizmi ile bu tavrı, artık Niyâzi Sayın ekolu olarak da adlandırılmaktadır. Başka örnekler verelim: Örneğin Kutbû'n-nâyî Osman Dede'nin Rast ve Hicâz Âyîn-i Şeriflerinin tavrı farklıdır ancak üslubu aynıdır. Nutkî Ali Dede, Nâsir Abdülbâkî Dede, Künhî Abdürrahîm Dede ve Hammâmizâde İsmâil Dede'nin aynı üslup da farklı tavrı eserleri vardır. Hacı Ârif Bey ile Şevki Bey'in de üslupları aynı, tavrıları farklıdır. Ancak bestekârların bazı eserlerinde tavrıları da benzeyebilir tabii... Türk müziği klâsik eserlerinde ses icracılığının bir üslubu vardır. Bu üslup içerisinde merhûm Bekir Sıdkı Sezgin'in ve Merâl Uğurlu'nun tavrıları ayrıdır. Üdi Yorgo Bacanos ve Cınuçen Tanrıkör'ün üsluplarında benzerlikler görülebilir ancak tavrıları ayrıdır. İşte burada, bu iki bestecinin ayrı olan tavrıları aynı zamanda ayrı ifâde biçimlerini de işaret ettiğinden, aralarında benzerlikler olsa da üslupları da ayrıdır demek yanlış olmaz. Sanıyorum kavram karmaşası böyle oluşuyor. Yani kısaca “üslup benimsenir, tavrı takınılır” diyelim. Folklorik müziğimizde tanbura için kullanılan “yöresel tavrı” tâbiri de bu cümledendir” (Görüşme: Çevikoğlu, 25.12.2013, Ankara).

Üslup ve tavrı'nın tamamen farklı kavramlar olduğu, bilinenin aksine yanlış kullanıldığı yönünde görüşleri Akdoğu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bugüne değin körü körüne ve yanlış olarak ikiz kardeş gibi birlikte kullanılmış Üslup ve Tavrı terimleri de, terim özür-lü oluşumuzun önemli göstergelerinden biridir. Bu iki terim birbirinden kesin olarak farklıdır. Genel olarak seslendiriciler için birlikte ve yanlış olarak kullanılmaktadır. Oysa tavrı seslendirici 'yle ilgili olup, üslup ise yalnızca yaratıcı ile yani üretkenle ilgilidir. Sözelimi, falan udinin ya da tanburinin tavrı olabilir, ama üslubu olamaz. Buna karşın, Mozart'ın, Dede Efendi'nin, Yaşar Kemal'in üslubu vardır. Bir başka deyişle, işitince, ya

da okuyunca o eserin kime ait olduğunu anlarsınız. Bu ise, yaratıcının üslubunu bilmekle olasıdır. Tavrı ve üslup bireysel ya da yöresel olmasına karşın, taklit edilebilirler.

Örneğin, “Yorgo Bacanos gibi tavrı var” ya da, “Bu eserde Beethoven üslubu seziyor” gibi. Biçem de denilen tavrı, geleneksel seslendirmede ortaya çıkar. Tavrı oluşturan öge ise, uzun süreli seslerin küçük sürelerle bölünmesi sonucu ortaya çıkan küçük süreleri, kişisel ya da yöresel beğeni doğrultusunda, uzun süreli sesin dışındaki seslerle doldurmak, dolayısıyla, bu seslerle kümeler oluşturmaktır. Müzikte Üslup ise doğrudan müziğin organik yapısıyla ilgilidir. Örneğin; belirli yerlerde belirli uygulamaları, belirli tonlarda veya makamlarda ısrarla belirli aralıkları, ya da belirli ölçülerde belirli düzümleri kullanmak, bir başka deyişle, esere kimliğini ve kişiliğini yansıtacak tüm olguları gerçekleştirmek, üslubu oluşturur. Bu doğrudan hareketle, TMDK'da okutulan “Üslup ve Tavrı” dersinin adının yanlışlığı da kendiliğinden ortaya çıkacaktır (müziktegitimcileri.net: 15.04.2014).

3. 2. Repertuvar

Fransızcadan dilimize geçen repertuvar kelimesi anlam olarak eser bilgisi, dağarcık, birikim anlamına gelmektedir. En çok tiyatro ve müzik sanatında kullanılan repertuvar, tiyatrodaki bir oyuncunun ezberlediği ve oynadığı rollerin listesi, olarak bilinir. Müzikte ise; Vural'ın ifadesiyle;

Bir müzik topluluğunun ya da sanatçının yorumlamaya hazır olduğu parçalar. Bir müzik türünde yazılmış parçaların tümü olarak tanımlanmıştır (Sözer, 1996: 580).

Bir icracânın bildiği bütün eserler. Repertuarı zengin bir hanende, eskiler bir sazende veya hanendenin çalıp okuyabileceği eserlerin hepsine bu manada “mahvûzât” derlerdi. Başka bir şekliyle, bir müzik çeşidinin veya başlı başına bütün bir müziğin elde mevcut bütün eserleri de denilmektedir (Öztuna, 1990: 227).

“Repertuar, seçilmiş eserler anlamına gelir. Burada dersi veren hocanın veya ilgili bir kurulun seçtiği, üzerinde üslup derslerinin yapılabileceği ve öğretim programı içinde öğrencilerin öğrenmesi gerekli görülen eserlerin bütününe târif ediyor” (Odaklanmış Görüşme: Çevikoğlu, 25.12.2013, Ankara).

Repertuar yani eser bilgisi, konusunda şüphesiz müziğin belkemiği olma özelliğini taşır. Repertuar bilgimize dayanarak ancak sanatın varlığından ya da değerinden söz edebiliriz. Makam, usûl gibi temel unsurlar hakkındaki bilgilerimizde repertuara bağlı olarak gelişir (Başer, 2001: 214).

3.3. Klasik Türk Müziğinde Repertuar ve Gelişimi

Günümüzde klasik Türk müziği repertuarını oluşturan farklı formlardaki eserlerin tamamı bu müziğin başlangıcından bu güne kadar kaydedilmemiş olmasına rağmen meşk yolu ile günümüze kadar gelmeyi başarabilmiştir. Bu eserlerin birçoğunun notasına (farklı versiyonları) dâhil ulaşmanın mümkün olduğu bilinmektedir. Ancak bir aktarım ve hatırlatma aracı olan notanın klasik Türk müziğinde fazla itibar görmemesi, farklı nota yazım sistemlerinin bulunmasına rağmen kullanılmaması, birçok değerli eserin günümüze kadar ulaşamamasına neden olmuştur. Bu eserlerin en eskisi 13.yüzyılın sonlarında bestelenmiş olan eserlerdir. Çevikoğlu'nun bu konu ile ilgili araştırması şu şekildedir:

“Eldeki kaynaklara göre teorisi ilk kez Urmiyeli Safiyüddin (1224-1294) tarafından ortaya konan bu müziğin ilk gelişmiş örnekleri, efsânevi bestekâr ve nazariyatçı Meragalı Abdülkâdir (1360-1435)’e atfedilir. Önde gelen bestecileri, Şeyh Abdülâlî Efendi (?-1560), Hâfız Post (1630?-1694), Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi (1640-1712), Kutbü’n-nâyî Osman Dede (1642?-1729), Enfî Hasan Ağa (1670?-1729), Zaharya (?-1740?), Tab’î Mustafa Efendi (1705-1770), Ebûbekir Ağa (1685-1799), Hacı Sâdullah Ağa (1730-1801), Küçük Mehmed Ağa (1734-1809), Tanbûrî İsak (1754-1814), Kômürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi (?-1835?), Hammâmîzâde İsmâil Dede-Efendi (1778-1846), Sultân III.Selîm Han (1761-1808), Dellâlîzâde İsmâil Efendi (1797-1869) ve Zekâî Dede (1825-1897) olan bu müziğin repertuarında büyük hacimli sözlü formlar ile küçük hacimli bazı dînî eserlerle az sayıdaki şarkı formunda bestelenmiş sözlü eserler yer alır.Hacı Ârif Bey (1831-1885) şarkı formunda eserler bestelenmişse de Klâsik Türk Müziği’nin özgün form geleneği Tanbûrî Ali Efendi (1836-1890), Hacı Fâik Bey (1831-1891), Bolâhenk Nûri Bey (1834-1911), Muallim İsmâil Hakkı Bey (1865-1927) ve Ahmed Avnî Konuk (1868-1938) gibi bestecilerin eserleri ile yakın döneme kadar gelebilmiştir” (Çevikoğlu, 2009 : 944).

Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Müziği Repertuarı üzerine en ciddi çalışma TRT tarafından yapıldığından, konuya ilişkin incelemeler TRT Türk Müziği Repertuarı’ndaki rakamlara dayanmaktadır. TRT Arşivi’nin 2005 yılı kayıtlarına göre repertuarda örneği bulunan makamların sayısı 286’dır (Çevikoğlu, 2009: 945-949).

Tablo 2. TRT Repertuarı’nda yer alan 286 makamdan bestelenmiş toplam 23.592 eserin % 41.96’sı -toplam 9.901 eser (repertuarda 1000’er eserden fazla örnekleri bulunan) şu 6 makamdan bestelenmiştir:

MAKAM	SAYISI
Hicâz	<u>2359</u>
Nihavend	<u>2273</u>
Hüzzam	<u>1408</u>
Rast	<u>1344</u>
Kürdilihicâzkâr	<u>1275</u>
Hüzzam	<u>1242</u>
TOPLAM	<u>9901</u>

Tablo 3. Türk nazariyatçı ve bestekârlarca bugüne kadar oluşturulmuş ve kullanılmış makamların sayısı 600’ü aşkın iken son 100 yıl içinde repertuvara katılan eserlerin en çok 20 makamdan bestelendiği ve bu eserlerin bugün toplam repertuarın % 72’sini oluşturduğu görülmektedir:

MAKAM	SAYISI
Hicâz	<u>2359</u>
Nihavend	<u>2273</u>
Hüzzam	<u>1408</u>
Rast	<u>1344</u>
Kürdilihicâzkâr	<u>1275</u>
Uşşak	<u>1242</u>
Hüseyini	<u>987</u>
Mahur	664

Muhayyerkürdi	614
Hicâzkâr	605
Segâh	601
Karciğar	588
Suzinak	505
Saba	431
Acemaşiran	401
Acemkürdi	361
Muhayyer	359
Buselik	346
Evç	315
Bayati	309
TOPLAM	16987

Repertuarda bu 20 makamın dışında, elimizde eser örneği bulunan diğer 266 makamdan bestelenmiş eserlerin toplamı 6605, oranı ise sadece % 28’dir. TRT Repertuarı’nda 10’ardan az örnek eseri bulunan 167 makamdaki toplam eser sayısı ise sadece 452’dir ki bu toplam repertuarın % 1.91’ine karşılık gelir. Bugün elimizde örneği bulunmayan makamların sayısı ise 300’den fazladır. Repertuarda bu 20 makamın dışında, elimizde eser örneği bulunan diğer 266 makamdan bestelenmiş eserlerin toplamı 6605, oranı ise sadece % 28’dir. TRT Repertuarı’nda 10’ardan az örnek eseri bulunan 167 makamdaki toplam eser sayısı ise sadece 452’dir ki bu toplam repertuarın % 1.91’ine karşılık gelir. Bugün elimizde örneği bulunmayan makamların sayısı ise 300’den fazladır (Çevikoğlu, 2009: 945-949).

3.4. Üslup ve Repertuar Dersinin İçeriği

Klasik Türk müziği eğitiminin verildiği konservatuvarlarda Üslup ve repertuar dersinin içeriğinin genellikle dersi veren eğitmenin ya da eğitmenlerin TRT repertuarı, Darülelhan külliyesi ve Kültür bakanlığı repertuarından seçtikleri, bireysel veya dersin eğitmenlerinin görüşleri alınarak hazırladıkları repertuar dâhilin de yapıldığı bilinmektedir. Üslup ve repertuar dersinin diğer mesleki dersler (Türk Müziği Nazariyatı, Ritim Bilgisi, form bilgisi, Meslek çalgısı) ile ilişkileri göz önünde tutulduğunda, içeriği oluşturan koşullar bu dersler ile uyumlu bir paralellik göstermektedir.

3.5. Üslup ve Repertuar Dersinin Kaynakçaları

Bu ders için en önemli ve doğru kaynakların başında farklı form ve yapıda bestelenmiş olan çeşitli sürümleri bulunan TRT repertuarındaki 28.000 eserin notası oluşturmaktadır. Ayrıca bu konu üzerine çalışmış, fikir sahibi olan Türk müziği eğitmen, sanatçı ve araştırmacıların önerileri doğrultusunda seçilmiş eserlerden oluşan klasik Türk müziği repertuarı arşivleri, bunun yanında kayıtlarda bulunan en eski ses arşivleri de kullanılmaktadır. Ayrıca yardımcı kaynak olarak, nazariyat kitapları, form bilgisi, güfte bilgisi ve sözlüğü gibi kaynaklar kullanılmaktadır.

Özet olarak Üslup ve Repertuar dersi kaynakçaları şu şekilde sıralanabilir:

Genel Kaynaklar;

- TRT, Kültür Bakanlığı Türk müziği nota arşivi
- Kişisel klasik Türk müziği nota arşivleri

- c) Üslup ve Repertuvar eğitimi için yazılmış ders notları
- d) Tecrübe sahibi eğitmen ve icracıların görüş ve önerileri
- e) Türk müziğinde kabul görmüş önemli icracıların ses ve görüntü kayıt arşivleri

Yardımcı kaynaklar;

- a) Nazariyat, Türk Müziği Form Bilgisi, Güfte sözlükleri ve benzer ders içeriğinde etkili olabilecek tüm basılı kaynaklar.
- b) Versiyon farklılığı olan notalar
- c) Farklı icra örnekleri Üslup ve Repertuvar dersi için en önemli kaynakçalar olarak bilinmektedir.

4. ÜSLUP VE REPERTUVAR DERSİ EĞİTİMİ VE ESER KİMLİĞİ YÖNTEMİNİN KULLANILMASI

İcrası son derece güç olan, zengin detayları, son derece karışık incelikleri barındıran mevcut klasik Türk müziği repertuarını anlamak ve icra etmek müzik bilgisinin, nota bilgisinin, solfej kabiliyetinin, ötesinde bu müziğin içinden çıktığı tarihsel atmosfere ve kültür dünyasına vakıf olmakla mümkündür (Delice, 2008: 309).

Burada asıl amaç; Üslup ve Repertuvar dersinin eğitimi alan kişilerin klasik Türk müziği dağarcığını genişletip mesleki alanda kullanabileceği bir repertuvar oluşmasına katkıda bulunaktır. Bir nevi eser desteğidir. Son derece zor bir süreç olan bu dersin eğitimi için yukarıdaki bilgilerin ışığında öğrencilerin algılarını ve derse ilgilerini arttırmak amacıyla, genellikle klasik Türk müziği ve repertuarı hakkında geniş bir ön bilgi vererek başlanmıştır. İlerleyen süreçte ilk dersten başlayarak yapılacak ders için belirlenen makam dâhilin de daha önceden seçilen eserler çoğaltılarak her öğrencinin kendisine ait notası olmasına önem verilmektedir. Burada yapılacak olan dersin konusu ve eserlerinin bir önceki dersten öğrencilere dağıtılması derse hazırlık ve araştırma yapma aşamasında önem taşımaktadır. Her öğrencinin kendine ait nota sehпасı ve notası hazırlandıktan sonra eser kimliğine dayalı uygulamalı bir eğitime geçilir. Öncelikle geçilecek eserin makamı ne ise öğrencinin bu makamı anlatması daha sonra seyirini (makamın sesleri içerisinde yapılan doğaçlama makamsal gezinti) yapması istenir. Takiben eserin usulünün (ritminin) incelenmesi yapılır. Burada usulün kaç zamanlı olduğu, kaç darptan (vuruş) oluştuğu, usulü meydana getiren diğer usullerin neler olduğu, nasıl vurulduğu gibi eserin usulü hakkındaki teknik konular üzerinde durulması sağlanır.

Makam, usul gibi konulardan sonra gelen, eserin metronomu, sözlerinin taşıdığı anlam, bestekârı ve güftekârı hakkında bilgiler, içerisindeki geçki ve kalıplar üzerine yapılan çalışmalardan sonra eserin seslendirilmesi aşamasına geçilir. Seslendirme için ilk tercih genellikle uygun bir akort bulup (sınıftaki ses birliği) eğitmenin eseri birkaç kez okuyup dinletmesidir. Daha sonra aynı sestem solfejini yapılmasıdır. Burada solfej için ilk aşama, dörtlüğe ya da sekizliğe bir vurarak eserin okunmasını sağlayıp, eserin kendi usulü ile vurulmasına hazırlık yapma amacı taşımaktadır. Uygun bir metronom bulduktan sonra, klasik Türk müziği eser icra etme geleneğine uygun olarak dik bir şekilde oturularak iki ayağın tabanının tam yere basması ile iki el dizlere vurularak çıkan ses eşliğinde eserin birkaç kez de usul vurularak okunması sağlanır. Bu aşamada asıl olan eğitmenin yaptıklarının tekrarını öğrenciden istemesi durumu-

dur. Bu da klasik Türk müziği geleneğinin içinde hep var olan bir nevi “meşk sisteminin ” tekrarlanması durumudur. Usul çalışmasından sonra, sözlerin genel bir açıklaması yapılır. Burada amaç güfte içindeki bilinmeyen kelimeleri öğrenmek ve hayal gücünü de kullanarak güfteyi açıklamaya çalışmaktır. (Güftenin açıklanması, eserin yorumlanması aşamasında; vurgu yapılacak kelimeleri bulmak ve yorumu güçlendirmek hususunda önem taşımaktadır.) Tabii ki eserin vezni hakkında bir çalışmada yapılması da sağlanmaktadır. Eserin bestekârı ve güftekârı hakkında önem arz edecek bilgilerin verilmesinden sonra, eser bir kez daha eğitmen tarafından tekrar edilerek hatırlatma yapılır. Eserin sözleri ile seslendirme aşamasına geçildiğinde yine usul pozisyonu alınır birkaç kez eserin usulü’ü boş olarak vurulur. Usul vurarak eseri seslendirmek mecburidir. Usul vurmadan eserin seslendirilmesi asla düşünülemez. (Bu arada eserin gideri ”metronom’u” gayri ihtiyari tespit edilir). Seslendirmede ölçü sıralaması ile yapılabilir. Ya da eser bir bütün olarak düşünülüp seslendirilebilir. Burada sınıfın seviyesi ya da öğrencinin algı kalitesi sıralamaya mutlak etki edebilmektedir. Eğitmen seslendirir öğrenci tekrar eder. Öğrencinin tekrarı bireysel olabileceği gibi topluda olabilir. Buraya kadar olan tüm sıralama ve çalışmaların yerlerinde değişiklikler yapılabilir. Yapılan bu çalışmalarda eğitmen ve öğrencinin pozisyonu değişebilir. Eğitmen merkezli bir ders, öğrenci merkezli bir ders ya da eşit merkezli bir ders işlenebilir. Tüm bu bilgiler ve eserin öğretilmesi aşamasındaki çalışmalar bir üslup ve tavır karakteri içinde yapılmaktadır. Öğrenci bu çalışmaları yaparken aslında bir nevi üslup ve tavır eğitiminin de gerektirdiği tüm koşulları yerine getirmiş olmaktadır. Burada dersi veren eğitmenin ders işleme şekli önem arz etmektedir.

Aşağıdaki nota üzerinde gösterilen işaretlemeler “Eser Kimliği” konusunun özetlenmiş şeklini göstermektedir.

The image shows a musical score for a piece titled "SÜZNAK SARKI". The score is written in a staff with a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 8/8. The lyrics are in Turkish and include phrases like "BİLMEYEN, İSTİMEYEN SEN, O GÜZEL ESERİ SESİN". The score is annotated with circled numbers 1 through 5 and colored boxes (red and blue) highlighting specific parts of the music. The annotations are as follows:

- ④: ÜSULÜ AKŞAK
- ③: BİLMEYEN, İSTİMEYEN SEN, O GÜZEL ESERİ SESİN
- ①: MÜZİK - AHMET HATİPOĞLU
- ②: SÖZ - GÜNGÖR F. TUZUN
- ⑤: BİLMEYEN, İSTİMEYEN SEN, O GÜZEL ESERİ SESİN
- ③: BIRAKIP YILLARI TANIRILMA AYUNMAK NERDE... TITREYEN TELLERE SINAHS YENİ BİR BESTEKÂRIN.

Günümüz Üslup ve Repertuvar dersi eğitiminin yapıldığı tüm kurumlarda genellikle eser kimliğine dayalı bir uygulama söz konusudur. Meşk sisteminin etkin ve yaygın olduğu dönemlerde dahi eser kimliği bilgilerinden yola çıkılarak yapılan eğitimin doğru olduğunu söylemek mümkündür. Üslup ve Repertuvar dersinde seçilen eserin, seslendirilmeden önce notalı ya da notasız mutlaka eser kimliğinin öğretilmesi gerekmektedir. Eser kimliğinin öğretilmesine yönelik en uygun çalışma yukarıda verilen örnek eserde olduğu gibi yapılabilmektedir.

1. Eser üzerindeki bu başlık; Eserin bestelendiği makamı temsil etmektedir. Bu nedenle eseri öğrenmek isteyen herhangi bir öğrenci mutlaka eserin makamı hakkında yeterli bilgiye sahip olmak zorundadır. Bu da Türk Müziği Solfej ve Nazariyatı ve Makam Bilgisi, Eser tahlili dersinin bu eserin içinde olduğu bilgisini vermektedir. Makam bilgisi, solfej, geçki, seyir, deşifre konularını da kapsamaktadır.

2. Eser üzerindeki bu başlık; eserin formu (biçim ve tür) hakkında bilgi vermektedir. Eserin formunun bilinmesi seslendirilmesini kolaylaştıracağı gibi trafiği hakkında da (eserin kendi içinde seslendiriş sırası) kesin bilgi edinilmesini sağlayacaktır. Bu da Form Bilgisi ya da Tür ve Biçim Bilgisi dersinin bu eserin içinde olduğu bilgisini vermektedir. Formu, türü, biçimi, formun temel yapısı, konularını da kapsamaktadır.

3. Eser üzerindeki bu başlık; eserin güftesinin anlamının bilinmesi ve açıklanmasının yapılması aynı ve düzgün yorumlanması seslendirme aşamasında kolay telaffuzu, duygu yüklü bir icra oluşturacağından güfte üzerinde hâkimiyet kurabilmek için güfte hakkında tüm bilgilerin bilinmesi zorunluluğu vardır. Bu bilgiler aslında Güfte İnceleme, Edebi Bilgiler, Osmanlıca dersinin içinde yer almaktadır. Güftenin anlamı, güfte içindeki kelimelerin açıklanması, aruz vezin kalıbının bilinmesi, güfte içindeki edebi sanatların bulunması ve incelenmesi konularını da kapsamaktadır.

4. Eser üzerindeki bu başlık; eserin usulünün (ritim) ne olduğunu hangi ritim kalıplarından oluştuğunu, darp sayısını, metronomunun nasıl olduğu hakkında bilgi verir. Bu bilgiler Ritim Bilgisi, Usul Bilgisi derslerinin içinde yer almaktadır.

5. Eser üzerindeki bu başlık eserin bestekârı için ayrılmış bir bölümdür. Bestekârının ve döneminin bilinmesi eser hakkında edineceğimiz önemli bir bilgidir. Bu bilgi Bestecilik Teknikleri, Musiki Tarihi, Türk Müziğinde Dönemler gibi derslerin konuları içerisinde yer almaktadır.

Kimlik bilgileri aslında birkaç dersin aynı anda öğretilmesi, hatırlanması anlamına da gelmektedir.

SONUÇ

Üslup ve repertuvar dersi eğitiminde kullanılan farklı yöntem ve teknikler bakıldığında bu dersin hedefine ulaşmasında en etkili ve kalıcı yöntemin eser kimliği yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Öğretilen eser üzerinde yer alan (makam, bestekar, güfte, usul, solfej, seyir, v.b.) konuların yer aldığı tüm bilgilerin önemsenmesinin sağlanması birçok dersin aynı anda hatırlanması, bilgi tekrarlarının fazlaca yapılması, eserin hafızaya alınmasında hızlandırıcı ve kalıcı olması bakımından, eser kimliği yönteminin, bu dersin eğitimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, S. (1980), Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- Başer, A.F. (2001) “Türk Müziğinde Eğitime girmemiş Yitik Değerler” Müzikte 2000 Sempozyumu, Hazırlayan: Gökten Ay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Behar, C. (1992), Zaman, Mekân, Müzik. Klasik Türk Musikisinde Eğitim (Meşk), İcra ve Aktarım, Afa Yayıncılık, İstanbul.
- Behar, C. (1987), Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Berker, E. (1985), Türk Gençliğinin Müzik Eğitimi, Geçmişten Geleceğe Türk Musikisi, Türk Kadınları Kültür Derneği Yayınları, Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- Beşiroğlu, Ş. (1997), Türk Musikisinde Üslup ve Tavrı Açısından Meşk,4. İstanbul Türk Müziği Günleri, Türk Müziğinde Eğitim Sempozyumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Beşiroğlu, Ş. Çolakoğlu, G., Tohumcu, Z.G., Küçükaksoy, F.M., (2010), Prof. Ercüment Berker ve Yazıları, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatvarı Yayınları, İstanbul.
- Çevikoğlu, T.(2009), Klasik Türk Müziğinin Bugünkü Sorunları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi – ICANAS 38, 10-15 Eylül 2007 Ankara, Panel - Klasik Türk Musikisinin Dünü, Bugünü ve Yarını, Bildiriler Müzik Kültürü ve Eğitimi, c. 2, Ankara.
- Çevikoğlu, T. (2013), Odaklanmış Görüşme, 25.12.2013, Ankara.
- Delice, S. (2008), Türk Musikisi İcrası ve Bir İlkellik Örneği Olarak Meral Uğurlu, Musikişinas, Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Yayınları, İstanbul.
- Delice, S. (2008), Türk Musikisi İcrası ve Bir İlkellik Örneği Olarak Meral Uğurlu, Musikişinas, Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Yayınları, İstanbul.
- Ergin, S. (1986), Türk Musikisinin Yarını Ve Cumhuriyet Çocuklarının Sorumlulukları, Türk Musikisinin Dünü Bugünü Yarını, Hazırlayan: Fevzi Halıcı, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Öztuna, Y. (1990), Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi I.II., Kültür Bakanlığı Yayınları. Başbakanlık Yayınevi, Ankara.
- Saraçoğlu, A. (2000), Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Etam Yayınları, Eskişehir.
- Say, A. (2010), Müzik Ansiklopedisi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
- Sözer, V. (1996), Müzik, Ansiklopedik Sözlük, Remzi Kitapevi, Dördüncü baskı, İstanbul.
- Şen, H., O. (1998), Alaeddin Yavaşca, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Tanrıkorur, C. (2003), Müzik, Kültür, Dil. (1.Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tura, Y. (1988), Türk Musikisinin Mes’eleleri, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Turan, O. (1997), Selçuklular Tarihi ve İslam Medeniyeti, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Uslu, R. (2011), Selçuklu Topraklarında Müzik, İl kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, II Baskı, Konya.
- Doğru Bilinen Yanlışlar, Onur Akdoğu
<http://www.muzikegitimcileri.net/forum/viewtopic.php?f=17&t=1093> 15.04.2014 tarihinde ulaşılmıştır.

ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (OÜSBAD) /ISSN: 1309 - 9302

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanan Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi yayın hayatına 2010'da yılda iki sayı olarak başlamıştır. Dergi 2014 itibariyle Mart, Temmuz, Kasım olmak üzere yılda üç sayı olarak yayınlanacaktır. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, uluslararası hakemli ve çevrimiçi akademik bir dergidir.

Dergi; iktisat, işletme, maliye, sosyal politika, çalışma ilişkileri, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, hukuk, davranış bilimleri, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, Türk dili ve edebiyatı, eğitim bilimleri, tarih, coğrafya, iletişim bilimleri, sosyoloji, felsefe, antropoloji, sanat ve tasarım, yabancı diller ve edebiyatları, dil bilimlerinin üretilen Türkçe ve İngilizce çalışmaları ve araştırmaları yayınlamak üzere Türkiye'de bu alandaki birikime katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Dergiye; araştırma makaleleri, sosyal bilimler alanında farklı disiplinlerde üretilen kitapların ve bilimsel etkinliklerin değerlendirilmeleri, tartışma-derleme, çeviri ve kitap tanıtım-eleştiri türünden metinler yazım kurallarına uygun olmak koşuluyla gönderilebilir. Değerlendirilmek üzere dergiye gönderilen çalışmalar konusuna göre alandan iki hakemin değerlendirmesine sunulur. Kitap ve bilimsel etkinlikler ile ilgili yazılar hakem değerlendirme sürecine girmez. Gönderilen makalelerde fotoğraf, grafik, tablo ve harita gibi görsel malzeme yer verilmişse, bunların ayrı bir dosya olarak başvuru CD'sine veya e-postaya eklenmesi gerekmektedir.

Yazıların Değerlendirilme Süreci

Dergiye gönderilen yazılar Yayın Kurulu tarafından biçim ve içerik açısından ön değerlendirmeden geçirilir. Kurulun onayladığı yazılar alanıyla ilgili iki hakemin değerlendirilmesine sunulur. Hakem değerlendirmesinin sonucunda iki hakemden de olumlu rapor alan yazılar yayımlanır. Hakem raporlarından biri olumlu diğeri olumsuz ise, yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakem tarafından da olumsuz görüş bildirilen yazı yayımlanamaz. Hakemlere yazar adı gönderilmez ve hakemlerin isimleri gizli tutulur.

Hakem değerlendirmesi sonucu, varsa istenilen değişiklik ve düzeltmeler ile birlikte yazarlara bildirilir. Düzeltme ve değişiklik istenmesi durumunda yazarlar, yazı ile ilgili kararın kendilerine bildirilmesinden itibaren en geç 15 gün içerisinde yazıyı yaptıkları düzeltmelere ilişkin raporlarıyla birlikte düzeltilmiş olarak, düzenledikleri telif-devir sözleşmesi ile dergi iletişim adresine gönderirler. Yazarlar hakemlerin eleştiri ve düzeltmelerinde katılmadıkları hususlar varsa gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Düzeltmeler için yazara verilen sürenin aşılması durumunda yazı bir sonraki sayı için değerlendirmeye alınır. Yayınlanması kabul edilmeyen yazılar yazarlara iade edilmez.

Dergi Politikası

Dergiye gönderilen yazıların başka hiçbir yerde yayınlanmamış olması ya da yayın için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekmektedir. Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazar(lar)ına aittir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayınlanan yazıların da her türlü telif hakkı dergiye aittir. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı

yapılamaz. Dergide yayımlanmak üzere kabul edilen yazılar, "Yayın Hakkı Telif Devri Sözleşmesi"nin yazarlar tarafından imzalanması ile dergide yayımlanmaya hak kazanır.

Yazı Teslim Kuralları

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisine gönderilen yazılar, referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) stilinde hazırlanmalıdır.

Başlık: İçerik ile uyumlu olmalı, yazıların ve özetlerin üzerinde, sadece yazının başlığı bulunmalı, yazar adı yer almamalıdır. Ayrı bir kapak sayfasında yazarlar, isimlerini, tam ve açık kurum adreslerini, telefon ve faks numaralarını ve elektronik posta adreslerini bildirmelidirler. Bu bilgiler, hakemlere gönderilmeyecektir.

Öz: Gönderilen makalelerde 100 kelimeyi geçmeyen Türkçe ve İngilizce Öz (Abstract), en fazla beş anahtar kelime (hem İngilizce hem Türkçeleri) olmalıdır. Bir toplantıda tebliğ edilmiş ancak yayımlanmamış olan bildirilerde toplantının adı, tarihi ve yeri belirtilmelidir.

Ana metin: 10 punto ile 1.5 satır aralığında yazılıp, 6.000- 9.000 sözcük arasında olmalı ve Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır. Sayfa kenarlarında 3'er cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar koyu (kalın) değil eğik harflerle (italik) yazılmalıdır. Alıntılar tırnak içerisinde verilmeli, beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride blok halinde ve 1 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır. Bölüm başlıkları; yazı, giriş bölümüyle ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır.

Notasyon ve Kısaltmalar: ilgili bilim alanının standart notasyon ve kısaltmaları olmalı veya metin içinde ilk geçtiği yerde tanımlanmalıdır. Gerekli durumlarda, notasyon ve kısaltmalar Giriş bölümünde veya bu bölümü izleyen ayrı bir bölüm içinde verilebilir.

Sekiller ve Tablolar: tüm çizimler, haritalar, grafikler, fotoğraflar vb. şekil olarak değerlendirilmelidir. Şekiller, ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bunlara metin içinde "Şekil 1." şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir şekil için uygun bir başlık kullanılmalı ve başlık şeklin altına numarasıyla birlikte yazılmalıdır. Tablolar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Tablolara metin içinde numaralarıyla "Tablo 1." şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir tablo için uygun bir başlık kullanılmalı ve bu başlık tablonun üzerine numarasıyla birlikte yazılmalıdır.

Metin İçinde Başka Eserlere Yapılan Atıflar:

- Yazar soyadı, yıl ve sayfa kullanılarak "(Yazar, 1999, s.113)" şeklinde yapılmalıdır.
- İki yazarlı eserlerde iki yazarın soyadı "(Yazar ve Yazar, 2000, s.120)" şeklinde kullanılmalıdır.
- Daha çok yazarlı eserler, yalnızca ilk yazarın soyadı verilerek "Yazar vd." şeklinde ve yine benzer biçimde yıl ve sayfa numarası yazılarak kullanılmalıdır.

- İlk yazarı aynı olan eserlerde sıralamayı belirlemek için sırasıyla ikinci ve daha sonra gelen yazarların soyadları kullanılmalıdır.
- Tüm yazarları aynı olan eserler yılına göre eskiden yeniye doğru sıralanmalıdır.
- Tüm yazarları ve yılları aynı olan eserler ise yılın sonuna eklenen küçük harfler kullanılarak “1999a” ve “1999b” şeklinde birbirlerinden ayrılmalıdır.
- İlk yazarı ve yılı aynı olan üç ve daha fazla yazarlı eserler de aynı şekilde ayrılmalıdır.
- Metnin tümü, ara başlıklar dâhil, son notlar (endnote) hariç, iki satır aralıkla yazılır.
- Metinde paragraflar sola yaslı olarak başlatılır.
- Metin içinde kitap, dergi ve film, TV programı adları italik yazılır. Örneğin, Siyaset Meydanı programında (...). Ayrıca yeni veya teknik bir terim metin içinde ilk geçtiği anda italik yazılabilir, sonrasında italik yazılmaz. Örneğin, 1990’lardan sonra alımlama çalışmaları Türkiye’de de artış göstermiştir. İngilizcede yaygın olan ifadeler ve kısaltmaları italik yazmayınız. Örneğin, a priori, vis-a-vis vb... Metinde bir ifadeyi daha çok vurgulamak amacıyla italik yapmayınız.
- Sayıların kullanımı: Cümlelere başlarken sayısal ifadeler sözcük olarak verilir. Örneğin: Elli iki tezden yirmisi (...) metin analizi üzerineydi, kalan 10 tanesi üretim süreçlerinin ekonomi politikası ile ilgiliydi.
- Bir ifadeyi aniden kesintiye uğratacak bir bilgi veriliyorsa, çift çizgi kullanılır. Örneğin: Bu iki katılımcı – biri ilk gruptan diğeri ikinci gruptan seçilmişlerdi- ayrı ayrı test edildiler.
- Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir; metin sonuna konulmaz.
- Metinde sadece tek ek var ise Ek olarak italik başlıklandırılabilir ve metinde böyle yer alabilir. Birden çok ek var ise Ek A, Ek B biçiminde harflendirilerek sıralanabilir. Metin sonunda yer alan bu eklere başlıkları verilmelidir. Ana metinde etiketleri ile belirtilmelidir. Örneğin: Türkiye’de yapılmış haber konusundaki doktora tezlerinin ve master tezlerinin konu dağılımına bakıldığında (Ek A ve Ek B), 1990’lardan itibaren bunların çoğunun temsil, ideoloji ve söylem meselelerine odaklandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Kaynakçada tüm yazarların soyadları ve diğer adlarının ilk harfleri yer almalıdır. Kaynaklar aşağıdaki örnekler uygun olarak yazılmalıdır.
- Kaynakçada aynı yazarın çok sayıda kaynağı varsa, kaynaklar eskiden yeni tarihe doğru sıralanarak yazılır. Aynı tarihli kaynaklarda harf ile sıralama yapılır. Örneğin: 2000a, 2000b.
- Dergilerin varsa DOI numaraları yazılır. Örneğin: Anderson, A. K. (2005). Affective Influences on the Attentional Dynamics Supporting Awareness. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154, 258–281. doi:10.1037/0096-3445.134.2.258 Yoksa url numaraları yazılır. Örneğin Fe: Feminist eleştiri dergisi url’si. <http://cins.ankara.edu.tr/cansun.html>
- Klasik eserlerin (Marx, Freud gibi) özgün tarihleri biliniyorsa kaynağın sonunda şu şekilde verilir: (Özgün eser 1846 tarihlidir)
- Aynı soyadlı yazarlardan, yayını daha eski tarihli olsa bile adının ilk harfi alfabetik olarak önce gelen kaynakçada önce belirtilir. Örneğin: Köker, E. (1998). Politikanın İletişimi İletişimin Politikası, Ankara: Vadi. Köker, L. (2007). Hukuk Reformları Sürecinde Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu. İnsan Hakları Haberciliği, (der.) Sevdâ Alankuş, İstanbul: IPS Vakfı.
- Kitap ve raporların kaynakçada gösteriminde önce yayımlandığı yer ve sonra kitabevi, yayınevi adı, ‘kitabevi’, ‘yayınevi’, ‘yay.’ vb. ekler belirtilmeksizin verilir. Örneğin:

Ankara: İmge
London, UK:Routledge
İstanbul: Konrad Adenauer Vakfı.

Tek yazarlı kitap

Balı, S. (2012). Egzotik Opsiyonlar-İşleyiş ve Fiyatlamaya-MATLAB®Kodları ile. İstanbul: Çatı Kitapları.
Philip Kolker, R. (1999). Yalnızlık Sineması- Penn, Kubrick, Coppola, Scorsese, Spielberg, Altman. Ertan Yılmaz (Çev.). Ankara: Öteki.

Cok yazarlı kitap

Güneri Fırlar, B. ve Yeygel Çakır, S. (2004). Sanal Ortamda Bütünleşik Pazarlama İletişimi. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi.

Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). Kamuoyu ve İletişim.

Eskişehir: Anadolu Üni. Yay.

Editörlü kitap

Ata, B. (Ed.) (2008). Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme.

Pegem Akademi Yayıncılık:Ankara.

Editörlü kitapta bölüm

Uluç, G., Yılmaz, M. ve Işıkdag, Ü. (2009). Blogs and Forums in a Presidential Election Process in Turkey. Fiordo, R. ve Dumova, T. (Ed.). Handbook of Research on Social Interaction Technologies and Collaboration Software: Concepts and Trends içinde (ss. 372-382). Hershey-New York: IGI Global Publications.

Sadece elektronik basılı kitap

O’Keefe, E. (n.d.). Egoism & thecnsts in Western values.

Erişim <http://www.onlineoriginals.com/showitem.asplitem I 135>

Kitabın elektronik versiyonu

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimendream. J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).<http://books.google.com/books> (Özgün eser 1900 tarihlidir)

Shotton, M. A (1989). Computer addiction? A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumaticstressdisordersourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version].doi: 1 0.1036/0071393722

Elektronik adresten yararlanılan kaynak

kaynağın erişilebileceği URL verilir.

URL: <http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avatar-in-sozde-solculugu-uzerine>.

Elektronik makaleler

Varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir. Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice.

Advance online publication. doi: 1 0.1 057/palgrave.kmrp.8500141.

Elektronik gazete makaleleri

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek. www.hurriyet.com.tr.

Kitaptan çevrilmiş bölüm

Kaynakça:

Weber, M. (1958). The Protestan Ethic and The Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner’s Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin İçindeyse: (Weber, 1904-1905/1958)

Rapor ve teknik makaleler

Gencil Bek, M. (1998). Mediscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Dergiden tek yazarlı makale

Öksüz, O. (2007). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Basın-Siyaset Etkileşiminin Etik Açısından Değerlendirilmesi: "Kıbrıs Müzakerelerinin Hürriyet Gazetesi'nde Sunumu". Selçuk İletişim Dergisi, 5(1), 66-81.

Dergiden çok yazarlı makale

Yılmaz, M., Işıkdag Ü., (2011). Reflections on the 2008 U.S. Presidential Election in the Turkish Blogosphere. International Journal of Interactive Communication Systems and Technologies, 1 (2), 68-71.

Elektronik dergiden makale

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Nambia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1).

(varsa doi numarası, yoksa URL verilir. Örneğin; URL: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial].

(2006). Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 1-2.

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strong after chocks continues in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı.]. s.23.

Metin İçindeyse: (United States and the Americas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Tanıtım yazıları

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes? [Review of the book Nature via nurture: Genes, experience, and what makes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler

YÖK Tez Merkezi'nden indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler

Balkans: History. (1987). Encyclopaedia Britannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570-588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Metin İçindeyse: (Balkans: History, 1987).

Sözlükler

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster's collegiate dictionary (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçindeyse: (Gerrymander, 2003).

Görüşme

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004, <http://www.times.com/time/nation/article/0,8599,471205,00.html>

Televizyon programı

Kaynakça gösterimi: Long, T. (Yazar), ve Moore, S. D. (Yönetmen). (2002). Bart vs. Lisa vs. 3. Sınıf [Televizyon Dizisi]. B. Oakley ve J. Weinstein (Yapımcı), Simpsonlar içinde. Bölüm: 1403 F55079. Fox.

Metin İçinde gösterimi: (Simpsonlar, 2002)

Film

Huston, J. (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (1941). Malta Şahini [Film]. U.S.: Warner.

Metin İçindeyse: (Malta Şahini, 1941)

Fotoğraf

Adams, Ansel. (1927). Monolith, the face of Half Dome, Yosemite National Park [Fotoğraf]. Art Institute, Chicago.

Metin İçindeyse: (Adams, 1927)

Yazıların Gönderilmesi

Belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanmış yazılar, internet üzerinden derginin web sayfasındaki makale gönderme sistemi kullanılarak elektronik ortama yüklenmelidir.